

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

**"Hoch vnd wohlgeborne Graffin" – obraz života šlechtičny
v korespondenci Marie Maxmiliány Terezie hraběny Collalto**

Bc. Marika Růžičková

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavličková, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 12. prosince 2016.

Marika Růžičková

Na tomto místě bych velice ráda podělovala doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D. za její ochotu, vstřícnost a zejména její odborné vedení a cenné rady, které vedly ke vzniku této diplomové práce. Slova díků za podání pomocné ruky a zpřístupnění materiálů patří také pracovníkům Moravského zemského archivu v Brně, Vědecké knihovny v Olomouci, Městské knihovny v Jihlavě a vídeňské univerzitní knihovny. V neposlední řadě bych pak ráda poděkovala svým nejbližším, bez jejichž trpělivosti a podpory by dokončení této práce bylo nemyslitelné.

Obsah

Úvod	5
Písemnosti osobní povahy	8
I. Korespondence jako pramen osobní povahy	8
II. Literatura	14
Hraběnka Marie Maxmiliána Terezie	18
III. Ženský svět očima historiografie.....	18
IV. Životní pouť hraběnky Collalto	22
„Můj poklade...“ – manželská korespondence hraběte a hraběnky Collalto	28
Gnädige hochgebiettende Frau Mutter	47
V. Marie Maxmiliána Terezie a její mateřská role.....	47
Hraběnka v roli hospodyně.....	59
VI. Šlechtické majetky a jejich obhospodařování	59
VII. Šlechtická sídla	61
VIII. Marie Maxmiliána Terezie v roli správkyně panství	67
Šlechtická společnost v odraze korespondence hraběnky Collalto	83
Závěr	93
Seznam pramenů a literatury	95
IX. Prameny	95
X. Literatura	95
Resumé	102

Úvod

Šlechtická společnost přitahuje pozornost historiků jako magnet již velmi dlouhou dobu. Tato skutečnost souvisí zejména s faktem, že k této privilegované vrstvě, která se spolu s panovníkem občas více, občas méně podílela na správě země, existuje široká škála dochovaných pramenů. V období, kdy se historie etablovala jako vědecká disciplína, byla pozornost badatelů soustředěna zejména na materiál diplomatické povahy. Tento trend pak pokračoval i v dalších dekádách, teprve od druhé poloviny 20. století se čím dál více pozornosti začalo dostávat dokumentům, které reflektují nejen činy nejvlivnějších jedinců a jejich dopad na běh dějin, ale také pramenům, které nechávají nahlédnout do všedního života těchto lidí. Jsou jimi tzv. prameny osobní povahy.

Pod pojmem prameny osobní povahy se skrývá rozličný materiál, kde jeho autor ať chtěně, či nechtěně zanechal stopu své osobnosti. Materiál, ve kterém se odráží jeho postoje, pocity, myšlenky. Nejčastěji se jedná o deníky, autobiografie či memoáry. Nedílnou a velmi významnou složku tvoří také korespondence. Ta v raném novověku patřila k nejběžněji užívaným prostředkům komunikace mezi jedinci, které rozdělovala určitá vzdálenost, znemožňující jim přímý kontakt. Díky dopisům, jež se do dnešních dnů zachovaly, je možné vstoupit do myšlenkového světa člověka, žijícího před mnohými staletími, a tak se i přiblížit pochopení jeho jednání a smýšlení. Nesporný význam má také skutečnost, že na rozdíl od řady dalších pramenů, velmi častými korespondenty byly ženy. Ty ačkoli beze sporu hrály v toku dějin podstatnou roli, stály až do druhé poloviny minulého století na okraji zájmu historiků. Svou vinu na tom nesla zejména skutečnost nedostatečné pramenné základny, kterou vykompenzovalo právě otevření se práci s korespondencí.

Pro výzkum životních světů šlechticů je tedy korespondence klíčovým materiálem a stane se také východiskem této diplomové práce. Ta bude primárně zaměřena na rozbor přijaté korespondence hraběnky Marie Maxmiliány Terezie Collalto, která je uložena v Moravském zemském archivu v Brně a obsahuje doručenou poštu od manžela – nejvyššího zemského komorníka Antonína Františka Collalto, listy od hraběnciných synů, listy hospodářského charakteru i listy od lidí, obracejícími se na šlechtičnu s nejrůznějšími prosbami.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl vytěžit co nejvíce informací z této přijaté korespondence o životní pouti hraběnky Marie Maxmiliány Terezie Collalto, o jejím rodinném zázemí, ale také o společnosti dané doby, v níž hraběnka svůj život prožila. Na příkladu této v hierarchickém žebříčku vysoce postavené šlechtičny bude sledováno fungování a každodenní život společnosti, mezilidské vztahy i nejrůznější problémy, které hraběnku běžně zaměstnávaly.

Marie Maxmiliána Terezie se narodila v první polovině 17. století do původně bavorského rodu Althann. Za prvního manžela jí byl vybrán Jan Jáchym ze Sinzendorfu, který ve své kariéře vystoupal na post nejvyššího dvorského komorníka. Po jeho smrti se pak šlechtična provdala za Antonína Františka Collalto, který, jak bylo zmíněno výše, zastával post nejvyššího zemského komorníka. Hraběnka se tedy po celý svůj život pohybovala v nejvyšších společenských kruzích. Není proto divu, že se na ni jako na velmi vlivnou a váženou osobnost obracelo velké množství lidí. Mnohem důležitější pro ni však jistě byla role matky, manželky a hospodyně, pečující o rodinné statky.

Po obsahové stránce bude práce rozdělena tematicky do kapitol podle charakteristické povahy jednotlivých dopisů. Předně však bude nastíněna problematika práce s písemnostmi osobní povahy, spojená s přehledem literatury, zabývající se daným

problémem. Další kapitola bude zasvěcena otázce výzkumu dějin žen a čtenář bude blíže seznámen s Marií Maxmiliánou Terezií a její rodinou. Konečně následující kapitola zahájí rozbor samotné korespondence, a to konkrétně manželské korespondence collaltovského páru. Za ní bude zařazena část, rozebírající dopisy, které šlechtična obdržela od svých potomků. Následující oddíl bude reflektovat život hraběnky v roli ženy hospodařící na rodinných statcích. Poslední kapitola pak bude věnována různorodým dopisům, které nelze zařadit do výše zmíněných kapitol, ale zároveň je nelze opomenout, jelikož mohou mít značnou výpovědní hodnotu odrážející život společnosti, a to zejména šlechtické společnosti. Tedy dopisům od nejrůznějších odesílatelů, obracejících se na hraběnku se záležitostmi různorodé podoby.

Písemnosti osobní povahy

I. Korespondence jako pramen osobní povahy

V posledních desetiletích je v historickém výzkumu dáván nebývalý prostor tzv. pramenům osobní povahy, tedy dokladům obracejícím se k individuálnímu člověku a jeho životní pouti. Jedná se o písemnosti, které historikům přináší, na rozdíl od po dlouhou dobu upřednostňovaného diplomatického materiálu, možnost nahlédnutí do minulosti ze zcela odlišného úhlu pohledu. Ke vzniku pramenů osobní povahy docházelo z osobních pohnutek pisatelů, objasňujících v nich určitá individuální stanoviska, stavy mysli a své subjektivní názory na zaznamenané skutečnosti. Jde tedy o doklady, v nichž se odráží osobnost jejich autora, který nám po sobě ať již chtěně, či nechtěně zanechal tyto stopy.¹

Badatelům se tedy naskýtá jedinečná příležitost vstoupit do myšlenkového světa jedince, ke kterému mnohdy bývají tyto prameny jediným pojítkem, jež se nám do dnešních dnů zachovalo. Zároveň se zde pro ně objevuje šance získat odpovědi na otázky týkající se jak každodenních rituálů lidí, žijících v dávné minulosti, tak i jejich jednání v nastalých mimořádných situacích. Výpovědní hodnota těchto dokumentů se však neomezuje pouze na osobnost pisatele, ale povětšinou reflektuje také tehdejší společnost a její veřejný, soukromý, politický i kulturní život.²

Co se týče vymezení typů pramenů osobní povahy, nepadá mezi historiky jednotný názor. Původně pojem zahrnoval zejména deníky, memoáry a autobiografie. V devadesátých letech 20. století bylo v německém jazyce původní označení *Selbstzeugnisse* částečně nahrazeno výrazem *Ego-Dokumente*³ a došlo k jeho rozšíření i na

---

¹ MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa: Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*. České Budějovice 2005, s. 22.

² ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014, s. 287.

³ MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 22.

další písemnosti, k nimž se řadí i epistolární prameny.⁴ řady dokladů, jako jsou například výslechy či poslední vůle, se však historická obec nemůže shodnout na jednotném závěru o jejich zařazení do této kategorie.⁴

Soukromá korespondence patří mezi nejvýznamnější a nejbohatší prameny osobní povahy. Mezi její nejsilnější stránky patří fakt, že autoři listů podávají svědectví o prožitých událostech, vyjadřují své city i psychické rozpoložení. Hodně nám toho dokáží prozradit i o celkovém fungování tehdejší společnosti, dobové atmosféře a panujících mezilidských vztazích.⁵ Na základě dopisů lze také vysledovat síť kontaktů daného jedince. Jejich forma pak odráží dobové zvyky a trendy.

Nejstarší doklady vztahující se k psaní dopisů je možné najít již v období starověku, například v Sýrii nalezená rozsáhlá diplomatická korespondence byla časově zařazena do druhého tisíciletí před naším letopočtem. Epistolární praxe ovšem nesloužila výlučně k potřebám byrokratickým, známy jsou i dopisy osobní a důvěrné. To se nezměnilo ani v následujících staletích, kdy dopisy dál sloužily jak potřebám nejmocnějších, tak i potřebám méně vlivných jedinců.⁶

V aristokratickém prostředí se výměna korespondenčních lístků stala pravidelnou každodenní činností již během 17. století. Tedy v době, kdy cestování patřilo k velmi časově náročným, namáhavým a často i nebezpečným aktivitám. Dopisy v této době platily za jeden z nejvýznamnějších komunikačních prostředků.⁷

---

⁴ Označení Ego-Dokumente poprvé použil nizozemský historik Jacob Presser. Možnost využití pojmu pak blíže specifikoval například Rudolf Dekker, který ve svém referátu mluvil o „Ego-Dokumente“ jako o pojmu, kterým by měl být označován každý takový pramen, jenž nás informuje o druhu a způsobu, jakým nám o sobě konkrétní jedinec zanechal zprávu, nezávisle na tom, zda ta vznikla svobodným jednáním, tedy je situována v dopise nebo nějakém autobiografickém textu, či za jiných okolností, mezi které mohou patřit například soudní výslechy svědků nebo visitace. SCHULZE, Winfried: *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in die Geschichte*. Berlin 1996, s. 7.

⁵ MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 22.

⁶ EARLE, Rebecca: *Epistolary selves: Letters and Letter-Writers, 1600–1945*. Abingdon 1999, s. 1.

⁷ LENDEROVÁ, Milena: *Chvála deníků a dopisů*. In: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*. Pardubice 2004, s. 26.

V raném novověku náleželo doručování listovních zásilek pouze úzké skupině privilegovaných. Dlouhou dobu zodpovídal za poštovní služby rod Thurn-Taxisů, ovšem nelze mluvit o úplné centralizaci a monopolizaci pouze v jejich rukou. Od počátku i k tomuto odvětví patřilo konkurenční zápolení.⁸ Počátkem 17. století se rakouská pošta oddělila od říšských a začala fungovat jako samostatná jednotka. Od roku 1627 ji na základě pověření císařem Ferdinandem II. měl ve správě rod Paarů. Změna nastala roku 1722, kdy císař Karel VI. toto léno vykoupil a správu nad poštovníctvím převzal stát.⁹

Mezi poštovní služby patřilo doručování běžných zásilek po standardních trasách, které byly obsluhovány zpravidla dvakrát týdně poštovními posly na koních či v lehkých vozech. Dále mohli korespondenti využít mimořádnou poštu, jinak nazývanou štafeta, přepravující důležité a spěšné listy. Do třetice pak pošta nabízela také přepravu osob, buď v poštovním voze, nebo ve voze vlastním se zapůjčenými poštovními koňmi a vozkou, kterým byl zaměstnanec příslušné poštovní pobočky. Pod vedením rodiny Paarů došlo v druhé polovině 17. století k zahuštění poštovní sítě a zpravidelnění jejích služeb. Již od roku 1626 fungovala trasa Vídeň – Vratislav, díky které přicházely do Vídně dopisy dokonce pětkrát týdně. Z rezidenčního města vládců Habsburského soustátí však pošta odcházela pouze dvakrát týdně, a to ve středu a v sobotu.¹⁰

Prvotní motivací k výměně dopisů mezi urozenými byla touha po novinkách. Výborná informovanost legitimizovala jedince k účasti na veřejném životě. Hlavní náplň písemné komunikace tvořila výměna novinek. Dopisy měly především informovat příjemce o tom, co se děje mimo jeho dosah, ať už ve sféře veřejné či soukromé. Tyto dvě roviny však pro

---

⁸ KUBEŠ, Jiří: *Dějiny každodennosti (1500–1750)*. Pardubice 2007–2012, s. 79.

⁹ ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, s. 296.

¹⁰ ČTVRTNÍK, Pavel – GALUŠKA, Jan – TOŠNEROVÁ, Patricia: *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008, s. 29.

účastníky konverzace přirozeně splývaly.¹¹ Zejména u rodiny a blízkých příbuzných měly ovšem také vytvářet iluzi blízkosti dopisovatelů, které trápila samota či odloučení od milované osoby.¹²

Pro výzkum raně novověké společnosti hraje korespondence klíčovou roli i z toho důvodu, že na rozdíl od ostatních ego-dokumentů je mezi autory dopisů hojně zastoupeno ženské pohlaví. Dopisy šlechticů, žijících v tomto období, vykazují, jak bylo společností očekáváno, projevy emocí, ať už se jedná o radost, žal či žárlivost.¹³ V jejich listech tak vystupuje na povrch lidská stránka osob, pro kterou ve většině pramenů není místo. Dále pak mohou badatelé v listech najít především odpovědi na otázky týkající se každodenního života šlechticů. Marginální část informací je provázána s běžně vykonávanými úkony, jako je například péče o děti, o domácnost, či starosti s hospodařením na panství nebo s významnými přechodovými rituály v životě ženy jako je sňatek, těhotenství atp. Trochu tak korespondence této doby připomíná psaní deníku, ovšem s tím rozdílem, že oproti deníku se korespondent obrací na adresáta nejen s určitou informací, ale i s jistým více či méně stylizovaným obrazem sebe samého.¹⁴

Při práci s korespondencí je nutné mít na paměti, že každý jednotlivý dopis vznikl v určitém dobovém ovzduší v určitém společenském prostoru. Často se v listech objevují narážky, souvislosti či náznaky, které nemusí být pro historika srozumitelné nebo identifikovatelné. Stejně tak může být náročné určit síť dopisovatelů, občas jsou totiž podpisy v listech naprosto nečitelné, zkrácené či je v nich užíváno přezdivek. Obdobně se překážkou výzkumu mohou stát zašifrované zprávy. Šifry sloužily v běžné praxi obdobně

---

¹¹ VYBÍRAL, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*. České Budějovice 2005, s. 247.

¹² LENDEROVÁ, Milena: *Chvála deníků a dopisů*, s. 26.

¹³ BASTL, Beatrix: *Macht der Emotionen? Refugien der Intimität? Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice 1999, s. 515.

¹⁴ KOLDINSKÁ, Marie: *Nepřítomné i všudypřítomné. Odras žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. století*. In: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*. Pardubice 2004, s. 13.

jako dnes pro potřeby korespondentů k bezpečnému přenosu tajných či důležitých informací. Zejména u politicky činných jedinců z řad šlechty i panovníků se v dopisech objevují různé kódy, které mnohdy bývají pro badatele prakticky nerozlučitelné.

Další nesnáze je způsobována neúplností dochovaného materiálu. Pokud hovoříme o snaze zabránění úniku důvěrných zpráv, stala se, mimo jiné, zaručeným prostředkem ochrany před nevyžádaným průnikem zpráv do cizích rukou likvidace takové korespondence. Ale existuje řada dalších důvodů, které mohly vést ke skutečnosti, že je dnes ve zkoumaných fondech nemožné dopátrat se veškerého materiálu v rozsahu, ve kterém byl svého času vytvořen.¹⁵

Každá doba kladla své konkrétní požadavky na soudobý styl psaní dopisů a jejich formální stránku, jimiž se společnost zpravidla řídila.¹⁶ V průběhu 17. století se obvykle využíval „zdvořilostní styl“, jehož strukturu tvořilo schéma klasické rétoriky, tedy "salutatio, exordium, narratio, petitio, conclusio". Od osmdesátých let 17. století bylo toto dělení pozměněno, napříště se čím dál více objevovalo schéma zahrnující pouze "salutatio, narratio, conclusio". Proti striktním pravidlům při psaní korespondence se ohradil až německý básník Christian Furchtegott Geller o půl století později ve svém díle *Gedanken von einem guten deutschen Briefe*¹⁷. Podle něho měl pisatel nechat myšlenky volně proudit a neomezovat se zavedenými pravidly. Dopis pro něho platil za psanou formu řeči, která měla být spontánní a nikoli strojená.¹⁸

Zkoumaná korespondence hraběnky Marie Maxmiliány Terezie Collalto je uložena v Moravském zemském archivu v Brně a je rozdělena do několika fondů. Jedná se o listy, které byly aristokratce doručeny zejména v rozmezí sedmdesátých a osmdesátých let 17.

---

¹⁵ VYBÍRAL, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, s. 249.

¹⁶ ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, s. 292.

¹⁷ GELLER, Christian Furchtegott: *Gedanken von einem guten deutschen Briefe*. In: *Belustigungen des Verstandes und des Witzes*. Leipzig 1742, s. 177–189.

¹⁸ BASTL, Beatrix: *Formen und Gattungen frühneuzeitlich Briefe*. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie. Ein exemplarisches Handbuch*, Wien - München 2004, s. 802.

století. Hraběnka Collalto pocházela z původně bavorského rodu Althann, který během staletí postupně rozšiřoval svou majetkovou základnu i na statky v českých zemích. Narodila se v první polovině 17. století, tedy v období, kdy ve středoevropském prostoru probíhaly bitvy třicetileté války. Za svůj život se šlechtična dvakrát provdala, poprvé řekla své „ano“ Janu Jáchymovi ze Sinzendorfu, podruhé Antonínu Františkovi z rodu Collalto. V prvním manželství přivedla na svět tři syny, ve druhém svazku pak dva pokračovatele rodu. Její životní cesta byla ukončena roku 1689.¹⁹ Mezi odesílateli dopisů jsou hraběncini synové z prvního manželství, druhý manžel a řada dalších osob, jež se na ni obracely s rozmanitými žádostmi, chtěly se s ní podělit o novinky, vyjádřit svůj vděk či popřát všechno nejlepší k nejrůznějším událostem.

Je pravděpodobné, že soubor korespondence se nedochoval ve své úplnosti, proto ani nelze sestavit úplnou korespondenční síť Marie Maxmiliány Terezie, nicméně celkově je korpus značně obsáhlý a jistě z něho lze alespoň částečně nahlédnout do světa hraběnky Collalto. Nejčastějšími informátory šlechtičny byli správci rodových statků, kteří ji v poměrně podrobných dopisech spravovali o aktuálním dění na panstvích a nejrůznější úředníci. Korespondence od manžela Antonína Františka Collalto čítá něco málo přes dvacet listů. Dopisů zachovaných od nejstarších tří synů pak nejsou ani dvě desítky.

Řada dopisů se zachovala i s obálkami, ze kterých můžeme vyčíst, na jaké místo byl list odesílán, z čehož lze vyvodit, kde se hraběnka v daném momentě nacházela. Obdobně korespondence obsahuje informaci, odkud byl dopis v konkrétní době odesílán. Komunikace mezi korespondenty probíhala v německém jazyce, pouze jeden z dopisů byl sepsán italsky a jeden exemplář dokonce v češtině. Největším problémem při čtení listů je nečitelný rukopis některých pisatelů, což se projevuje zvláště u podpisů. Adresát

---

¹⁹ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice 1999, s. 578.

i odesílatel dopisu samozřejmě věděli, kdo je autorem podpisu, zvláště pokud mezi nimi probíhala čilá korespondence, pro badatele je však jeho rozluštění tvrdým oříškem.

Dopisy adresované hraběnce Collalto se drží v oné době využívaného schématu - oslovení, vlastní vyprávění a rozloučení. Jelikož se na poštovní služby v raném novověku nebylo možné stoprocentně spolehnout, dopisy se často ztrácely, chodily se zpožděním, anebo jich korespondenti v krátkém časovém rozmezí odeslali více, bylo často v úvodu listu užíváno odkazování se na přijatý dopis, na který pisatel momentálně reagoval. V praxi tedy na začátku odesílatel stručně popsal, na který dopis odpovídá, což čtenáři může pomoci lépe se orientovat v kontextu a doplnit si některé informace, které postrádá z důvodu absence odeslaných listů, u dopisů Marie Maxmiliány Terezie se s tímto trendem bohužel příliš nesetkáváme, a pokud ano, většinou se jedná pouze o stručnou poznámku obsahující datum dopisu, na který je nyní odpovídáno. Samotná obsahová stránka korespondence bude podrobněji popsána v následujících kapitolách.

II. Literatura

Ačkoliv se zájem o korespondenci jako historický pramen hojně objevoval již v 19. století, kde zejména v Německých zemích a Francii vznikaly rozsáhlé edice dopisů, patřila v této době spíše k okrajově využívaným dokumentům. Těžiště historického bádání bylo soustředěno okolo „velkých“ dějin, čerpajících ponejvíce z písemností diplomatického charakteru, a tak byla práce s korespondencí víceméně omezena na občasné dokreslování obrazu tehdejšího výkladu dějin.²⁰

Zcela odlišný pohled na korespondenci jako pramen historického bádání přinesly nové směry druhé poloviny 20. století. Díky nim se začaly hledat jiné cesty a přístupy, které vedly k nazírání na dopisy z odlišného úhlu pohledu. Badatelé svou pozornost

---

²⁰ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009, s. 11.

odvrátili od faktografické stránky a mnohem blíže se začali zajímat, co lze vyčíst mezi řádky a vyvodit z napsaných skutečností.

Prostředí českých zemí trend 19. století v podobě vydávání obsáhlých edic epistolárního materiálu neminul. Za zmínku stojí zejména ediční činnost Františka Dvorského, který pokračoval ve vydávání řady *Sněmy české* od léta 1526 až po naši dobu²¹, započaté Antonínem Gindelym, ale připravil také vydání korespondence několika významných aristokratů, a dokonce i českých šlechticů a dalších žen z 16. a 17. století. Mezi významné počiny počátku minulého století pak patří mimo jiné dílo Františka Tischera, sestavené na základě manželské korespondence hraběnky Sylvie Černínové s jejím chotěm²², nebo práce Zdeňka Kalisty s názvy *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*²³ a *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic 1660–1663*²⁴.

Inovace v oblasti metodologie začaly pronikat do české historiografie od šedesátých let 20. století.²⁵ Ovšem nejviditelnější zlomovou proměnu zaznamenalo naše dějepisceví až po roce 1989, kdy se badatelům otevřela možnost plně se seznámit s novými trendy a metodologií západoevropské historiografie. Pád železné opony přinesl historikům pestré obohacení jejich výzkumů, ale zároveň postavil badatelskou obec před několik zásadních problémů, týkajících se zejména otázky, jak skloubit nové metody se zdejší tradicí.

Mezi první práce využívající nové metody u nás lze zařadit například dílo Václava Bůžka a Josefa Hrdličky, zabývající se odrazem rodinného života posledních pánů

---

²¹ DVORSKÝ, František: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. Praha. (více dílů)

²² TISCHER, František: *Dopisy Sylvie hraběnky Černínové, rozené Caretto-Millesimovy, s chotěm jejím Heřmanem hrabětem Černínem z Chudenic z let 1635–1651*. Praha 1941.

²³ KALISTA, Zdeněk: *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*. Praha 1941.

²⁴ KALISTA, Zdeněk: *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic 1660–1663*. Praha 1936.

²⁵ VYBÍRAL, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, s. 13.

z Hradce v jejich vzájemné korespondenci.²⁶ Zajímavým příspěvkem v této oblasti je také kniha Pavla Marka *Svědectví o ztrátě starého světa* s podtitulem *Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*²⁷, kde se autor pokusil vykreslit nově portrét tohoto významného páru na základě jejich soukromých dopisů. Z nejnovějších prací je možné zmínit například edici dopisů s názvem *Korespondence rytíře Šťastného Václava Pětipeského*²⁸ od Miroslava Žitného, navazující na o něco málo starší edici dopisů otce Václava Pětipeského, jíž pod názvem *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570–1596 sestavil Petr Mareš*.²⁹

Pro výzkum každodennosti šlechtického prostředí tvoří korespondence jeden ze základních pramenů, z něhož nejnovější výzkumy čerpají své poznatky. Jelikož se v listech odrážela realita běžného dne i mimořádných událostí, lze prakticky o každém fenoménu raně novověké vyšší společnosti v dopisech nalézt podstatné informace. Není se tedy čemu divit, že jsou historiky tak hojně využívány, a to mimo jiné například pro bádání v oblasti komunikace, reprezentace, výchovy, ale i různých slavnostních událostí či cestování.

Korespondenci i jiné ego dokumenty hojně ve svých pracích užívá například Marie Koldinská, která se zaměřila právě na šlechtickou každodennost a otázku její sebeprezentace v rozmanitých pramenech.³⁰ Další historičkou, jejíž výzkumy se obrací k životní pouti aristokratek, je Milena Lenderová.³¹ Ta se soustředí především na ženskou část této společnosti a na doklady, které po sobě šlechtičny zanechaly. S dopisy hojně

---

²⁶ BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef: *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997.

²⁷ MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa: Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*. České Budějovice 2005.

²⁸ ŽITNÝ, Miroslav: *Korespondence rytíře Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600–1610*. České Budějovice 2015–2016.

²⁹ MAREŠ, Petr: *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570–1596*. České Budějovice 2015.

³⁰ KOLDINSKÁ, Marie: *Válka a všední den. Odraz třicetileté války v každodenním životě české šlechty*. Historie a vojenství 50, 2001, č. 1, s. 10-23.

³¹ LENDEROVÁ, Milena: *Tragický bál: Život a smrt Pavlína ze Schrarzenbergu*. Praha – Litomyšl 2004.

pracuje také Jiří Kubeš, pro kterého byly nepostradatelným pomocníkem při bádání o kavalírských cestách.³² Pro svůj výzkum o kontaktech šlechticů se soudobými vzdělanci nemohl epistolární prameny opomenout ani Martin Holý.³³ A jak již název publikace Zdeňka Vybírala *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*³⁴ naznačuje, ani tento autor se práci s korespondencí vyhnout nemohl. V neposlední řadě prameny osobní povahy daly vzniknout publikaci s názvem *Mezi Martem a Memorií: Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*³⁵ od kolektivu autorů vedených Vítězslavem Prchalem.

Roku 2003 se na půdě pardubické univerzity konala konference, jejímž ústředním bodem byla práce s prameny osobní povahy. Z této události vznikl o rok později sborník příspěvků věnujícím se zejména dvěma historiky nejběžněji užívaným ego dokumentům s názvem *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*.³⁶

---

³² KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov 2013.

³³ HOLÝ, Martin: *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*. *Folia Historica Bohemica* 21, 2005, s. 111–206., či HOLÝ, Martin: *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. Století*. *Historie – otázky – problémy* 1, 2009, č. 1, s. 13–34.

³⁴ VYBÍRAL, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*. České Budějovice 2005.

³⁵ PRCHAL, Vítězslav: *Mezi Martem a Memorií: Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*. Pardubice 2011.

³⁶ LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*. Pardubice 2004.

Hraběnka Marie Maxmiliána Terezie

III. Ženský svět očima historiografie

"Svět ženy byl po staletí světem intimním, reflektovaným knižní, nástěnnou i závěsnou malbou, dobovou naučnou i krásnou literaturou, epistografií, deníky, memoáry, zčásti pozůstalostními inventáři a účty..."³⁷

Dějiny žen stály po dlouhou dobu na okraji historického bádání. Největší roli na tom hraje fakt, že diplomatický materiál, o který se badatelé ve své práci od 19. století opírali jako o pramen nejzásadnější a nejdůvěryhodnější, povětšinou ženské pohlaví nereflektoval nebo v něm ženy neměly příliš významnou úlohu. Historie byla tedy po mnoho desetiletí vnímána jako dějiny mužů a jejich činů. Tento trend byl narušen až po metodologicky jasně vymezeném bádání o ženských dějinách – women's history.³⁸ Tento směr se etabloval v sedmdesátých letech 20. století v Západní Evropě a Spojených státech amerických.³⁹

Women's history stavěla především na myšlence, že ženy mají své vlastní dějiny, které jsou odlišné od dějin mužů. Její rozvoj byl spojen s rozvojem v té době vzkvétajícího hnutí – akademického feminismu. Toto ženské hnutí, které vychází z přesvědčení o nespravedlivém, vůči mužům podřízeném postavení žen ve společnosti, vzniklo z potřeby revolty proti této situaci a víry v možnost její změny.⁴⁰ Inspiroval včlenění ženské problematiky do zkoumání minulosti především jako součásti dějin politických, jako dějin ženské emancipace a boje žen za politická práva. Feminismus je však oproti

---

³⁷ LENDEROVÁ, Milena: *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002, s. 11.

³⁸ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 7.

³⁹ ČECHUROVÁ, Jana - RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, s. 666.

⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 631. Problematikou feminismu se zabývá například edice pod vedením Libory Oates - Indruchové – OATES–INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha 1998, 304 s.

ženské otázce mnohem více zatížen dobovou ideologií. Hnutí sice mělo na women's history patrný vliv, ovšem není možné vnímat dějiny ženského pohlaví pouze jako dějiny diskriminace žen.⁴¹

Následně byla women's history ovlivněna především německými sociálními dějinami, historickou demografií a antropologií. Výchozím bodem se stalo přesvědčení, že ženy jakožto sociální skupina byly dosavadní historiografií, soustředící se na politické dějiny, opomíjeny obdobně jako etnické minority a nižší sociální vrstvy.⁴² Dějiny žen se v tomto období soustředily zejména na otázky ženské zkušenosti a jejich specifické kultury. Zároveň došlo k "oddělení" sfér na mužskou veřejnou a ženskou soukromou sféru.⁴³

Poměrně záhy začal být koncept women's history kritizován. Předně se ozývaly kritické hlasy zejména ve spojitosti s kategorií "žena", která vytvářela iluzi jednotné sociální skupiny bez zohlednění společenského postavení, etnické rasy či věku. Mezi kritiky patřily v první řadě historičky jiné barvy pleti, které se cítily být diskriminovány stejně jako dosud pranýřovaní muži. Podobně byly napadány také pojmy "poroba" a "útlak". Nelibost byla vyjádřena také nad marginalizací dějin žen v rámci historické vědy, což spíše vedlo k jejich izolaci než k obohacení dosavadního historického záběru.⁴⁴

Významným bodem ve studiu ženské problematiky bylo zavedení konceptu gender, sociálního konstrukt, který odkazuje ke kultuře a je sociálně proměnný. Jednou z prvních prací, kde se gender objevil ve spojitosti s historickým kontextem, byl referát Natalie Zemon Davisové z roku 1974. Ta ve svém příspěvku kladla důraz na nutnost pochopení významu pohlaví a generových skupin v minulosti, odhalení různosti rolí a sexuálních symbolů v jednotlivých společenských prostředích. Koncept gender vychází ze

---

⁴¹ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 8.

⁴² ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, s. 667.

⁴³ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 9.

⁴⁴ ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, s. 671.

skutečnosti, že každá kultura identifikuje vlastní specifické genderové role s určitou formou jednání mluvy, odívání, s užíváním určitých objektů a míst, s vykonáváním určitých činností, které přináležejí právě jednomu pohlaví.⁴⁵

Západoevropská historická věda přijímala tento směr spíše s rozpaky. Jeden z problémů představuje samotný koncept genderu, který je spíše teoretický. Některé badatelky připisují nedůvěru vůči teoretickým konceptům skutečnosti, že historie vznikla jako empirická věda, která není ochotna nebo neumí pracovat s teorií. Od devadesátých let pak docházelo k výstupům proti samotnému rozdělení pohlaví a genderu, tedy oddělení biologického základu od kulturně, sociálně a historicky proměnlivého genderu. Cílem kritiky bylo ukázat, že ani tělo není biologická konstanta, že má svou vlastní historii, během níž bylo různě chápáno, proto je velmi obtížné hovořit o „přirozené“ tělesnosti a objektivní tělesné zkušenosti.⁴⁶

Čeští historikové a historičky mají mnohem blíže k women's history v kontextu kulturních dějin, než ke gender studies.⁴⁷ V českém prostředí můžeme sledovat zájem o problematiku žen v dějinách od přelomu třicátých a čtyřicátých let 19. století v souvislosti s národní emancipací. Hlavní pozornost však byla soustředěna na slavné ženské postavy v minulosti, o kterých vznikaly medailonky i v průběhu druhé poloviny století. První polovina století následující přinesla několik studií zaměřených na ženskou problematiku⁴⁸, jednalo se však spíše o ojedinělé případy. Snad ještě méně zájmu o dějiny žen lze sledovat v následujících desetiletích. Vlna feminismu, která hýbala společnostmi na západě, českou historiografickou produkci minula. Výjimkou se stal pouze překlad

---

⁴⁵ TINKOVÁ, Daniela: „Žena“ – prázdná kategorie? *Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*. In: Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie. Pardubice 2006, s. 27.

⁴⁶ Tamtéž, s. 29., k problematice „gender“ také STORCHOVÁ, Lucie: *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha 2014, s. 194–104.

⁴⁷ ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Milena: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie*. Pardubice 2006, s. 15.

⁴⁸ Mezi autory lze jmenovat například Annu Císařovou Kolářovou, pišící o ženách ve středověku, práce J. B. Nováka a Bedřicha Mendla, věnujících se listům královny Kunhuty, či dílo Karla Stloukala s názvem *Královny, kněžny a velké ženy české*.

francouzské autorky Simone de Beauvoirové *Druhé pohlaví*,⁴⁹ který vyšel po polovině let šedesátých.⁵⁰

Počátek skutečné vědecké české women's history je možné sledovat v díle Josefa Janáčka *Ženy české renesance*⁵¹ a v o něco mladší studii Noemi Rejchrtové o dítěti v době husitské.⁵² Ještě výrazněji se bádání o ženách rozproudilo po pádu železné opony. Od této doby prací věnovaných ženské otázce postupně přibývá, a mimo to jsou jednotlivé historické výzkumy obohacovány i užíváním metod a výsledků z dalších oborů jako je například kulturní antropologie.⁵³ Z množství autorů bych zmínila alespoň Alenu Šimůnkovou⁵⁴ a Alici Velkovou,⁵⁵ využívající právě antropologických metod ve své práci, Pavlu Vošáhlíkovou⁵⁶, která zavedla v našem prostředí do women's history kategorii mentalit, Milenu Lenderovou⁵⁷ či Janu Burešovou.⁵⁸ V oblasti gender studies nelze opomenout projekt nakladatelství Slon a Libri z roku 2004, jehož výsledkem je ediční řada *Gender sondy*⁵⁹, čítající několik publikací. Mezi další významné počiny v oblasti pak patří edice Jany Ratajové a Lucie Storchové.⁶⁰

---

⁴⁹ DE BEAUVOIR, Simone: *Druhé pohlaví*. Praha 1966.

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 12.

⁵¹ JANÁČEK, Josef: *Ženy české renesance*, Praha 1977.

⁵² REJCHRTOVÁ, Noemi: *Dětská otázka v husitství*, ČSČH 28, 1980, s. 53–77.

⁵³ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 15.

⁵⁴ ŠIMŮNKOVÁ, Alena: *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století*, ČČH 95/1997, č. 1., s. 55–107.

⁵⁵ VELKOVÁ *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha 2009.

⁵⁶ VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla: *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: Documenta Pragensia XIII, s. 291–299.

⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha 1999.

⁵⁸ BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.

⁵⁹ Například BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005, či KOLÁŘOVÁ, Marta: *Protest proti globalizaci*. Praha 2009.

⁶⁰ RATAJOVÁ, Jana – STORCHOVÁ, Lucie (ed.): *Nádoby mdlé hlavy nemající? Diskurzy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*, Praha 2008.

IV. Životní pout' hraběnky Collalto

Marie Maxmiliána Terezie pocházela z původně bavorského rodu Althann. Tento rod mapují zejména dobové genealogie, pocházející nejčastěji z 18. století. Některé z nich dokazují historický původ rodu již od roku 334, kdy měl žít mytický šířitel křesťanství Gebhard z Thannu. Dalším významným předkem althannovské dynastie měl být Babo z Thannu a Winterstettenu, příbuzný švábských vévodů a královský stolník, ten údajně padl roku 719 v bitvě s franským majordomem. V polovině 12. století měl ve službách Fridricha Barbarossy působit Eberhard z Thannu, o století později je pak doložen otec – zakladatel, Dietmar z Thannu, jenž se měl zúčastnit křížové výpravy do Svaté země, vedené rakouským vévodou Leopoldem, kde měl údajně zachránit život svému lennímu pánovi. Kvůli svému pokročilému věku byl nazýván „Alte Thann“, tedy „Stará Jedle“, z čehož vzniklo zkrácením jméno rodu Althann. Za posledního prehistorického předka je považován Jan z Althannu, účastník reconquisty, který padl roku 1370 v bitvě proti Maurům.

Ačkoliv je rod Thannů, stolníků z Waldburgu skutečně prameny doložen, nebyl tento rod, připomínaný až od 12. století, v příbuzenském poměru s rodem Althannů. Ti si jej pouze „vypůjčili“, aby zvýšili svou prestiž. Prvním předkem rodu Althannů, sídlícím v Dolních Rakousích, byl Wolfgang. Ten zemřel roku 1545. Jeho syn Kryštof zastával post prezidenta dvorské komory a byl zástavním držitelem Oslavan a panství znojmského hradu. Kryštofův syn Michal Adolf I., diplomat, zakladatel znojmské jezuitské koleje, majitel vranovsko – novohrádeckého a jarošovického dominia a řady dalších statků, byl významnou postavou v dvorském prostředí za panování císařů Rudolfa, Matyáše a Ferdinanda II.⁶¹ a zároveň otcem hraběnky Marie Maxmiliány Terezie.

---

⁶¹ JANÍČEK, Karel: *K věrohodnosti rodové linie Althannů v sále předků na zámku ve Vranově nad Dyjí*. In: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1998, Znojmo 1999, s. 70.

Písenné prameny uvádí, že roku 1574 získali Althannové stav svobodných pánů s predikátem „z Goldburgu zu Murstettenu“, v následujícím roce získali český inkolát a roku 1608 říšský hraběcí titul pro Michaela Adolfa. V Zemích koruny české vlastnil rod v průběhu staletí například statky Miličevy, Jaroslavice, Hrušovany nad Jevišovkou, či Tavíkovice. K rodinným fideikomisním⁶² statkům patřily Králíky a Svojsice, které rod získal během 17. století.⁶³

O mládí Marie Maxmiliány Terezie nemáme příliš informací. Obecně se o výchovu a získávání potřebných dovedností mladých šlechticů v raném novověku staraly jejich matky, preceptoři či guvernanky. Základem vzdělání bylo psaní, čtení a studium cizích jazyků. Nedílnou součástí výchovy bylo také zaučení v praktických dovednostech spojených s chodem šlechtické domácnosti, které mělo mladou urozenou dámu připravit na období, kdy sama povede vlastní domácnost. Významnou zkušeností byl pro řadu šlechticů pobyt u císařského dvora, kam rodiče své dcery posílali, aby se seznámily se zásadami dvorského života. Vzdělávací instituce pro dívky z urozené společnosti byly v českých zemích spíše výjimkou, pokud však existovaly, byly povětšinou spjaty s působením některých církevních řádů.⁶⁴

Marie Maxmiliána Terezie se za svůj život provdala dvakrát. Jejím prvním manželem byl Jan Jáchym Sinzendorf. Sinzendorfové patřili k významným rodům habsburské monarchie. Tento původně hornorakouský rod odvozoval svůj původ od hrabat z Altodorfu, a tím i od Jindřicha Bavorského z rodu Welfů. Své jméno přejal od

---

⁶² Instituce fideikomisu sloužila v raném novověku ke stabilizaci majetkových poměrů urozených rodin. Majetek, který náležel k rodinnému fideikomisu, byl neprodejným a nedělitelným celkem. Tím byl chráněn proti zcizení a zadlužení. Jeho jádrem se stávala zpravidla celá panství, městské paláce či domy. K čemuž byly často přičteny i umělecké sbírky, knihovny a rodinné klenoty. Zvláštním typem pak byl peněžní fideikomis. Jeho dědictví bylo povětšinou vázáno na prvorozené syny, kteří museli pocházet z rovnorodého sňatku, čímž se zaručovala nepřetržitá urozenost rodu. BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*. Praha 2010, s. 100.

⁶³ MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl I., A–M. Praha 2008, s. 21.

⁶⁴ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 266.

honorakouského hradu Sinzendorf.⁶⁵ Jan Jáchym působil ve funkci komorníka a tajného rady za vlády císaře Ferdinanda III. a následně i císaře Leopolda I. Roku 1664, tedy rok před svou smrtí se stal nejvyšším dvorním kancléřem. Poprvé vstoupil do svazku manželského s Marií Salome z Polheimu. Ta mu sice porodila syna a tři dcery, ovšem žádné z těchto dětí se nedožilo dospělosti.

Pokud se Jan Jáchym začal strachovat, že nebude mít komu předat své majetky, jeho obavy se brzy rozplynuly s narozením hned tří synů, které mu postupně porodila druhá manželka Marie Maxmiliána Terezie. Prvním synem novomanželů byl Jan Weikard, následoval jej Adolf Michael Thomas, po kterém nakonec spatřil světlo světa Michael Jan Jáchym.⁶⁶

Osud však rodinné idylce příliš nepřál a Marie Maxmiliána Terezie se poměrně brzy stala vdovou. Vdovský úděl byl v raném novověku běžnou realitou, která ve většině případů nebyla vítána s otevřenou náručí. Některým ženám sice mohla manželova smrt přinést úlevu a radostnější zítřky, povětšinou však měla negativní dopad na jejich osud.

Šlechtickým vdovám se po smrti manžela nabízelo hned několik dalších možných cest, jakými lze vést svůj život. Po skonu chotě se ženy stávaly poprvé ve svém životě zdánlivě nezávislými. Od narození byl totiž jejich osud v rukou otce, bratrů či jiných příbuzných, po svatbě pak tuto roli převzal novomanžel. Jeho smrtí však teoreticky vdova získala dosud nepoznanou nezávislost. Tuto skutečnost zbytek společnosti povětšinou přijímal rozporuplně. Někteří na čerstvou vdovu hleděli s respektem a úctou, jiní jí dokonce až opovrhovali, či se jí vysmívali. Zejména teologům a mravokárcům bylo setrvávání ve vdovském stavu trnem v oku. Vyčítali těmto ženám prostopášný život po smrti manžela a viděli v nich důkaz o slabosti a nestálosti ženského pokolení.⁶⁷

---

⁶⁵ ARNEGGER, Katharina: *Das Geschlecht der Sinzendorf*. Disertační práce. Vídeň 2000, s. 6.

⁶⁶ Tamtéž, s. 109.

⁶⁷ BŮŽEK, Václav a kol.: *Světy posledních Rožmberků*. Praha 2011, s. 538.

Smrt Jana Jáchyma přivedla hraběnku do nezávidění hodné situace, přinášející s sebou potíže psychologického, sociálního i ekonomického rázu. Díky jejímu postavení na společenském žebříčku pravděpodobně nedošlo u mladé šlechtičny k citelnějšímu ekonomickému otřesu. Více méně totiž v této době platilo pravidlo, že čím vyšší postavení vdova měla, tím méně se musela strachovat o svou budoucnost. Teoretickou pojistkou proti strádání v případě ovdovění jí bylo věno, jež do manželství přinášela. Nezřídka se také vdova stávala poručnicí společných nezletilých dětí, což jí připisovalo další práva.⁶⁸

Po smrti Jana Jáchyma se Marie Maxmiliána Terezie provdala podruhé, tentokrát za Antonína Františka pocházejícího z rodu Collaltů, jednoho z nejvýznamnějších moravských šlechtických rodů druhé poloviny 17. století. Počátky tohoto langobardského rodu sahají do 10. století.⁶⁹ Prvním členem držícím statky na území Moravy byl Rombaldo Collalto, ten získal roku 1623 za své válečné zásluhy od císaře Ferdinanda II. velkostatek Brtnici a panství Rudolec a Černou. Zřízením fideikomisu z těchto statků vytvořil mocenskou základnu pro své následovníky. Po smrti Rombalda převzala dočasně správu nad majetky jeho manželka, po dosažení věku zletilosti pak spravoval moravské statky syn Klaudius. Když Klaudius v březnu roku 1661 skonal, ujal se fideikomisu Klaidiův bratr Antonín František.⁷⁰

Antonín František se narodil roku 1630. Po studijních cestách do Flander, Francie, Španělska a Itálie započal svou kariéru v Tyrolsku, kde se stal komorníkem a radou arcivévody Ferdinanda Karla. Roku 1654 přišlo jeho jmenování hornorakouským vládním radou. Od konce padesátých či začátku šedesátých let začal působit u vídeňského dvora. Tam byl jmenován rakouským válečným radou a získal Zlatý klíč císaře Leopolda I. V roce 1662 pak získal hodnost polního maršálka. Na Moravě zastával Antonín František

---

⁶⁸ BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha 2002, s. 360.

⁶⁹ MAŠEK, Petr: *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003, s. 43.

⁷⁰ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka*, s. 576.

po dobu 11 let úřad nejvyššího sudího, poté se stal nejvyšším komorníkem. V této funkci setrval až do své smrti roku 1696. Mimo zemské záležitosti se také angažoval v císařských službách například účasti na říšském sněmu roku 1666 ve funkci nejvyššího císařského komisaře. V roce 1688 se stal císařským tajným radou, o dva roky později doporučil Leopold I. španělskému králi Karlu II., aby Antonína Františka poctil udělením Řádu zlatého rouna, který nedlouho před smrtí skutečně obdržel.⁷¹

Majetkovou základnu zděděnou po otci rozšířil Antonín František o několik dalších panství i domů. Od převzetí rodinné držby spravoval lenní statek Žádovice u Kyjova a pravděpodobně také panství Luka nad Jihlavou. Mezi lety 1672 a 1677 držel Nový Ořechov u Velkého Meziříčí a dvůr v Jeclově. V posledních desetiletích 17. století navíc patřilo Collaltům panství Veveří a statek Říčany u Tišnova. Mimo to si hrabě pronajímal v letech 1666 až 1669 statek Beranov, mezi léty 1664 a 1676 statek Stráneckou Zhoř a na počátku devadesátých let měl na dva roky v pronájmu statek Dolní Kralovice u Ledče nad Sázavou. V rakouských zemích zakoupil roku 1686 velkostatek Ebreichsdorf, v devadesátých letech pak vlastnil panství Deutsch Altenburg, Prölenkirchen a Puchberg. Jelikož Antonín František zastával důležité funkce na Moravě a u císařského dvora, potřeboval vlastní zázemí pro pobyty jak v Brně, tak i ve Vídni, kde roku 1671 nechal zbudovat ze dvou sousedních domů na náměstí Am Hof⁷² dodnes stojící palác „Palais von Collalto“. V Brně vlastnil hrabě dva domy, z nichž jeden prošel obdobnou rekonstrukcí jako vídeňské sídlo, došlo zde tedy ke spojení dvou vedle sebe stojících domů.⁷³

Sňatková politika byla nedílnou součástí aristokratické společnosti a ani Antonín František nepodceňoval její důležitost. Za svůj život se oženil celkem třikrát. Jeho první manželkou se roku 1662 stala Marie Terezie rozená z Portia, dcera tajného rady a nejvyššího hofmistra císaře – Johanna Ferdinanda z Portia. Necelé tři roky po svatbě

---

⁷¹ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka*, s. 578.

⁷² Oba domy získal již Rombaldo Collalto roku 1620 jako konfiskát po Emerichu Thurzovi.

⁷³ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka*, s. 579.

však ukončila toto manželství předčasná smrt Marie Terezie. Ve vdoveckém stavu Antonín František nezůstal příliš dlouho, záhy se oženil s Marií Maxmiliánou Terezií, vdovou po hraběti Sinzendorfovi.⁷⁴ Do třetice požádal hrabě o ruku Annu Marii Terezii, dceru rakouského dvorního kancléře Theodora Strattmanna. Svatební smlouvu snoubenci podepsali ve Vídni 13. dubna 1690, tedy půl roku po smrti Marie Maxmiliány Terezie. Svatební obřad se pravděpodobně konal záhy po uvedeném datu.⁷⁵

---

⁷⁴ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka*, s. 577.

⁷⁵ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Manželkou nejvyššího zemského komorníka koncem 17. století: Anna Marie Teresie Collaltová*. In: *Historik na Moravě: Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*. Brno 2009, s. 648.

„Můj poklade...“ – manželská korespondence hraběte a hraběnky Collalto

Manželství bylo v raném novověku jedinou legitimní formou soužití jedinců opačného pohlaví, která byla všemi uznávána, garantována vrchností a dostávalo se jí požehnání od všech církví. Jeho obsah byl určován prakticky čtyřmi faktory – legitimní sexualitou, početím legitimních potomků, zakládáním nového lidského společenství a nerozlučností. Sňatek byl velmi důležitým předpokladem pro každého jednotlivce, aby mohl hrát ve stavovské společnosti nějakou roli, proto se stal cílem většiny populace. Na setrvání ve svobodném stavu se hledělo s projevem uznání pouze tehdy, chtěl-li člověk vstoupit do kláštera či zasvětit svůj život službě ve vysokých církevních postech.⁷⁶

K jednomu z nejdůležitějších mezníků v životě aristokrata tedy náležel sňatek. Ten ve šlechtickém prostředí během raného novověku nepatřil mezi soukromé záležitosti, ale naopak byl věcí veřejnou. Neovlivnil totiž pouze životy daných jedinců, ale měl vliv i na zbytek společnosti, ve které mohl zanechat změny dalekosáhlých rozměrů. Proto bylo toto rozhodnutí velmi pečlivě rozmýšleno a zvažováno. Uzavření manželského svazku bylo spojeno s povinnostmi, které snoubenci měli vůči rodičům, ale i okolní stavovské obci.⁷⁷

Výběr vhodného partnera byl pro raně novověkou šlechtu klíčovou záležitostí, která nesměla být podceňena. V hlavní roli však stála otázka výhodnosti sňatku, nikoli citového vzplanutí. O osudu mnohých šlechticů a šlechtičen bylo rozhodnuto již v dětství, kdy jejich otcové začali kalkulovat a domlouvat co nejvýhodnější spojení, a to povětšinou se svými přáteli nebo spojenci. Potenciální sňatek však mohl také zamíchat kartami, vytvořit nové

---

⁷⁶ DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku: (16.–18. století), díl I.: Dům a jeho lidé*. Praha 1999, s. 162.

⁷⁷ BŮŽEK, Václav: *Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku*. In: Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. Století, Praha 2002, s. 46.

svazky či smířit zneprátelené strany.⁷⁸ Vzájemné sympatie zaujímaly až druhořadé postavení, což mnohdy nevedlo k příliš ideálnímu soužití. Ke šťastnému manželskému životu byla potřeba stabilita po ekonomické stránce a vzájemná náklonnost partnerů. Jejich spokojenost, soulad a důvěra byly oceněny jako manželská láska.⁷⁹

Při výběru partnera se hledělo především na to, aby měl odpovídající společenské postavení. Rodiny si mohly dobře uzavřeným sňatkem pomoci k vylepšení prestiže a někdy i k vyššímu postavení. Ani otázka financí nezůstávala opomíjena. Lukrativnost nevěst byla posuzována podle výše věna a skutečnosti, zda měly možnost přinést do sňatku nemovitý majetek. V popředí zájmu stály vdovy a osiřelé dívky, které neměly mužské sourozence a měly se stát dědičkami rodinného majetku. Nežádka však místo očekávaného rozšíření statků čekaly ziskuchtivé nápadníky soudní spory a dlouholeté tahanice o majetek.⁸⁰

Věk snoubenců v 16. a 17. století může být velmi překvapivý. V průměru se totiž muži ženili až okolo 27. roku života, ženy pak ve věku kolem 22 let. Výjimkou nebyla ani situace, kdy se jedinec během svého života oženil třikrát až čtyřikrát. Věk, ve kterém konkrétní jednatel vstupoval do manželského svazku, byl ovlivněn také majetkovým zázemím, o které se opíral. Čím nejistější a menší byla jeho hospodářská základna, tím vyšší byl počet jeho let. Tak se například Wolf Helmhard z Hohbergu, protestantský nižší šlechtic a spisovatel, žijící v 17. století oženil v 38 letech, zatímco věk knížete Johanna Adama Andrease z Lichtenštejnu byl o 14 let nižší, jak uvádí Beatrix Bastl ve své knize.⁸¹

Z právního hlediska vycházelo postavení partnerů v manželství ze zemského práva, jež se vyjadřovalo ponejvíce k ekonomickému zabezpečení manželky. Jeho ustanovení se odrážela zejména ve dvou typech dokumentů – svatebních smlouvách

---

⁷⁸ BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, s. 309.

⁷⁹ BASTL, Beatrix: *Tugend, Liebe, Ehre: Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*. Vídeň 2000, s. 372.

⁸⁰ BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, s. 315.

⁸¹ BASTL, Beatrix: *Tugend, Liebe, Ehre: Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, s. 155.

a testamentech. Svatební smlouva zavazovala otce nevěsty, či jiného příbuzného, který jej zastupoval v případě, že otec byl již v té době nebožtíkem, k vyplacení věna. Podpisem svatební smlouvy pak získala dívka obvěnění, jenž bylo zárukou, že v případě manželovi smrti nebude strádat. Výše obvěnění byla dle znění českého zemského práva přímo úměrná výši věna a činila jeho dva a půl násobku, pokud dívka vstupovala do svazku v panenském stavu, a dvojnásobek, pokud nevěstou byla vdova.⁸²

O každodennosti manželského života většinou písemné prameny mlčí, zvláště pokud bylo soužití bez větších problémů. Dopátrat se zpráv o všedním a běžném životě, který probíhal v zázemí rodinného sídla, je pro badatele prakticky nemožné. O harmonickém manželství lze získat nejvíce informací z korespondence vzniklé při odloučení partnerů. Mnohem více informací je v písemných pramenech zapsáno o situacích, které se vymykaly stereotypům běžného každodenního života. Tato rozmanitější pramenná základna vznikla, když okolnosti zašly tak daleko, že musela zasáhnout některá z institucí. K tomu docházelo zejména, pokud jeden z manželů vůči druhému užíval násilí, či pokud jedna ze stran měla sklony k nevěře.⁸³

Dlouhodobá odluka manželů z důvodu pracovních povinností ze strany manžela nebývala během raného novověku žádnou výjimkou, zvláště pokud zastával některý z významných úřadů země či monarchie. Pro partnery takové rozdělení jistě nebylo nic příjemného, ovšem z řady dochovaných materiálů se lze dočíst, že odluka se většinou neodrazila nijak zvlášť negativně na fungování vztahu. Naopak existuje mnoho pramenů dokládajících, že obdobná situace mohla vést k posílení citových pout a navrácení harmonie do společného soužití. Dokonce lze vysledovat i doklady, kdy došlo k urovnání napětí mezi partnery nebo zažehnání manželské krize.⁸⁴

---

⁸² BŮŽEK, Václav a kol.: *Světy posledních Rožmberků*, s. 533.

⁸³ BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, s. 331.

⁸⁴ BŮŽEK, Václav: *Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku*, s. 46.

Dopis nejstaršího data adresovaný Marie Maxmiliáně Terezii od manžela, který je badateli k dispozici, napsal hrabě v listopadu roku 1673⁸⁵ při svém pobytu v Brně. Hned v úvodu byla hraběnka seznámena s faktem, že se její muž předchozí den zúčastnil „*pěší chůzi*“ procesí. Jeho účast v průvodu měla dle jeho slov „*tak moc vlivu*“, že byl „*dnes časně potěšen závazným psaním od dvorského kancléře Hochera*“, které mu doručil zvláštní posel. Více se však o psaní, které mu způsobilo takovou radost, nerozepisuje, aby v zápětí mohl vyjádřit své přesvědčení, že jeho choť v pořádku dorazí do Vídně. K čemuž dodává, že bude velice potěšen zprávou o jejím šťastném příjezdu, a že očekává „*psaní plné útěchy, v jeho pokračující bolesti, kterou může pouze on sám a Bůh dosvědčit*.“ Pravděpodobně zde hrabě hovořil o stesku, jež mu způsobovalo odloučení od manželky.

Tento dopis jako jeden z mála podhaluje skutečnosti z náboženského života hraběnčina okolí. Přitom otázka víry hrála ve druhé polovině 17. století velmi významnou úlohu v životě celé společnosti, dokonce se o tomto období běžně hovoří jako o době barokní zbožnosti. Termín „barokní zbožnost“ je úzce propojen s válečnými a poválečnými zkušenostmi společnosti z třicetileté války, ovšem jak Jiří Mikulec ve své knize *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*⁸⁶ upozorňuje, měla na utváření náboženského života po Bílé hoře větší vliv plošná rekatolizace Čech a Moravy, než samotná třicetiletá válka.

Součástí rekatolizačního procesu, který nařídil Ferdinand II. již na počátku dvacátých let daného století, byl sociálně, ekonomicky i psychicky podmíněný nátlak a donucování. Na projevy víry poddaných dohlížely městské rady a vrchnost, která vydávala četné příkazy, zákazy a nařízení a trestala přestupky, jež se neslučovaly s předepsanými normami monokonfesního náboženského života. To dávalo církvi možnost plně se soustředit na upevňování katolického přesvědčení obyvatelstva. Církev na rozdíl od

---

⁸⁵ Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2101, karton 110, f. 35.

⁸⁶ MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Příbram 2013.

státu využívala škálu nenásilně až pozitivně působících přístupů. Vedle farní správy se o rozvoj katolického náboženského života staraly také řeholní instituce.⁸⁷

Katolická barokní zbožnost byla provázána se specifickým životním stylem a kulturou. Při zkoumání zbožnosti je potřebné rozlišovat mezi její vnitřní a vnější podobou. Zachycení vnitřní zbožnosti je prakticky nemožné, lze však popsat vnější projevy.⁸⁸ Mezi tyto projevy mohou patřit například návštěvy kostela, účastnění se náboženských slavností, čtení náboženské literatury či finanční podpora církve a jejích aktivit. Více prostoru se nachází pro možnost sledovat kolektivní náboženský život než projevy individuální zbožnosti konané mezi zdmi domova.⁸⁹

V pořadí další zachovalý dopis byl sepsán až o šest let později, konkrétně 17. prosince 1679.⁹⁰ Místem vzniku listu byla Olomouc, již měl však hrabě v záměru v zápětí opustit. Jeho další kroky měly směřovat k zámku Veveří. V tomto stručném dopise více méně nabádá svou choť, aby mu další listy odesílala na toto místo. Dopis je však následován dodatkem post skriptum,⁹¹ který obsahuje znatelně více informací. Nejprve v něm například Antonín František pochválil Olomoučany, kteří mu nabídli „*slušný byt s nábytkem v domě vypadajícím jako zámek*.“ Následně oznámil manželce smrt paní Kateřiny ze Žerotína, ale i radostnější zprávu o chystané svatbě mladého hraběte z Gurlandu. Poslední zmínka se pak týkala plánované návštěvy panství Žádovice u Kyjova, kterou si hrabě naplánoval.

Z 30. prosince roku 1679⁹² pochází list, který je zároveň prvním ze série čtyř listů psaných v rozmezí čtyř dní ze zámku Veveří. Jelikož poštovní služby nenabízely v této době možnost odesílat dopisy každý jednotlivý den, ale většinou pouze dvakrát do týdne,

---

⁸⁷ MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 19.

⁸⁸ MALÝ, Tomáš: *Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací: Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno 2009, s. 32.

⁸⁹ MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 23.

⁹⁰ Tamtéž, f. 38.

⁹¹ Tamtéž, f. 40.

⁹² Tamtéž, f. 26.

lze se domnívat, že je hrabě sice sepsal na čtyřikrát, ovšem odeslal najednou či nadvakrát. V úvodu prvního listu upozorňuje Antonín František svou choť, že reaguje na dopisy z 20. a 23. prosince, které právě obdržel. Na základě této poznámky lze usuzovat, že korespondence mezi manželi byla v čase odloučení velmi živá. Pokud byly listy odeslány souběžně 23. prosince, cestovaly k adresátovi přesně týden, což byla v průměru standardní doba pro putování dopisu od odesílatele k adresátovi, jak můžeme vysledovat z obdobných informací v dalších listech.

Obsahová stránka dopisu odpovídá období, v němž dopisy vznikaly, totiž době vánoční a následující době novoroční. Hrabě v listu především vyjádřil radost, již mu způsobilo přání do nového roku a zároveň neopomněl popřát hodně zdraví na oplátku své choti.

Druhý den sepsal Antonín František dopis, kde manželku informuje o svém záměru pozítří vyrazit do Olomouce. Zde si chtěl ověřit záležitosti týkající se knížete, které hraběte dle jeho slov vyděsily. V listu však bohužel není uvedeno konkrétní jméno ani podrobnější popis okolností, které musel šlechtic tak naléhavě řešit.⁹³ Mnohem výřečněji působil hrabě v obsáhlém dopise z prvního lednového dne nového roku.⁹⁴ V něm spravuje Marii Maxmiliánu Terezii o řešení úředních povinností na panství a problémech spojených s klášteřem Tišnov. Na konci dopisu pak hrabě manželku nabádá, aby mu další list odeslala do Olomouce, kam se nazítří chystá, a informovala jej o výsledcích jednání s právníkem, s nímž měla mít šlechtična schůzku.

List sepsaný 2. ledna 1680⁹⁵ měl za cíl velmi stručně informovat hraběnku o psaní, které její manžel právě obdržel od tamějšího úředníka, jelikož se hrabě o situaci detailněji nerozepisuje, je pravděpodobné, že Marie Maxmiliána Terezie byla s okolnostmi seznámena již dříve. Zároveň chtěl šlechtic své choti sdělit, že následující den je dnem jeho

---

⁹³ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 23.

⁹⁴ Tamtéž, f. 28.

⁹⁵ Tamtéž, f. 19.

odjezdu směrem k Olomouci, jeho původní záměr odcestovat již 2. ledna tedy očividně nevyšel.

Zda hrabě ohlásil manželce svůj šťastný příjezd do Olomouce, se již asi nedozvíme, další dopis v pořadí datovaný ke 12. lednu 1680⁹⁶ totiž takovou informaci nezahrnuje. V tomto listu šlechtic informuje Marii Maxmiliánu Terezií o zdárném průběhu zemského sněmu, který se tou dobou konal. Zároveň manželce oznamuje, že se po jeho skončení odebere zpět na zámek Žádovice. O další tři dny později⁹⁷ sepsal hrabě stručné psaní, ze kterého lze vyčíst, že marně čeká na nějaké řádky od své milované. Pošta putující směrem z Kladska, která ten den dorazila, totiž očekávaný dopis nedovezla. Tím pádem byl Antonín František nucen čekat na poštu vídeňskou.

Dopisů od milované manželky, které byly Marií Maxmiliánou Terezií datovány k 6. a 10. lednu, se hrabě dočkal až o další dva dny později, tedy 17. ledna, o čemž hraběnku obratem informoval v dopise sepsaném 18. dne lednového měsíce.⁹⁸ Zároveň se své choti svěřuje s rozčilením nad komplikacemi se zplnomocněním, které dle svých slov již vyřídil a neví tedy, „*kde došlo k mýlce*.“ Z obsahu tohoto listu vyplývá, že hraběncin zdravotní stav nebyl touto dobou příliš uspokojivý, na což manžel reagoval přáním opětovného nabytí plného zdraví. Před rozloučením pak dal ještě své drahé polovičce na vědomí, že mu napsal vídeňský biskup, co bylo obsahem tohoto listu, však opět nezveřejňuje.

Jak šlechtic ve svém dalším listu zmiňuje, 13. ledna zaslala hraběnka manželovi dopis, ve kterém pro něho měla opět informace o neuspokojivém zdravotním stavu. Tentokrát se však nejednalo o nemoc Marie Maxmiliány Terezie, nýbrž o chorobný stav jejich společného syna Kristiána. Tento list se dostal Antonínu Františkovi do rukou o týden později a okamžitě na něj reagoval,⁹⁹ aby dal najevo choti své zděšení nad nastalou

---

⁹⁶ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 32.

⁹⁷ Tamtéž, f. 1.

⁹⁸ Tamtéž, f. 30.

⁹⁹ Tamtéž, f. 41.

situaci a vyjádřil přání plného uzdravení svého synka, kterému byly touto dobou pouhé tři roky.

Takové rozčilení nad nemocí dítěte bylo jistě na místě. Ačkoliv rodiče, pokud jim to okolnosti dovolovaly, nešetřili penězi za lékaře ani za pouti, které měly vést k zachování života jejich ratolesti, byla v této době dětská úmrtnost značně vysoká. Není se čemu divit, když na většinu epidemií, nákaz a infekčních onemocnění neexistoval v této době účinný lék a do vynálezu očkovacích látek zbývalo minimálně ještě jedno století. Pokud pak zohledníme i hygienické podmínky, ve kterých lidé žili, a nevhodné stravování, vysoká čísla nás nemohou překvapit.¹⁰⁰

Zároveň zmiňovaný list od hraběte přináší informaci o fungování poštovního spojení. Hrabě totiž oznamuje manželce: „*Pošt mistr mi nechal vzkázat, že pošta už opět chodí přes Prahu i Kladsko, proto pokud mi můj Poklad chce učinit laskavost, může mi takto psát dvakrát týdně.*“

Naprosto odlišně působí na první pohled dopis z následujícího dne.¹⁰¹ Tentokrát se list nenese v duchu rodinné soudružnosti, ale hrabě se v něm Marii Maxmiliáně Terezií svěřuje s problémy úřednicko-správního charakteru, konkrétně řeší jakýsi případ z Wittenbergu, do něhož byl pravděpodobně zainteresován jako třetí strana. Z dopisu je patrné, že šlechtici na popisované kauze velmi záleželo, neboť s jejím průběhem manželku detailněji seznámil.

Opětovným návratem k listům vyjadřujícím emoční rozpoložení Antonína Františka Collalto byl dopis z 23. ledna.¹⁰² V něm si hrabě zoufá nad nepříznivými okolnostmi, v nichž se momentálně nachází. V jeho úvodu je možné se dočíst o upřímné radosti, jež mu způsobil list od hraběnky sepsaný 17. dne daného měsíce. Zároveň ale oznamuje své choti, že Bůh v těchto „*otravných letech*“ nezachovává stálost v souvislosti s jeho zdravotním

---

¹⁰⁰ Richarda van Dülmen: *Kultura a každodenní život*, s. 92

¹⁰¹ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 36.

¹⁰² Tamtéž, f. 34.

stavem. Což mělo v oněch dnech za následek melancholickou náladu hraběte. Na další list pak hrabě pod záštitou postskriptum zanechal hrabě manželce ještě několik informací týkajících se vídeňského biskupství. Hraběnka se z těchto řádků dozvěděla, že zdravotní stav vídeňského biskupa byl natolik závažný, až musel být upoután na lůžko a naděje na jeho uzdravení byla prakticky nulová. Toho okamžitě využili hned dva kandidáti, kteří se o post přihlásili.

Řadu dopisů ze zimních měsíců roku 1680 strávených v Olomouci uzavřel hrabě listem z 1. únorového dne.¹⁰³ Z prvních vět je patrné, že hrabě právě dokončil veškeré své povinnosti, které ho v tomto městě zaměstnávaly, a může v klidu odcestovat na panství Žádovice. Následující řádky pak obznamovaly hraběnkou se situací na panství Veveří, kde mělo dojít k personální výměně na pozici správce. Číselný údaj, podávající informaci o časové prodlevě vzniklé od obdržení posledního listu od manželky, která se k danému dni ustálila na čísle dvanáct, zařadil hrabě netypicky až k závěru listu. Navíc tento stav šlechtic okomentoval slovy: „*nacházím se ve strachu a nechci pomyslet, co to znamená.*“

Jak již bylo řečeno, odcestoval Antonín František Collalto na začátku února roku 1680 na zámek Žádovice. První dopis z tohoto místa sepsal manželce 5. února.¹⁰⁴ V jeho úvodu hraběnkou spravuje o svém šťastném příjezdu na panství. Vzápětí tuto informaci následuje sdělení, o tom jak hrabě touží po potvrzení manželčiny trvající lásky k němu, která má být dle jeho slov „*Bohem zachována do dalších nespočetně mnoha let.*“ Nakonec je možné se dočíst o panujícím krásném a teplém počasí, které snad brzy dovolí hraběti využívat služeb Karlových Varů.

Dopis psaný 7. února 1680¹⁰⁵ na zámku Žádovice je opět uveden informací, že hrabě již 14 dní neobdržel žádný dopis od své drahé polovičky. Vinu v dlouhé prodlevě vidí ve špatném fungování pošty zasílané směrem na Kladsko. Podle jeho mínění je

---

¹⁰³ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 5.

¹⁰⁴ Tamtéž, f. 17.

¹⁰⁵ Tamtéž, f. 12.

spolehlivějším spojením vídeňská trasa, kterou tím doporučuje manželce k užívání. Následně Marii Maxmiliánu Terezii oznamuje, že tamější podnebí je „*skutečně jarní*“, což „*alespoň trochu obveseluje jeho srdce*“, a dodává, že jeho stav je „*chvála Bohu dobrý*“.

O pět dní později, tedy 12. února¹⁰⁶, obdržel Antonín František dopis od své ženy datovaný k poslednímu lednovému dni z Prahy, na což ji hned v úvodní větě upozorňuje. Zdá se, že Marie Maxmiliána Terezie se předně zajímala o zdravotní stav svého chotě, jelikož ujištění, že se hraběti daří dobře, přichází ihned v zápětí. Ovšem z následujících řádků je zřejmé, že u hraběte zdravotní komplikace přetrvávají. Ačkoliv je hrabě skeptický a nevěří, že by mu v lázních Karlovy Vary mohli pomoci, píše o svém záměru toto místo navštívit. Ani v tomto listu samozřejmě nechybí pár vřelých vět věnovaných manželce a dětem.

Série dopisů ze zámku Žádovice z února 1680 byla uzavřena dopisem napsaným 14. dne daného měsíce.¹⁰⁷ List byl napsán v reakci na dopis od Marie Maxmiliány Terezie sestavený o týden dříve. V úvodu hrabě vyjadřuje radost nad zjištěním, že děti jsou v pořádku. Obsah dopisu je pak více méně soustředěn okolo otázky zasilání peněz. Hrabě měl nejspíše své choti zaslat finanční obnos, ale kvůli nebezpečí na cestě musel využít jinou alternativu, čímž se doručení zdrželo. Nebezpečí, číhající na trasách, kudy projížděly poštovní vozy, bylo v raném novověku na každodenním pořádku. Kočáry totiž nepřevážely pouze listovní zásilky, ale také peněžní obnosy a další cennosti, které přitahovaly pozornost lupičů jako magnet. Přepadávání poštovních vozů tedy nebylo výjimkou, ale spíše rutinou.¹⁰⁸ Psaní Antonína Františka uzavírá informace o jeho blížícím se příjezdu, kterou se zároveň s hraběnkou loučí.

Při sledování pohybu Antonína Františka po českém království lze z dochované korespondence jeho druhé manželky určit místo jeho pobytu v první prosincový den roku

---

¹⁰⁶ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 42.

¹⁰⁷ Tamtéž, f. 44.

¹⁰⁸ MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 34.

1680 – bylo jím Brno.¹⁰⁹ Tento list je jediným dopisem z daného období a bohužel blíže nespecifikuje ani důvod pobytu hraběte v tomto městě, ani délku jeho setrvání v oblasti. Šlechtic se zaměřuje na svou touhu vědět, jak se daří jeho milované manželce a dává jí na srozuměnou, že ačkoliv by rád pokračoval v cestě, není to momentálně možné. Příčinu této skutečnosti však neuvádí, tak se lze jen domýšlet, zda hraběte v jednom z moravských hlavních center zdržovaly například pracovní povinnosti, či bránilo jeho odcestování špatné počasí.

S jistotou však lze říci, že maximálně o dva týdny později se hrabě již nenacházel v Brně, nýbrž na panství Brtnice, odkud manželce zaslal další psaní.¹¹⁰ Obsah tohoto listu souvisel se skutečností, že se blížil čas Vánoc, který byl následován Novým rokem. Antonín František v něm popřál své choti hodně štěstí a samozřejmě především trvalé zdraví do dalších časů.

V dopise datovaném ke dni 10. února 1681¹¹¹ je Marie Maxmiliána Terezie informována svým mužem o tom, že byl pozván na návštěvu k hraběti Maxovi Lichtenštejnskému. Více se však Antonín František o tomto pohoštění nerozepisuje a zbylé volné místo zaplňuje řádky, které mají milované manželce přiblížit jeho citové rozpoložení. Předně opět zmiňuje, že již 16. den neobdržel žádný dopis od „*meinem Schatz*“, jak svou choť běžně v listech označuje. Následně přeje Marii Maxmiliáně Terezii šťastnou cestu na panství Planá, kam úspěšně vyrazila, a závěrem ji ujišťuje o svých navždy trvajících vřelých citech k její osobě.

Dopis je navíc doplněn stručným vzkazem, ve kterém hrabě nabádá manželku, aby nevyužívala služeb Karlových Varů, tedy lázní, které založil, a jimž propůjčil privilegia lázeňského města již Karel IV. Karlovy Vary se záhy po svém vzniku staly oblíbeným lázeňským střediskem. Poté, co se město vzpamatovalo z následků třicetileté války, přišla

---

¹⁰⁹ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 13.

¹¹⁰ Tamtéž, f. 15.

¹¹¹ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 44.

léta prosperity. Počet hostů sice povětšinou nepřesahoval několik set, ovšem jeho návštěva se stala módní záležitostí. Zejména návštěvníci z nejvyšších kruhů se nechávali zlákat na léčivé účinky pramenů. Karlovy Vary sloužily také jako dějiště pro stavění se odív a upoutávání pozornosti velkolepými hostinami a slavnostmi.¹¹² Hrabě však podle svých slov slyšel a četl na lázně negativní reference, proto vzkaz zakončil větou, kterou na hraběnku apeloval, aby se nenechala k návštěvě destinace zlákat: „*Takže co nejpěkněji prosím svůj Poklad, aby se od nikoho nenechal přemluvit.*“

Srpnové dny roku 1684 trávila hraběnka v lázních, o čemž svědčí dopis sepsaný Antonínem Františkem z 11. dne daného měsíce,¹¹³ v němž šlechtic píše „*přeji mému pokladu hodně štěstí v lázních, čímž má být její předchozí zdravotní stav Integrum restituit,*“ tedy navrácen do původního stavu. Zda si šlechtična zvolila k návštěvě jiné lázně než Karlovy Vary, od kterých byla manželem odrazována, nelze říci. Druhá část dopisu je věnována problému s nákupem panství. Pro raně novověkou šlechtu byla otázka majetku velmi frekventovaným tématem. Ačkoliv se aristokracie sama definovala zejména na základě práva, poslání, tradice a společných hodnot, opírala se její moc a výlučnost zejména o pozemkové vlastnictví a movitý i nemovitý majetek. Tato základna také vymezovala jednotlivé vrstvy šlechtické společnosti.¹¹⁴ Proto byl nákup statků předmětem dlouhých vyjednávání a spekulací, které nesměly být brány na lehkou váhu. Není tedy divu, že hrabě svou choť detailně informoval o svých záměrech a s nimi souvisejících komplikacích.

Ani v raném novověku nepatřila gratulace k jmeninám k výjimkám, což dokládá dopis ze 7. října roku 1684.¹¹⁵ V něm hrabě, momentálně pobývajícím v Brně, reaguje na přání k svátku od manželky, nacházející se na panství Brtnice. Již na první pohled je

---

¹¹² MRÁZ, Bohumír – NEUBERT, Ladislav: *Karlovy Vary*. Praha 1983, s. 40.

¹¹³ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 39.

¹¹⁴ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 116.

¹¹⁵ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 16.

zřejmé, že cosi bylo v nepořádku. Dopis je sice adresován od manžela, ovšem písmo není totéž, na které je čtenář z předchozích listů zvyklý. Obsah vět pak přináší potvrzení domněnky. Hraběte nejspíše postihla vážná zdravotní komplikace, kterou se „*chvála Bohu*“ podařilo zvládnout. V dané době již docházelo k postupné rekonvalescenci.

Raně novověké šlechtické společnosti nebyla cizí praxe, kdy se ženy ujímaly povinnosti pečovat o statky svého manžela, a to jak po stránce ekonomické, tak i o panování nad poddanými. To se týkalo především šlechticů, jejichž manželé trávili dlouhé měsíce či roky u vídeňského dvora, v armádě nebo v diplomatických službách.¹¹⁶ Řada urozených dam se chopila správy panství velice ochotně. Tato činnost jim totiž otevírala pozoruhodně široké pole pro seberealizaci a rozvinutí dosud skrytých schopností. Pro tyto šlechtičny se pak stávalo korespondování s vrchnostenskými úředníky a cesty po rodových panstvích samozřejmou součástí všedních dnů.¹¹⁷ Jelikož také Antonín František patřil k těmto zejména mimo domov úřednickou prací zaneprázdněným aristokratům, nevyhnul se ani on hledání východiska z této situace. Jejím řešením se zabýval zejména v dopise z 27. října 1684.¹¹⁸

V úvodu tohoto listu hrabě předesílá, že chtěl svůj záměr sdělit manželce osobně, ovšem jeho plánovaný příjezd překazily pracovní povinnosti. Jeho prvním požadavkem je: „*aby můj Poklad měl otevřenou ruku nad mými statky, zaměstnanci a sloužícími v hospodářství a nové znovu dosazoval, hospodářství řídil a také v náležitě stav a majetek střežil.*“ K čemuž následně dodává: „*byl bych jednou provždy spokojen, kdyby můj Poklad mohl toto podle svého uvážení vykonat.*“ Obdobně by se pak hraběnka měla také starat o zařízení domu. S majetky a penězi, které hraběti „*Bůh a jeho nebožtík otec dali a odkázali*“ pak mohla manželka disponovat „*podle libosti.*“

---

¹¹⁶ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. Století*, s. 301.

¹¹⁷ ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha 2004, s. 62.

¹¹⁸ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 19.

Obdobně jako v roce 1684 se snažil situaci s nákupem statků Antonín František nepodcenit ani v červenci roku 1687.¹¹⁹ Poté, co se poradil se svým právním poradcem, potřeboval hrabě také manželčinu zpětnou vazbu k aktuální otázce nákupu. Šlechtic byl očividně pevně rozhodnut své majetky rozšířit o nové panství, nebyl si však zcela jist, zda upřednostnit možnost zakupu panství na Moravě či v Rakousku. Předností rakouského statku byla nižší kupní cena, což moravský statek vyvažoval svými vyššími výnosy, u levnější nemovitosti si pak hrabě uvědomoval, že bude nejspíše potřeba věnovat do její údržby větší kapitál.

Že se bez popřání neobešlo ani každoročně se zvyšující číslo věku dokládá dopis z 20. srpna 1687.¹²⁰ Přednostní místo v něm sice zaujímá informace o šťastném příjezdu hraběte na zámek Brtnice a oznámení, že zemský sněm stále ještě zasedá. V zápětí se však již plně věnuje své choti a jejím narozeninám, které je možné dle tohoto listu datovat k 24. srpnu. Hrabě manželce přeje, obdobně jako v dalších gratulacích k jiným významným událostem, hodně štěstí a zdraví. Navíc se však zmiňuje také o „*velkém obveselení*“ a „*slavení*“.

Jedním z posledních listů, který byl Antonínem Františkem Marii Maxmiliáně Terezií odeslán, byl dopis z 10. července 1689,¹²¹ tedy z doby, kdy hraběnce zbývalo posledních pár měsíců života. Zdravotní stav šlechtičny však není předmětem dopisu, je tedy pravděpodobné, že výše zmíněné skutečnosti v tomto čase ještě nic nenasvědčovalo. Obsah dopisu primárně směřoval k událostem, se kterými se aktuálně potýkalo španělské království, a hrabě se v něm obracel na svou choť s prosbou o radu, zda má osobně odcestovat za osm dní do Vídně nebo potřebné záležitosti řešit přes korespondenci.

---

¹¹⁹ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 38.

¹²⁰ Tamtéž, f. 41.

¹²¹ Tamtéž, f. 9.

Mezi dopisy od Antonína Františka lze nalézt také jeden nedatovaný dopis.¹²² Z jeho obsahu je zřejmé, že byl sepsán v měsíci březnu, údaj obsahující letopočet však bohužel chybí. V dopise se hrabě svěřuje manželce se svými zdravotními problémy. Touto dobou byl podle svých slov velmi zesláblý a nezbývaly mu síly na odcestování, jistě tedy již netrpělivě vyhlížel doktora, který měl dorazit následující den a „*jehož rady ho měly zotavit*“. Jelikož okolnosti hraběti nedovolovaly plnění si svých povinností, vypočítal v dopise žádosti adresované manželce, která, jak hrabě doufal, měla „*vyhovět jeho ponížným prosbám*.“ Je očividné, že hrabě manželce velmi důvěřoval a určoval ji často jako svého zástupce ve věcech správních.

Antonín František zastával vysoké úřední funkce, k čemuž patřilo i časté cestování. Aby mohl hrabě zůstat ve spojení s milovanou manželkou, bylo nevyhnutelné užívat korespondování jako jediný možný prostředek dorozumění se v případě odloučení. Díky zachování části společné manželské korespondence je možné i dnes, o více než tři století později, nahlédnout do jejich partnerského života. Soužití collaltovského páru skrz dané listy působí velmi harmonicky – oslovení, slova plná emocí naznačující trápení z odloučení i ubezpečování o trvalé věrnosti – působí dojmem, že manželé spolu vycházeli velmi dobře a jejich vztah byl plný porozumění. Je však zapotřebí mít na paměti, že sloh korespondentů silně ovlivňoval dobový styl psaní spojený s určitými předpoklady, jak by dopis měl vypadat a co by mělo být jeho náplní. Lze předpokládat, že listy Marie Maxmiliány Terezie i jejího manžela byly dobovými normami poznamenány.

Většinou Antonínu Františkovi ke sdělení všeho, co sdělit potřeboval, stačil jeden list, ovšem je samozřejmě možné nalézt i dopisy, v nichž se hrabě rozepsal obsírněji a popsal několik stran. Obsah listů tvoří informace všeho druhu. Jelikož cestování bylo v raném novověku namáhavé a nebezpečné, hraběnka jistě netrpělivě čekala na každý

---

¹²² MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 70.

dopis s oznámením o šťastném dosažení cíle, na což hrabě nezapomínal. Obdobně manžel hlásil své choti i plánované odjezdy, aby věděla, kam má směřovat další řádky. Nejčastěji pak manželku informoval o záležitostech spojených se správou a úřadováním, jako bylo zasedání zemského sněmu, různá jednání, právní problematika i otázky hospodářství.

Jelikož vzdálenost mezi manželi často nedovolovala hraběti včas Marii Maxmiliáně Terezii popřát osobně k významným událostem, pogrataloval jí alespoň prostřednictvím listů. Mezi dopisy tak lze narazit na přáníčka k Vánocům, či k Novému roku. Manželé však nezapomínali ani na narozeniny a jmeniny svých partnerů. Obdobně jako dnes vyjadřovali zejména touhu po dalších šťastných letech života a hlavně po pevném zdraví. Jeden z dopisů, kde hrabě přeje manželce, aby se vydařila narozeninová oslava, potvrzuje, že hodování na Collaltovském dvoře mělo patrně obdobnou oblibu, jako je známo z jiných dvorů.

Šlechtická sídla raného novověku se totiž často stávala dějištěm mnoha oslav a veselí, které porušovaly pravidla každodenní rutiny. Jádrem slavností byly rituály, charakteristický pak pro ně byl vztah k posvátnu. Jejich významnou složkou byla moc, ale také zábava. Každoročně se na dvorech opakovaly oslavy spjaté s církevním kalendářem a hospodářských provozem. Obdobně byly oslavovány události spojené s životním cyklem pána a jeho rodiny. Bujaré veselí doprovázelo také výjimečnější události, jako byly svatby, křtiny nebo pohřby. Ovšem zámlinkou k veselí se mohl stát i hon či pouhá přítomnost vrchnosti na panství.¹²³

Podstatným prvkem slavností byla jejich komunikační role. Šlo jednak o přímý kontakt účastníků, jednak o symbolickou formu komunikace, která se projevovala nepsanými pravidly chování, ale také gesty a symboly. Na druhé straně významnou roli hrál i prvek zábavy, kdy se účastníci nerušeně odreagovali od starostí běžného života

---

¹²³ BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 259.

nad plnými mísami, ale i čišemi, neboť alkohol tvořil pevnou součást jídelníčku i zábav všech vrstev raně novověké společnosti.¹²⁴

Z řádků Antonína Františka lze vysledovat zármutek nad skutečností, že slavnostní dny a sváteční čas nemůže trávit v kruhu své rodiny. Ovšem nejen ve svátečních dnech, ale také ve dnech všedních se v dopisech snažil velmi často vyjádřit smutek spjatý s faktem, že se nachází tak daleko od své milované manželky. Pokud měl pocit, že uplynula příliš dlouhá doba od chvíle, kdy obdržel poslední psaní od hraběnky, povětšinou hned v úvodu svého listu vypočítal, kolik dní tento interval zahrnoval. Podle hraběte většinou nesla vinu za nastalé komplikace nespolehlivost poštovního spojení, zejména pokud dopis putoval po jiné trase, než byla trasa vídeňská.

Velmi frekventovanou otázkou je problematika zdravotního stavu. Nejen z důvodu úmrtnosti, která byla v 17. století vyšší v porovnání se stoletím předcházejícím,¹²⁵ byla tato tematika jistě na místě. Vždyť i dnes o několik století později je otázka zdraví podstatnou složkou každodenního života. Vysoká míra mortality byla způsobována zejména epidemiemi, absencí většiny dnes známých léků, nedostatečnou lékařskou péčí a hygienickými podmínkami, ve kterých lidé žili. Z korespondence collaltovského páru je zřejmé, že manželé často trpěli všelijakými neduhy a nemocemi. Z řádků však lze povětšinou vyčíst pouze informace, jak se jednomu či druhému partnerovi, v jednom případě také synovi, momentálně daří. Konkrétní diagnostika či specifikování zdravotních komplikací bohužel chybí. K problematice léčby se pak váží jen holé zprávy o pobytu v lázních, které patřily v té době k hojně navštěvovaným místům.

---

¹²⁴ BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 261.

¹²⁵ HORSKÁ, Pavla: *Dětství rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha 1990, s. 262.; V 16. století došlo k růstu hospodářské prosperity, což zvýšilo životní úroveň, úmrtnost v 17. století byla ovlivněna zejména četnými válečnými konflikty.

Šlechtic v naprosté většině dopisů oslovuje Marii Maxmiliánu Terezií důvěrným spojením „*mein Schatz*“, tedy „můj poklade“ v doslovném českém překladu, a to nejen v úvodním oslovení, ale i běžně v toku textu. Obsah listu je pak většinou ukončen slovy "mit dem ich schlusse" následovanými několika milými slůvky, vyjadřujícím věrnost či náklonnost k manželce.

Antonín František měl ke své ženě zajisté velkou důvěru a její názor mu očividně nebyl lhostejný. Často Marii Maxmiliánu Terezií v listech prosil jak o rozličné služby, týkající se zejména finančních prostředků, tak o všelijaké rady. V jednom z listů ji pak otevřeně pověřil, aby podle svého uvážení nakládala s jeho majetky a penězi. To nebylo u raně novověkých šlechticů, kteří byli velmi často nuceni opouštět rodová panství z důvodu pracovních povinností, žádnou výjimkou. Jelikož pro ně bylo skloubení práce se starostí o rozsáhlé statky nemožné, předávali své pravomoci svým drahým polovičkám. Šlechtičny se pak povětšinou v roli správkyní rodinných majetků angažovaly velmi ochotně, jelikož jim nabízela prostor pro seberealizaci, ozvláštňení běžného všedního dne a jistě také ukrácení dlouhých chvil při čekání na manželův návrat. Řada z nich pak projevila v této oblasti značný talent.¹²⁶

Díky dochovaným listům je možné sledovat pohyby hraběte po českém království i monarchii. Pracovní povinnosti i roztroušené statky měly za následek, že Antonín František neustále měnil svou polohu. Na základě manželské korespondence s Marií Maxmiliánou Terezií lze určit, že nejvíce času strávil hrabě na zámku Žádovice, na panství Veveří, v Olomouci a v Brně,¹²⁷ ale tímto výčet běžně navštěvovaných míst jistě zdaleka

---

¹²⁶ Jendou z nejtalentovanějších raně novověkých hospodyň byla Polyxena Lobkovicová, manželka nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, která skupovala zkonfiskované pobělohorské statky a zajistila tak svému synovi majetek o jakém se mu ani nesnilo. Z ostatních aristokratek ji v tomto počínání předčila jen Marie Magdaléna Trčková z Lobkovic. ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha 2004, s. 63.

¹²⁷ Olomouc a Brno se stídně stávaly místem konání zemských sněmů a zemských soudů. Neustále mezi nimi probíhal souboj o postavení moravské metropole. Pro šlechtice, kteří se účastnili aktivně zdejší politiky, bylo toto střídání značně nepraktické, jelikož si museli zajistit ubytování v obou městech. To pro ně znamenalo větší finanční zátěž než pro jejich české protějšky. Zřejmě proto na Moravě dlouho

nekončí. Pokud hrabě v úvodu oznamuje hraběnce, na který z jejích listů reaguje, je možné taktéž určovat hraběncinu polohu, pokud je zmíněna. Dopisy šlechtice přinášejí i zajímavé poznatky k fungování raně novověké pošty. Slova chvály se však poštovní služby za dlouhé prodlevy a nespolehlivost při doručování dopisů od Antonína Františka nedočkaly.

---

nevznikl šlechtický palác, který by se rovnal pražským výstavním sídlům Rožmberků či pánů z Hradce. BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 229.

Gnädige hochgebiettende Frau Mutter

V. Marie Maxmiliána Terezie a její mateřská role

Jedním ze základních posláních a povinností manželství bylo, obdobně jako v dobách dřívějších a možná i době současné, zplození potomka. Narození dítěte znamenalo naplnění sňatku. Pokud byl člověk neplodný, nemohl užívat plné úcty ani práv. Neplodnost byla považována za trest udělený Bohem nejspíše za dřívější hříchy.¹²⁸ Pro muže bylo důležité zplození potomka zejména z důvodu zachování jména a rodu, žena porodem mohla zvýšit svou sociální prestiž. Pokud se partnerům početí potomka nedařilo, hledali samozřejmě různé cesty, jak tělu pomoci, aby mohlo být vymodlené dítě počato. Základem pro léčbu neplodnosti byly lázně. K nim se pak vázal i symbol plodnosti – žába nebo ropucha.¹²⁹ Ovšem samotné koupele nebyly dostačující, proto vznikaly příručky s dalším množstvím rad typu „*prášek z lněného semínka, smíchat s medem a pepřem na lektvar a ten pak nějakou dobu užívat*“¹³⁰ či „*často užívat polej obecnou*.“¹³¹

Úspěšné početí potomka se stalo velkou událostí, ať se již dítě narodilo do rolnické, měšťanské či šlechtické rodiny. Nesmírná radost přicházela především po narození zdravého chlapce, který se měl v budoucnu stát pokračovatelem rodu a dědicem rodového majetku.¹³² Jelikož novorozenecká úmrtnost byla v raném novověku značně vysoká, byla jedinou cestou k zajištění budoucích pokračovatelů rodu téměř permanentní gravidita.¹³³

Dobová svědectví dokládají, že každý porod prakticky hraničil s ohrožením života jak matky, tak dítěte. V prostředí aristokracie asistovaly rodiče při porodu porodní báby

---

¹²⁸ DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku: (16.-18. století)*. Dům a jeho lidé, s. 84.

¹²⁹ BASTL, Beatrix: *Tugend, Liebe, Ehre*, s. 431.

¹³⁰ VON HOHBERG, Wolf Helmhardt: *Georgica Curiosa Aucta*. Nürnberg 1687, cap. CVIII.

¹³¹ BECHER, Johann Joachim: *Kluger Haus=Vater, Verständige Haus=Mutter undwohlerfahrener Land – Medicus*. Leipzig 1685, s. 242.

¹³² BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 27.

¹³³ BŮŽEK, Václav: *Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku*, s. 57.

i dámy ze zámeckého fraucimoru. Pokud bylo dějství zdárně dotaženo do svého konce, následovalo období šestinedělí spojené se setrváním čerstvé matky v posteli. Odkud po uplynutí stanovené doby zamířila rovnou na bohoslužbu vzdát hold Bohu za jeho přízeň. Od této doby se také začaly najímat dítkám kojné a chůvy. Nejpozději do tří týdnů pak přišla na řadu významná událost – křtiny.¹³⁴ Tento rituál sloužil de facto jako potvrzení zařazení novorozence do lidské společnosti.¹³⁵ Proto křtiny patřily vedle svatebních veselí a pohřbů k nejvýznamnějším momentům života jak pro samo dítě, tak i pro okolní šlechtickou společnost. Ta totiž mohla jejich velkolepou či méně velkolepou oslavou demonstrovat své postavení a specifický životní styl.

Zvláštní význam se přikládal výběru jména. To je jakýmsi symbolem či označením jedince, ale zároveň poukazuje i na vzájemnou rodinnou spřízněnost. Jméno může nést různé významy. Zprvé identifikuje určitého jedince, o jehož individualitě svědčí. Připomíná také minulost – často zpřítomňuje zemřelé v živých jedincích. Ale může také předpovídat budoucnost, vyjadřovat naději či odhalovat osud. Pro pojmenování dítěte bylo buď vybráno jméno, které už s rodinou určitou souvislost mělo, nebo byl vymyšlen tvar nový. Nejčastěji mu bylo dáno jméno rodiče nebo jiného příbuzného, kmotra či některého ze světců.¹³⁶

Jak již bylo řečeno, Marie Maxmiliána Terezie vstoupila za svůj život do manželského svazku dvakrát a oběma manželům porodila nejednoho pokračovatele rodinné tradice. Svému prvnímu choti Janu Jáchymovi ze Sinzendorfu porodila syny hned tři. Prvorozeným dítětem novomanželů byl Jan Weikard, který se narodil roku 1656. Ten zastával úřad císařského tajného rady a nejvyššího sokolníka u vídeňského dvora, o tři roky

---

¹³⁴ BŮŽEK, Václav: *Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku*, s. 56.

¹³⁵ DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 89.

¹³⁶ BASTL, Beatrix: *Tugend, Liebe, Ehre*, s. 479.

později porodila Marie Maxmiliána Terezie syna Adolfa Michala. Jako poslední společné dítě manželů se narodil Jan Jáchym.¹³⁷

Druhému manželovi, kterým byl Antonín František Collalto, pak porodila syny dva – Leopolda Rombalda a Kristiána Karla. Leopold Rombald se narodil roku 1674, tedy až několik let po uzavření sňatku svých rodičů. V mládí se hrabě věnoval zejména studiu literatury a vojenskému cvičení. Již v sedmnácti letech byl jmenován rytířem Zlatého řádu sv. Petra z Alcantary. Následně obdržel Řád zlatého klíče od císaře Leopolda I. i jeho syna Josefa I. V Dolních Rakousích zastával funkci císařského rady. Po otcově smrti převzal správu nad collaltovským majetkem. Osudným se mu roku 1707 stal souboj s generálem Leopoldem Zinzendorfem v konventu otců servitů na předměstí Rossau, na jehož následky zemřel. Jeho mladší bratr Kristián Karel přišel na svět v roce 1677. V patnácti letech se ve Florencii stal rytířem Řádu sv. Štěpána. Poté cestoval po Itálii, Německu a Francii. Zemřel ve věku nedožitých dvaceti let na nákazu neštovic v Paříži roku 1698.¹³⁸

Počet listů, které se dochovaly od synů Marie Maxmiliány Terezie, je zanedbatelný oproti množství dopisů přijatých od druhého manžela či korespondenci zabývající se hospodářskými otázkami. Lze se domnívat, že výměna dopisů mezi hraběnkou a jejími syny byla ve skutečnosti mnohem hojnější, bohužel se však nedochovala celá. Neúplnost dochovaného materiálu se stává častou překážkou badatelského výzkumu. Jak již bylo uvedeno v úvodní kapitole, dopisy mohly být ničeny záměrně, aby nedošlo k zneužití informací v nich obsažených, ale mohlo dojít také k jejich pozdější ztrátě, neúmyslnému zničení kupříkladu při požáru sídla či mohla nastat už záhy po jejich vzniku komplikace v podobě ztracení dopisu kdesi v prostoru při jeho doručování.¹³⁹

Celkově bylo v daných fondech nalezeno pouze 13 listů, a to navíc jen od synů z prvního manželství. Nejvíce dopisů se zachovalo od nejmladšího syna z prvního

---

¹³⁷ ARNEGGER, Katharina, *Das Geschlecht der Sinzendorf*, s. 109.

¹³⁸ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Historik na Moravě*, s. 578.

¹³⁹ MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa*, s. 34.

manželství Jana Jáchyma. Jako možné vysvětlení absence dopisů od dvou mladších synů by mohla stát skutečnost, že v době matčiny smrti bylo Leopoldu Rombaldovi patnáct let, Kristiánu Karlovi pak pouhých dvanáct, ještě tedy nedosáhli vhodného věku k účasti na kavalírských cestách či jiných zahraničních výpravách, které by podnikli samostatně. Není ale příliš pravděpodobné, že by do tohoto věku trávili ve fyzické přítomnosti matky všechen čas. Navíc bývalo běžnou praxí, že šlechtická dívka psala dopisy rodičům, se kterými byla denně v kontaktu, jen aby jim ukázala, jaké pokroky při výuce psaní udělala.¹⁴⁰ Pravděpodobně v tomto případě opět došlo k pozdější ztrátě dopisů od těchto synů či jejich uložení na pro mě neznámé místo.

Listy od synů Marie Maxmiliány Terezie lze rozdělit na dopisy z cest a dopisy odesílané z panství, které hraběnka pravděpodobně s pomocí svých synů spravovala, a které jim později odkázala. Dělení těchto statků mezi syny se později stalo předmětem sporu mezi rodinami Sinzendorf a Collalto. Ve své poslední vůli hraběnka totiž chlapce z prvního manželství protěžovala – syn Adolf Michael zdědil panství Ebenthal a Veveří, Jan Jáchym panství Planá v plzeňském kraji, což rodina druhého manžela samozřejmě nesla nelibě.¹⁴¹

Zahraněční cesty nepatřily v raně novověké šlechtické společnosti k ojedinělým jevům. Důvodů, proč aristokraté vyráželi z rodinných panství "do světa", je široká škála. Zejména se jednalo o prostý příhraniční styk, který měl politický, hospodářský, společenský i kulturní ráz. Mezi nejtypičtější cíle pro cestovatele, vyrážející z českých zemí, patřila především významná střediska sousedních států, jako byla centra rakouských zemí - Vídeň, Linec, Innsbruck; jihoněmecká říšská města – Frankfurt nad Mohanem, Řezno, Norimberk; rezidenční města přilehlých říšských knížectví – Pasov, Berlín, Mnichov, či sídla uherských a polských králů.

---

¹⁴⁰ BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 293.

¹⁴¹ ARNEGGER, Katharina: *Das Geschlecht der Sinzendorf*, s. 110.

Pokud došlo k překročení tohoto horizontu, bylo to povětšinou z důvodu návštěvy vyspělejších oblastí západní a jižní Evropy, tedy Anglie, Francie, Itálie či Nizozemí, o něco méně frekventované bylo využití cest směrem na Pyrenejský poloostrov a do Cařihradu. Širší evropský horizont pak býval překročen spíše výjimečně, přesto se však našli i tací jedinci, kteří se za svůj život vydali do jižní Itálie a na Sicílii; na středomořské ostrovy Krétu, Maltu a Kypr; na Blízký východ; do Ruska; do Asie; na Island či dokonce až do Ameriky, tedy Nového světa.¹⁴²

Významným fenoménem v životě evropské raně novověké šlechtické společnosti¹⁴³ byly vzdělávací cesty po kontinentu, pro které se vžil název kavalírské cesty. Ty nabízely mladým šlechticům především možnost vzdělání na kvalitních evropských školách. Univerzitní vzdělání se totiž od druhé poloviny 16. století stávalo jednou z podmínek pro možnost sebeuplatnění v rozvíjejícím se byrokratickém aparátu¹⁴⁴ a zřejmou výhodou jistě bylo studium na prestižní zahraniční škole. Na rozdíl od středověkého způsobu cestování za vzděláním ovšem nešlo o dostudování jedné konkrétní univerzity, ale o studium na vícero školách, přičemž v každé z nich mladík strávil pouze část semestru.

Zároveň tyto cesty sloužily kavalírům ke zpřístupnění praktických sociálních technik, vytvářejících z nich společenskou elitu. Tyto techniky si mohli osvojit na dvorech mocných evropských vládců, během návštěv poutních míst,¹⁴⁵ či ve šlechtických akademiích či.¹⁴⁶ Předpokladem bylo, že mladík po návratu z cesty stane mezi předními

---

¹⁴² KUBEŠ, Jiří: *Dějiny každodennosti (1500–1750)*, s. 39.

¹⁴³ Přestože byly kavalírské cesty celoevropskou záležitostí, často se stát od státu velmi odlišovaly. Mimo jiné lze uvést např. rozdíl ve společenské struktuře kavalírů - ačkoliv byly tyto cesty především doménou šlechticů, v Anglii se na ně vydávali i nearistokraté. Dalším bodem nejednotnosti byla délka trvání cesty - standartní doby několika let nedosahovali francouzští příslušníci nobility. Odlišnou se stává také chronologické vymezení, které v Anglii ohraničují roky 1650 a 1850, ve střední Evropě léta 1600 a 1750. KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání*, s. 7.

¹⁴⁴ BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 299.

¹⁴⁵ K nejvyhledávanějším místům patřila např. italské Loreto nebo františkánská kultovní místa Assisi a Aversa. Největším lákadlem bylo pro mladé cestovatele ovšem sídlo papeže a centrum křesťanství – Řím. Tamtéž, s. 300.

¹⁴⁶ KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání*, s. 8.

muži českého království v zemských úřadech, začne obhospodařovat rodinná panství a založí rodinu.¹⁴⁷

Kromě výše zmíněných skutečností se očekávalo, že se mladíci naučí jízdě na koni, šermu a tanci. Nespornou výhodou těchto cest bylo poznání nového prostředí a naučení se cizím jazykům. Vliv cizí kultury pak měl za následek vypěstování si specifického uměleckého vkusu, který se následně odrážel ve způsobech reprezentace kavalírů, jež je patrný v jejich stavitelských a sběratelských aktivitách.¹⁴⁸ Každá mince však má svůj rub i líc, a tak se i na kavalírských cestách našla stinná stránka v podobě častého podléhání svodům a dopouštění se neřestí v cizích krajinách. Mladíci se podle dobových myslitelů¹⁴⁹ vydávali na cestu příliš mladí a nevyzrálí a to mělo za následek jejich nepříliš morální jednání.¹⁵⁰

Obdobnou kavalírskou cestu pravděpodobně absolvovali i dva nejstarší synové hraběnky Collalto okolo roku 1677. Právě z tohoto období se zachoval jeden dopis adresovaný ke dni 31. července z Turína, ve kterém mladý hrabě Jan Weikard informuje matku o svém pobytu v tomto italském městě. Turín patřil od 13. století k panství savojských vévodů, kteří si zejména v 17. století pěstovali velmi přátelské vztahy s Francií, dvůr v Turíně byl v této době dokonce označován za kopii francouzského dvora. Není tedy divu, že město přilákalo i značný počet kavalírů z českých zemí. Úpadek Turín zaznamenal v období mezi třicetiletou válkou a koncem sedmdesátých let 17. století, kdy ve městě byla založena šlechtická akademie. Sláva této akademie byla značná, kratším či delším pobytem ji poctil snad každý kavalír, který se v osmdesátých letech vydal na svou vzdělávací cestu,

---

¹⁴⁷ BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 299.

¹⁴⁸ KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání*, s. 8.

¹⁴⁹ Například John Lock, i když byl jeho postoj ke vzdělávacím cestám vřelý, poukázal ve svém spise o šlechtickém vzdělávání, že se mladí kavalíři vydávají na cestu v nejnebezpečnějším období svého života – v období adolescence, tedy ve stádiu, kdy nejsou ještě morálně příliš silní, ale jejich tělo má sílu dospělého muže. Lock doporučoval tuto cestu absolvovat buď v raném dětství, nebo v dospělosti. CERMAN, Ivo: *Chotkové: příběh úřednické šlechty*. Praha 2008, s. 308.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 309.

ovšem již o desetiletí později začala akademie uvadat a od té doby se o ni již obdobný zájem neobjevil.¹⁵¹

Kavalírské cesty nebyly levnou záležitostí, proto rodiče potřebovali být ujišťováni o vzorném plnění si povinností svých dětí. Finance byly v instrukcích, jež byly zasílány hofmistrům, snad nejfrekventovanější otázkou. Na jedné straně vznikala potřeba zajistit potomka, aby v cizině nezůstal bez finančních prostředků a mohl vzorně reprezentovat rod, na straně druhé bylo třeba, aby jedna kavalírská cesta nezpůsobila finanční tíseň celé rodině. Mladý aristokrat líčí své „*Gnädigste hochgebietende herzerliebste frau Mütter*,“¹⁵² jak se pilně učí, cvičí se v právu, ale i tanci. Kromě toho se také zmiňuje o skutečnosti, že absolvoval několikrát audienci u dvora.¹⁵³

Korespondence hraběnky s druhorozeným synem Adolfem Michalem obsahuje dopisy pouze dva. První z nich byl napsán roku 1680 a je velmi stručný, na což také mladý hrabě hned v úvodní pasáži upozorňuje: „*chci zcela krátce a pokorně oznámit...*“. V následujících řádcích pak informuje matku o šťastném příjezdu na jedno z panství spravovaných Marií Maxmiliánou Terezií, kam dorazil společně se svým starším bratrem Janem Weikardem.¹⁵⁴ Druhý dopis, odeslaný o dva roky později z jiného rodinného statku, není nijak podstatně delší. V tomto případě se žádost týkala peněžní výpomoci, která měla být využita k zaplacení poplatků u císařských úřadů.¹⁵⁵

Zbývajících deset dopisů pak hraběnce adresoval nejmladší syn z prvního manželství Jan Jáchym. Nejstarší dva listy jsou datovány k roku 1681 ze Salzburgu. Je velmi pravděpodobné, že právě v této době absolvoval benjamínek rodiny vzdělávací cestu po Německu. V obou dopisech se totiž zmiňuje o hofmistrovi, tedy člověku, kterého si najímali rodiče, aby doprovázel a opatroval jejich ratolest na kavalírské cestě. Prakticky se

---

¹⁵¹ KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání*, s. 41.

¹⁵² MZA, inv. č. 2102, karton 110, f. 6.

¹⁵³ MZA, inv. č. 2101, karton 110, f. 56.

¹⁵⁴ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 126.

¹⁵⁵ MZA, inv. č. 2100, karton 110, f. 17.

hofmistr stal garantem celé výpravy, zodpovídal totiž za průběh a výsledek této vzdělávací cesty, spravoval finance, měl na starost organizaci i dozor nad mladíkem.¹⁵⁶

V prvním z listů si Jan Jáchym předně stěžuje na své ošacení, které je dle jeho slov: „*zcela obnošené a podle módy před třemi lety*“.¹⁵⁷ Očividně tedy mladík cítil potřebu prezentovat sebe sama ve vhodnějším oděvu, čemuž se není možné divit. Styl odívání hrál totiž právě ve společnosti privilegovaných důležitou roli. Navíc vkusným, čistým a upraveným oblečením dával jedinec okolí najevo, že o sebe pečuje a není mu lhostejné, jak ho společnost přijímá. Sledováním trendů poukazoval na svůj zájem o dění okolo a schopnost „jít s dobou.“¹⁵⁸

V předmoderní době platilo, že statut člověka se na první pohled pozná podle kvality vnější reprezentace a zejména, že šaty dělají člověka.¹⁵⁹ Proto byly výdaje na letní ošacení potřeba i o tři roky později, jak se lze dočíst z dopisu zaslání matce z Prahy. V tomto dopise kromě žádosti o svolení, aby si mohl nechat zhotovit nové šaty, píše Jan Jáchym, že se jemu i Kristiánovi daří dobře, ovšem Leopold má nějaké obtíže, které, jak mladý hrabě doufá, brzy pominou. Bližší okolnosti nejsou v dopise specifikovány, ale podle jmen by se mohlo jednat o syny Marie Maxmiliány Terezie z druhého manželství. Hlavním důvodem pro odeslání tohoto dopisu však bylo blížící se období letnic, ke kterým chtěl mladý šlechtic popřát matce, aby ji „*všemohoucí Bůh nadělil uspokojivý zdravotní stav a prosperitu do dalších dnů*.“¹⁶⁰

Patrně ve stejném roce se u Marie Maxmiliány Terezie objevily zdravotní komplikace. Již v listopadu totiž reaguje Jan Jáchym na dopis, ze kterého se dozvěděl, že hraběnka i přes nesnáze šťastně dorazila do Vídně, listem vyjadřujícím soucit s trápící se matkou, jejíž zdravotní stav není příliš ideální a přeje jí, aby ji „*laskavý Bůh milostivě vedl*

---

¹⁵⁶ KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání*, s. 205.

¹⁵⁷ MZA, inv. č. 2100, karton 110, f. 63.

¹⁵⁸ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 243.

¹⁵⁹ KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání*, s. 187.

¹⁶⁰ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 26.

zamýšlenou léčbou k rychlému uzdravení a dlouholetému trvalému zdraví.“ Následně matku ujišťuje o své ochotě o ni pečovat, v tomto nevlídném stavu.¹⁶¹ Bližší informace o nemoci bohužel není možno v dopise vysledovat, lze však předpokládat, že zpráva, na kterou mladý hrabě odpovídal, obsahovala detailnější popis hraběncina zdravotního stavu.

Druhá část dopisu je dokladem o zapojení Jana Jáchyma do chodu správy panství. Marie Maxmiliána Terezie je v ní stručně informována o plnění úkolů, které zadala synovi i správci svých statků Janu Sichartovi. Jednalo se o převzetí peněz, které mělo mezi hrabětem a zmíněným zaměstnancem panství proběhnout. Zajímavým faktem je skutečnost, že se zmínek o řízení rodinných majetků v korespondenci nevyskytuje více. Řada dopisů se nejspíše nedochovala, ovšem dalo by se očekávat více poznámek o stavu majetků, kterými hraběnka disponovala, v korespondenci se svými dospělými syny, zvláště v případě, že jejich otec byl již v této době po smrti a veškerá starost o rozlehlá panství ležela na bedrech právě hraběnky a jejích potomků.

Roku 1686 pobýval Jan Jáchym v Paříži, odkud matce referoval o tom, jak se mu daří i o svých dalších cestách. V úvodu prvního dopisu dochovaného k tomuto roku¹⁶² se Jan Jáchym zmiňuje o problému s doručením předchozích řádků. Tento fakt potvrzuje domněnku, že vzájemná korespondence Marie Maxmiliány Terezie a jejího syna byla hojnější. Mladý hrabě jistě matku minimálně v nedochovaném listu informoval o svém příjezdu do Paříže, což bývalo běžnou praxí. Dopis, který máme k dispozici, je datován k březnu a kromě výše uvedené informace o poštovním spojení obsahuje stručnou zprávu o dobrém zdravotním stavu mladého šlechtice, který dle svých slov přeje matce, aby se *„těž těšila pevnému zdraví.“*

Téma zdravotní stav hraje značnou roli i v následujícím dopise odeslaném o bezmála měsíc později. Zde Jan Jáchym neskrývá své rozčilení nad náhlým zhoršením

---

¹⁶¹ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 69.

¹⁶² Tamtéž, f. 117.

matčina stavu a zároveň doufá, že „*se její Milost bude brzy těšit lepšímu zdraví, které bude pomoci boží laskavosti zachováno.*“ Postupně pak hrabě přechází k informaci, že on sám se těší zdraví pevnému a plánuje svou cestu do Anglie, kam hodlá vyrazit na konci daného měsíce. V souvislosti s touto výpravou neopomněl zmínit, že věří v: „*boží pomoc, která při něm snad stejně jako dosud, bude stát a on šťastně dorazí zpět.*“¹⁶³

Že přání mladého hraběte bylo naplněno, dokazuje dopis z 6. června téhož roku,¹⁶⁴ ze kterého lze také vyčíst informaci o tom, že Jan Jáchym strávil několik posledních týdnů obdivováním pamětihodností Londýna a návštěvami královského dvora. Z britské metropole pak „*při dobrém zdraví*“ dorazil do Normandie. Dále se v listu zmiňuje o právě probíhajícím Svátku Božího těla, který byl tou dobou slaven v celém království a o svém záměru strávit zbytek léta v Paříži a následně vycestovat do Provence. Při loučení vyjadřuje mladý šlechtic touhu „*brzy se dozvědět něco potěšitelného o zdraví její Milosti,*“ nejspíše se tedy jednalo o zdravotní problémy dlouhodobého rázu.

Dopis nejmladšího data zasláný hraběnce od syna Jana Jáchyma, který se v daném fondu dochoval, byl napsán ke dni 2. září 1686¹⁶⁵ a opět přináší svědectví o cestovatelských zážitcích mladého hraběte. Cílovou destinací pro něho měl být tentokrát karneval v Benátkách. Informace o tomto výletu rozvedl pouze výčtem míst, jež bylo v plánu mjet po cestě z Paříže do Benátek. Jeho kroky měly směřovat z Paříže do Burgundska, dále přes Franche-Comté do Švýcarska, kde hodlal projíždět Ženevou, následně byla na programu návštěva Avignonu. Z Avignonu měla cesta pokračovat menší zajižďkou do Montpellier, odkud hrabě chtěl pokračovat směrem na Marseille, Toulon a Piemont. Jako poslední z destinací, které byly zmíněny před Benátkami, je město Turín.

Na samém konci listu se pak nachází zpráva o francouzské královské rodině – přesněji o návratu „*její královské výsosti: Madame la Dauphine*“, tedy Marie Anny

---

¹⁶³MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 127.

¹⁶⁴MZA, inv. č. 2104, karton 110, f. 32.

¹⁶⁵Tamtéž, f. 36.

Bavorské, manželky dauphina Ludvíka, a jejího nejmladšího syna Karla, vévody z Berry. Bohužel není zcela jasné, odkud se vraceli a proč Jan Jáchym sděluje matce právě tuto informaci.

Dopisy od synů tvoří pouze malý zlomek z celkového souboru přijaté korespondence Marie Maxmiliány Terezie hraběnky Collalto. Jejich odesílateli byli pouze synové šlechtičny z prvního manželství s Janem Jáchymem Sinzendorfem – Jan Weikard, Adolf Michal a Jan Jáchym. Většina z nich pak byla napsána naposledy jmenovaným nejmladším Janem Jáchymem. Všechny byly sepsány v rozmezí let 1677–1686, tedy v době, kdy mladým pánům bylo okolo dvaceti let.

Jedná se o nepříliš dlouhé dopisy, které povětšinou přinášejí pouze strohé informace, ze kterých je prakticky nemožné vysledovat cokoli bližšího o pisatelích samotných, či jejich vztahu k matce. Oslovování hraběnky syny je velmi zdvořilé, jak se dá očekávat podle pravidel tehdejšího psaní, ovšem nijak zvlášť se neliší od jejího oslovování ostatními lidmi s výjimkou manžela. Většinou na začátku všech dopisů od různých odesílatelů stojí: „*Ihr Gnaden, Hoch und Wohlgebohrne Graffin*,“ v případě synů doplněné oslovením: „*Gnädige hochgebietende frau Mutter*.“ Nejstarší dva synové pak úvod rozvedli ještě o slovo „*herzliebste*“, což jemně naznačilo důvěrnější vztah. Pouze v jednom z dopisů syn Adolf Michal doplnil text o frázi „*libám tímto Vaše ruce*.“¹⁶⁶

Samotný obsah dopisů tvoří převážně zprávy z cest mladých hrabat. Cestování bylo pro šlechtickou společnost raného novověku běžnou činností. Zkušenost v podobě kavalírské cesty se v této době od dospívajících aristokratů očekávala a jistě byla velkým přínosem do jejich života. Ale jak můžeme vidět u dopisů Jana Jáchyma, ani další cestování po Evropě nebylo výjimkou. Skromný počet zachovalých listů nám nedovoluje hlubší sondu k tématu kavalírských cest a tak je možné pouze konstatovat, že mladí páni ze

---

¹⁶⁶ MZA, inv. č. 2100, karton 110, f. 17.

Sinzendorfu podávali domů zprávy o pilném vykonávání svých povinností tak, jak se od nich čekalo. Ani Jan Jáchym není ve svých dopisech sdílnější, většinou lze z jeho psaní vysledovat pouze místo aktuálního pobytu a stručné informace o uplynulých výjezdech.

Dalším frekventovaným tématem v korespondenci od Jana Jáchyma je otázka zdravotního stavu. Povětšinou hraběnkou ujišťuje, že on sám se těší dobrému zdraví, trápí ho však špatné zprávy o stavu jeho matky. Lze se tedy domnívat, že v opačném směru proudily dopisy plné informací o nepříliš radostném stavu Marie Maxmiliány Terezie.

Téměř opomíjena zůstává otázka hospodaření na rozlehlých panstvích spravovaných hraběnkou. Dá se předpokládat, že její synové byli zainteresováni do řízení rodinných majetků, avšak až na jednu jedinou zmínku v dané korespondenci nelze vysledovat konkrétní důkazy. To však může být způsobeno pravděpodobným faktem, že jde pouze o zlomek korespondence mezi šlechticnou a jejími syny.

Hraběnka v roli hospodyně

VI. Šlechtické majetky a jejich obhospodařování

Výlučnost šlechtické společnosti, její moc i odlišný životní styl byly podmíněny držbou pozemkového majetku. Ten byl od husitských válek v českých zemích soustředěn v rukou aristokracie v míře, která neměla v sousedních zemích obdoby. Rozdělení pozemkové základny však nebylo neměnné, během staletí docházelo uvnitř urozené společnosti k neustálým obměnám majetkových poměrů. To bylo způsobeno zejména dělením nemovitostí mezi potomky, jejich směny i prodeji a v neposlední řadě také ekonomickými problémy nejrůznějšího charakteru.¹⁶⁷

Nejcitelnějším zásahem do stávajících poměrů v období raného novověku byly pobělohorské konfiskace a následný rozprodej zabavených statků, což vedlo ke vzniku rozsáhlých majetkových komplexů na jedné straně a na druhé straně snížení počtu pozemkových vlastníků v prostředí aristokracie.¹⁶⁸ Zároveň měla situace v období po porážce stavovského povstání vliv také na personální skladbu české šlechty. Do českých zemí přivedly konfiskace po bitvě na Bílé hoře řadu evropských rodů, které dosud žádná panství v českém království nedržely.¹⁶⁹ Mezi nimi se na území českých zemí nově objevili také Collaltové. Jeden ze členů tohoto rodu, Rombaldo Collalto, získal za své vojenské služby od císaře na moravském území velkostatek Brtnici a panství Rudolec a Černou.

Významnou roli v procesu sehrálo vydání dokumentu nazvaného Obnovené zřízení zemské,¹⁷⁰ který přinesl řadu zásadních změn, týkajících se správy státu. Jeho zavedením

---

¹⁶⁷ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 225.

¹⁶⁸ Majetkové konfiskace urychlily zánik menších statků, které byly pohlceny většími územními celky, což následně vedlo k jejich čím dál více kompaktnímu charakteru. Tamtéž.

¹⁶⁹ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 126.

¹⁷⁰ Tento zemský zákoník z roku 1627 odrážel vojenské vítězství Ferdinanda II. Habsburského nad stavovskou obcí. Z předbělohorského dualistického státu se stal absolutisticky spravovaný stát, kde veškerá rozhodnutí náležela panovníkovi. Stavové mimo jiné ztratily vliv na výběr panovníka, sněm, který

došlo mimo jiné k přesunu práva udělování inkolátu, dosud náležící stavovské obci, do rukou panovníka, což vedlo k zpřístupnění možnosti cizí šlechtě pronikat do českých zemí. Na zemské hranice přestal být brán takový ohled, jako tomu bylo dosud. Toho sice využila ponejvíce šlechta z rakouských zemí, mezi příchozími se ale ocitli také aristokraté z dalších částí Evropy.¹⁷¹

Základní zdroj příjmů aristokracie představovaly tři základní skupiny – příjmy z patrimonia, tedy z pozemkového vlastnictví, příjmy z rodícího se státního aparátu a příjmy z úvěrových operací. První jmenované ovšem druhé dvě složky značně zastíňovalo a aristokracie českých zemí si po celé 16. a 17. století uchovala velkostatkářský charakter. Jádrem příjmů šlechtické společnosti se tedy stal pozemkový majetek, avšak o jejich výši rozhodovala především intenzita vrchnostenské výroby, která byla samozřejmě závislá na hospodářské obratnosti a podnikatelské prozíravosti daného aristokrata, nebo alespoň jeho schopnosti obklopit se týmem schopných a důvěryhodných úředníků.¹⁷²

Šlechtický velkostatek byl hospodářskou jednotkou o nejméně deseti vsích a několika vrchnostenských dvorech. Největší velkostatky, kterými byly Pardubice, Třeboň a Český Krumlov, však dosahovaly dokonce počtu okolo sta vesnic. Převážnou část zemědělské půdy velkostatku měli v pronájmu poddaní. Tato půda se nazývala rustikál. Kromě obhospodařování rustikálu museli poddaní vykonávat nucené práce, tzv. robotu, na vrchnostenských dvorech neboli dominikálu. Na každém velkostatku se nacházel alespoň jeden pivovar, který zásoboval všechny hospody na panství. Mezi další odvětví velkostatku patřilo například rybníkářství, chov ovcí, či těžba dřeva.¹⁷³

---

měl původně zákonodárnou a ústavodárnou moc, degradoval na stavovské shromáždění, jehož hlavním úkolem se stala správa daní. VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*. Hradec Králové 2011, s. 15.

¹⁷¹ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 152.

¹⁷² Tamtéž, s. 193.

¹⁷³ VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*, s. 38.

VII. Šlechtická sídla

Šlechtická sídla plnila na jedné straně řadu praktických funkcí hospodářského a správního významu, na straně druhé hrála roli univerzálního symbolu, ztělesňujícího mocenské a stavovské postavení jejich majitele ve společnosti.¹⁷⁴ Soustava šlechtických sídel vytvářela systém běžně označovaný rezidenční či sídelní sítí. Jednotlivým objektům v tomto komplexu připadala vlastní speciální role, čemuž se postupně přizpůsobovala i jejich architektonická podoba. Hlavním centrem šlechtického života byl koncem středověku hrad, ovšem ten byl velmi brzy nahrazen objekty odlišného typu, mezi něž patřil venkovský zámek, ale také palác či městský dům, lovecký zámeček a předměstský letohrádek. Rozšiřováno bylo také zázemí jednotlivých sídel. Koncem 17. století se již významná venkovská rezidence neobešla bez kostela nebo alespoň kaple, hospodářské budovy, ani zahrady s altány. Zvláštní kapitolu pak tvoří městská sídla, zejména ta v metropolích monarchie, tedy Praze a Vídni.¹⁷⁵

Čeští šlechtici se začali aktivněji zapojovat do života habsburského dvora v jeho vídeňské rezidenci v důsledku změn, ke kterým došlo během třicetileté války. V souvislosti s touto skutečností docházelo ke skupování nemovitostí ve městě. Zejména vysocí dvorští a zemští úředníci potřebovali vlastní zázemí v oblasti, kde je poutaly pracovní povinnosti. Ovšem úspěšné snahy o získání majetku v centru monarchie vykazovali i představitelé nejbohatší šlechty vlastníci pozemky v různých zemích habsburské monarchie.

Celkově se v rozmezí od dvacátých do osmdesátých let 17. století podařilo nabýt dům asi patnácti aristokratickým rodinám z Království českého. Především se jednalo o nová knížata, jako byli např. Lichtenštejnové nebo Schwarzenberkové, a hraběcí rody, jež lákalo trvalé proniknutí k císařskému dvoru, jako byli např. Buquovové či

---

¹⁷⁴ BŮŽEK, Václav a kol.: *Světy posledních Rožmberků*, s. 231.

¹⁷⁵ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 250.

Collaltové.¹⁷⁶ Tento fakt vede k závěrům, že držba vlastního vídeňského paláce znamenala v myšlenkovém světě šlechty jeden z předpokladů pro dvorskou kariéru.¹⁷⁷

Mezi nejvýznamnější sídla Antonína Františka Collalto a jeho ženy Marie Maxmiliány Terezie patřilo bezesporu panství Brtnice. Tomu vévodí rozsáhlý hradní komplex, s jehož stavbou započal Zdeněk Brtnický z Valdštejna. Valdštejnové vlastnili brtnické panství přibližně od roku 1400 do roku 1621, kdy bylo stejnojmennému nástupci zakladatele hradu panství zkonfiskováno za účast na stavovském povstání.¹⁷⁸ Tyto pobělohorské konfiskace postihly převážnou většinu českých šlechtických rodů i královských měst, o veškeré jmění přišlo v Čechách na 150 osob, dalších více než 500 šlechticů přišlo o jeho větší či menší část. Na Moravě bylo konfiskacemi poškozeno více jak 200 šlechticů a většina královských měst. Zabavený majetek následně připadl do rukou k panovníkovi loajální katolické šlechtě a příslušníkům cizích rodů, stojících po boku habsburského vládce na bojišti.¹⁷⁹

Jak již bylo řečeno, patřil mezi tyto oceněné bojovníky i otec Antonína Františka, hrabě Rombaldo Collalto, který získal zabavené brtnické panství. Nový majitel panství mimo jiné založil v Brtnici klášter, nechal přestavět evangelickou modlitebnu na zámecký kostel či založil soukenku. Od roku 1630 spravovala majetek vdova po zesnulém hraběti Blanka Polyxena z Thurna a Valsassiny s poručníkem svých synů Klaudia a Antonína Františka, Michalem Adolfem z Althannu. Po dosažení dospělosti převzal správu nad panstvím Klaudius, ten však roku 1661 v pouhých 33 letech zemřel, a tak připadl rodinný majetek Antonínu Františkovi. Nejvýznamnějším počinem, který období správy panství

---

¹⁷⁶ Jak již bylo řečeno, František Antonín nechal ve Vídni zbudovat ze dvou vedle sebe stojících domů na náměstí Am Hof dodnes stojící palác Palais von Collalto.

¹⁷⁷ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 231.

¹⁷⁸ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – NOVOTNÁ, Dana – STRAKOVÁ, Martina: *Brtnice rodiště Josefa Hoffmanna*. Brtnice 2006, s. 63.

¹⁷⁹ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*. Praha 2008, s. 182.

hrabětem z Collalta připomíná, je poutní kostelík Panny Marie Pasovské, který nechal vybudovat roku 1685.¹⁸⁰

Jak často manželé společně obývali toto sídlo, ležící nedaleko města Jihlavy, bohužel z korespondence nelze vyčíst. Díky několika poznámkám v dopisech, či určení místa, kam má být dopis doručen, na obálkách však lze konstatovat, že hraběnka za svůj život na brtnickém hradě určitý čas strávila. Například v dopise ze 7. října 1684¹⁸¹ její manžel, momentálně pobývajícím v Brně, zmiňuje skutečnost, ze které je patrné, že mu jeho choť posílala psaní z Brtnice, dalším dokladem je pak obálka listu ze 17. června 1674,¹⁸² která nese adresu brtnického panství.

Dokladem o pobytu hraběte na dalším collaltovském panství jsou dopisy z přelomu let 1679 a 1680¹⁸³, kdy hrabě pobýval na Veveří. To se nachází asi 20 km od centra Brna, z Veveří do brněnské metropole tedy hrabě neměl příliš dlouhou cestu. Počátky hradu Veveří, tyčícího se nad Brněnskou přehradou, spadají do počátku 13. století. V následujících staletích sídlila na hradě moravská markrabata a majetkem království hrad zůstal až do roku 1531, kdy se stal kvůli dluhům království šlechtickým majetkem. Následovala doba, kdy se na hradě vystřídal několik majitelů.¹⁸⁴ Do rukou rodu Collalto přešla oblast v posledních desetiletích 17. století.¹⁸⁵

Některé listy i řada obálek, které se společně s hraběncem doručenými dopisy dochovaly, svědčí o faktu, že hraběnka velmi často pobývala v Praze nebo Vídni. Praha, jako hlavní město království, lákala pozornost šlechticů, a to nejenom v období, kdy v ní sídlil císař. Celkově lze od 16. století hovořit o postupném přesunu těžiště aristokratického

---

¹⁸⁰ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – NOVOTNÁ, Dana – STRAKOVÁ, Martina: *Brtnice rodiště Josefa Hoffmanna*, s. 57

¹⁸¹ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 16.

¹⁸² MZA, inv. č. 2101, karton 110, f. 51. V něm jistý Johann Joseph obecně hraběnku informuje o dobrém zdravotním stavu její sestry Marie Eufrozíny, o příjezdu p. Emericha z Maďarska a o záměru svého švagra oženit se.

¹⁸³ Například MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 23., MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 26., MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 28.

¹⁸⁴ TOUŠLOVÁ, Iveta – PODHORSKÝ, Marek – MARŠÁL, Josef: *Toulavá kamera 11*. Praha 2010, s. 42.

¹⁸⁵ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka*, s. 579.

života do hlavních center monarchie. Jelikož šlechtici cítili potřebu vybudovat si zde důstojné příbytky, proměnily se záhy zejména Hradčany a Malá Strana v aristokratické čtvrti. Vídeň oproti Praze díky svému pevnostnímu rázu po dlouhou dobu postrádala předpoklady pro rozvoj palácové architektury. To se změnilo po odražení osmanské armády, která roku 1683 zpustošila vídeňská předměstí, čímž vznikl prostor pro skutečnou stavební horečku, která proměnila Vídeň v barokní metropoli.¹⁸⁶ Působení šlechticů v metropolitních městech znamenalo také přesun dějiště a společenského zázemí nejrůznějších slavností. Ať se již jednalo o rodinné oslavy, události spjaté s veřejným působením jednotlivců nebo slavnosti, které neměly jednu konkrétní příčinu, měly nově hostiny či turnaje těžiště v městském prostředí. Snaha prezentovat se v co nejlepším světle pak znamenala obětovat značně vysoké peněžní částky na pokrytí nákladů těchto událostí.¹⁸⁷

Tyto dvě metropole se staly oblíbenými destinacemi zejména v období mezi vánočními svátky a masopustem, tedy v období společenské sezony. Ta byla vyplňována početnými koncerty a plesy. Ačkoliv poučné spisy 16. a 17. století označovaly tanec za cosi hříšného, patřil ke klasické výchově šlechtice i ke znakům urozeného chování, které určovalo místo urozeného jedince ve společnosti. Na počátku 17. století udávala taneční trendy Itálie, tu však postupně nahradila Francie. K předvedení tanečního umění šlechtického páru se staly plesy vhodnou příležitostí. Oblíbenou činností pak byla také návštěva divadelních představení.¹⁸⁸ Je tedy více než pravděpodobné, že se šlechtična při svých četných pobytech v Praze a Vídni příliš nenudila.

Jelikož nebylo fyzicky možné spravovat veškerá panství osobně, přenechávali šlechtici řízení jednotlivých nemovitostí na jimi pověřených osobách. Ještě v 15. století mělo služebnictvo viditelný vojenský charakter, spíše než o dvořanech se dá hovořit

---

¹⁸⁶ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 250.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 256.

¹⁸⁸ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 278.

o družinících. Ovšem rozvoj velkostatkového hospodářství si vyžádal postupné vytváření profesionálního administrativního aparátu, který zabezpečoval chod na jednotlivých panstvích. Zvyšující se životní standard i vzrůstající nároky na reprezentaci aristokracie pak dávaly impulz k proměně vojenské družiny v soubor osob, které místo ochrany svého pána, měly za úkol jej především reprezentovat.¹⁸⁹

Šlechtický dvůr měl v období raného novověku zpravidla čtyři organizační úseky, mezi něž náležela kuchyně, komora, stáj a kancelář. K nim náležely jednotlivé dvorské hodnosti a jim podřízené služebníci. V čele dvora stál hofmistr, dále bylo možné na dvoře potkat kuchmistra, štolmistra, komorníky, lokaje, pážata, osobní služebníky, kuchaře, cukráře, kočí a mnoho dalších zaměstnanců, vykonávajících své povinnosti. Skupina lidí, kteří přináleželi ke dvoru, byla sice vnitřně diferenciovaná, ovšem nebyla uzavřená. Kritérium příslušnosti ke dvoru bylo obsaženo v pojmu služba, ten označoval jak úkony činěné ve prospěch pána, tak odměnu, která jim za jejich práci náležela.¹⁹⁰

Výplaty služebníků se znatelně lišily podle zastávané funkce a samozřejmě také dvůr od dvora. Například na knížecím dvoře Ferdinanda Augusta z Lobkovic roku 1685 dostal hofmistr, jehož post platil za nejlépe finančně ohodnocený, 500 zl. ročně, nižší služebníci však mnohdy nezískali za své služby ani 10 zl. Sekretář, osobní kuchař a dvorní řezbář pak byli oceněni částkou 150 zl. a kupříkladu výplata dvorního malíře činila 75 zl. Na konci 17. století kníže vydával na platy svého dvorského personálu bez vrchnostenského úřednictva celkem 5 500 zl. Vedle platů služebníkům patřil k dalším nejvýznamnějším položkám výdajů na šlechtickou domácnost provoz kuchyně. Lobkovická kuchyně přišla knížete na 10 000 zl. za rok, tedy na mnohem větší peněžní částku než byla suma určená na výplaty služebnictvu.¹⁹¹ Od 2. poloviny 17. století však lze sledovat trend snižování počtu dvorských služebníků, kteří měli čestné reprezentativní

---

¹⁸⁹ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 241.

¹⁹⁰ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 250.

¹⁹¹ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 248.

postavení, či zajišťovali pohodlí šlechtické rodiny, z důvodu rostoucích výdajů na reprezentaci. Václav Bůžek uvádí ve své knize jako jeden z příkladů dvůr Antonína Františka Collalta, který měl roku 1688 jen okolo třiceti zaměstnanců z této kategorie.¹⁹²

Mimo výdaje na služebnictvo a dvůr a jeho provoz mizely nemalé finanční obnosy za účelem stavební činnosti. Ta měla být v první řadě ku prospěchu reprezentace a teprve v druhé řadě byl brán zřetel na osobní potřeby. Vývoj architektury v období raného novověku směřoval od obranných funkcí k pohodlnosti, okázalosti a estetickým kategoriím. Honosné komplexy zbudované podle nejnovějších trendů však často sloužily právě k demonstraci osoby majitele, v praxi nedošlo nikdy k jejich využívání.¹⁹³

K hlavním atributům šlechtického venkovského sídla či městského domu patřila nejen sochařská výzdoba nebo honosné vybavení řezaným nábytkem, orientálním i evropských porcelánem, českým sklem a tapetami, ale také přítomnost sbírkových souborů. Kolébkou moderních sběratelských koncepcí se stala především Itálie.¹⁹⁴ Jednalo se zejména o kolekce drahocenných, uměleckých či matematicko-astronomických objektů, hudebních nástrojů, mincí, přírodnin atd. Zvláštní kapitolou se staly obrazy, které postupně zaplňovaly zdi šlechtických interiérů. Nejprve šlo především o portréty a to nejen šlechtice samotného a jeho rodiny, ale i členů panovnické dynastie či významných osobností. Od přelomu 16. a 17. století se začalo prosazovat mnohem širší spektrum námětů, jako byly mytologické motivy, krajinomalba, zátiší, lovecké a bitevní náměty. Pokud se na počátku raného novověku hledělo zejména na kvantitativní stránku sbírek a galerií, od poloviny 17. století byla určujícím měřítkem kvalita, která odrážela schopnost pořizovatele držet krok s dobou a jeho vkus.¹⁹⁵

---

¹⁹² BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 254.

¹⁹³ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 248.

¹⁹⁴ SLAVÍČEK, Lubomír: *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách - sbírky Otty Nostice ml. (1608–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*. In: *Opera historica*. České Budějovice 1996. s. 483–513.

¹⁹⁵ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 268.

Hraběnka Marie Maxmiliána Terezie využívala služeb jistého Johanna Battisty, titulujícího se v dopise jako umělecký malíř. Ten se obrátil na hraběnku dne 27. června roku 1676.¹⁹⁶ Ve svém listě hraběnku upozorňuje, že stále čeká na slíbenou odměnu za svou práci, která měla činit 30 benátských dukátů. Do odměny měla být zahrnuta práce malíře, jejíž výše měla dosahovat 25 dukátů, a náklady na barvy, tvořící zbytek z rozpočtu. Malíř byl však služebníkem hraběnky, bylo tedy třeba užití frází, jež by obsah učinily méně útočným, proto obratem hraběnku ujistil o tom, že nepochybuje o skutečnosti, že mu budou slíbené peníze vyplaceny. Na závěr ještě přidal informace o dalších dílech, které by dle jeho mínění mohly upoutat hraběnčin zájem.

VIII. Marie Maxmiliána Terezie v roli správkyně panství

V kapitole, zabývající se manželskou korespondencí Marie Maxmiliány Terezie a jejího chotě Antonína Františka již padla zmínka o hospodaření šlechtičen raného novověku. Tato mnohými urozenými dámami vítaná činnost jim připadla zejména z důvodu pracovní vytíženosti jejich manželů. Zvláště vysocí zemští a dvorští úředníci byli nuceni trávit značnou dobu mimo rodová panství a povinnosti jim nedovolovaly plně soustředit svou pozornost na správu majetků. Pokud se v této situaci šlechtici ocitli, většinou pověřovali své manželky převzetím správy, která se pro ně často stávala zdrojem potěšení, seberealizace a zabavením při dlouhých chvílích, kdy čekaly na manželův návrat. Tak se šlechtičny vydávaly na cesty po rodinných panstvích a trávily dny dopisováním si s pověřenými služebníky.¹⁹⁷

Šlechtičny se nechávaly pravidelně informovat o dění na panstvích pověřenými správci. Ti jim pak povětšinou posílali detailní popisy aktuálního dění, informovali je o běžných i mimořádných situacích, hlásili jim výlohy a příjmy panství. Jaké zprávy se

---

¹⁹⁶ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 15.

¹⁹⁷ ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 62.

přibližně aristokratkám do rukou dostávaly, lze uvést na příkladu dopisu od Samuela Limbergta, který byl Marii Maxmiliáně Terezii zaslán 19. října 1679.¹⁹⁸ Hned v úvodu je hraběnka spravována o nemilé skutečnosti, že druhé patro nad chlívem, které bylo teprve loni vybudováno, chátrá. Jeho střecha se zbořila zejména v důsledku silného větru a bylo by potřeba zbudovat novou. K zahájení rekonstrukce se však nemohlo samozřejmě přistoupit bez souhlasu hraběnky. Od problémů s chlívem se správce v zápětí dostává k problematice sádky, o kterém jakýsi prodejce prohlásil, že „*nemůže být prodáno za více než hřivnu.*“ Což správce objektu hodnotí jako velmi prodělečné.

Poslední, avšak nejobsáhlejší položkou, kterou potřeboval zaměstnanec s Marií Maxmiliánou Terezií probrat byl nákup vepřového masa od řezníka z Vídně. Správce detailně popisuje hraběnce, jak probíhala korespondence mezi jeho osobou a vídeňským řezníkem, jak došlo k objednávce i jaký měl být postup zaplacení za zboží. Ovšem placení zboží se díky jisté třetí osobě, která jej měla vyřídit, zkomplikovalo do té míry, že se případ dostal až k soudu. V listu je pak velmi podrobně líčeno, jak události probíhaly i s dialogy, které se mezi účastníky konaly.

Velmi častým informátorem šlechtičny byl její zaměstnanec Jan Jiří Sichart. Ten byl například roku 1684, jak vyplývá ze série jím odeslaných dopisů, pověřen nákupem panství Častolovice, nacházející se v Královéhradeckém kraji. Datace vzniku Častolovic se pohybuje okolo osmdesátých let 13. století v rámci kolonizace Divoké Orlice a Podorlicka. Roku 1342 byla původní ves povýšena na město.¹⁹⁹ Jednou z nejvýznamnějších památek Častolovic je zdejší zámek, jehož počátky sahají do stejného století jako počátky vsi, kdy při soutoku Bělé a Kněžny stála vodní tvrz. Ta byla v letech 1588 až 1615 přestavěna tehdejším majitelem Janem Bedřichem z Oppersdorfu na renesanční zámek s hospodářským dvorem a zahradou. Roku 1694 zámek koupil nejvyšší purkrabí českého

---

¹⁹⁸ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 7.

¹⁹⁹ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, A – G*. Praha 1966, s. 457.

království – Adolf Vratislav ze Sternberga. Državy Marie Maxmiliány Terezie a její rodiny se tedy nakonec o dané panství nerozrostly.²⁰⁰

V úvodu dopisu sepsaného 17. srpna 1684²⁰¹ předesílá Jan Jiří, že se na základě pověření vypravil na častolovické panství, aby si jej na vlastní oči prohlédl. Se závěry své prohlídky vzápětí detailně hraběnkou obeznámil. Nejprve se snažil vytyčit hranice panství výčtem sousedních držav. Neopomněl zmínit ani řeku Orlici, která měla tvořit hraniční čáru s panstvím Pardubice. Řeka měla být dle slov Jana Jiřího: „*celkem bohatá na ryby*,“ zejména na parmy, bělice a kraby, občas v ní měli být k vidění také kapři. Informace o říčním toku s hojným výskytem ryb určitě nebyla zanedbatelnou, na takové řece totiž mohl být zbudován rybník, a ačkoli rybníkářství prožívalo svůj největší rozkvět již o století dříve,²⁰² i v 17. století mohly být příjmy z provozu rybníka na panství příjemným přivýdělkem do rodinného rozpočtu.

Podnikání v oblasti rybníkářství bylo vedle pivovarnictví a zemědělské výroby soustředěné do vrchnostenských dvorů jedním z typických odvětví, ve kterém se šlechta během raného novověku velmi aktivně angažovala.²⁰³ Pro toho období bylo totiž charakteristické zvyšování šlechtických příjmů investováním a mnohostrannou hospodářsko-podnikatelskou činností. To souviselo se změnou postoje šlechty k majetku a zisku příjmů. Oproti středověké šlechtické společnosti, jejíž příjmy byly spíše pasivní, získávané zejména z poddanských dávek a platů, lze raně novověký okruh urozených označit za aktéry s aktivním přístupem v získávání příjmů. Tato změna aktuálního stavu souvisela zejména se snížením reálné výše příjmů z poddanské renty, které bylo

---

²⁰⁰ TOUŠLOVÁ, Iveta – PODHORSKÝ, Marek – MARŠÁL, Josef: Toulavá kamera 1. Praha 2005, s. 47.

²⁰¹ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 40.

²⁰² VOREL, Petr: *Zlatá doba českého rybníkářství: Vodní hospodářství v ekonomice 16. století*. Dějiny a současnost, 2007, č. 8, s. 30-33.

²⁰³ Režijní podnikání české aristokracie však zahrnovalo celou řadu dalších odvětví, jako byla například těžba drahých kovů, provoz panských ovčínů, mlýnů, hamrů, vápenek, těžba dřeva a stavebních surovin. Od přelomu 17. a 18. století se pak šlechtici začali angažovat také v experimentování s průmyslovými zařízeními manufakturního typu, a to zejména ve výrobě textilní, železářské a sklářské.

doprovázeno růstem cen. Ale vliv na ni měly i zvyšující se nároky na šlechtickou reprezentaci či expanzivní formování státního daňového systému.²⁰⁴

Popis okolí následovalo vykreslení zámku s výčtem nádvoří a budov doplněných jednoduchou charakteristikou. Hraběnka se tedy dozvěděla, že v objektu nechyběl ani letohrádek či obora, jak bylo v této době v módě. Z líčení se zdá, že sídlo se Janu Jiřímu poměrně líbilo. Od popisu vnější podoby objektu se však velmi rychle vrátil k otázkám hospodářským, konkrétně k chovu dobytka, u kterého nezapomněl uvést přesný počet kusů, informace o produkci či prodejnosti a ke stavu sadů.

Jan Jiří také zmínil, že na pozemku nechyběly ani lesy, louky a pole. Lesy mohly být samozřejmě využívány jako zdroj stavebního materiálu či topiva a pole oseta nejružnějšími plodinami. Prostředí však jistě také mohlo vybízet k oblíbené šlechtické činnosti, již byl lov. Tato aktivita nebyla pouhou hrou, ale sloužila také k utužování vzájemných vazeb velmožů a k demonstrování výlučnosti šlechtické společnosti, neboť právo k lovu přináleželo v raném novověku pouze vyšším vrstvám. Spojení šlechty s lovem bylo jedním ze znaků, které ji viditelně odlišovaly od poddaných obdělávajících zemědělskou půdu i měšťanů provozujících obchod či řemeslo.²⁰⁵

Zmíněny jsou též další objekty a území, které k panství přináležely, přes něž se Jan Jiří dostává k otázce prodeje, vypočítává klady nákupu a zmiňuje i konkrétní číselné údaje. Z obsahu jeho vět je zřejmé, že o nákup mají zájem ještě nejméně tři další potenciální kupci. Těmito informacemi se více méně zpráva o panství zavírá a hraběnka je vyzvána, aby udávala směr pro další kroky v této záležitosti.

Jak konkrétně vypadalo vyjednávání o prodeji panství Častolovice, spravuje čtenáře Jan Jiří v několika dalších dopisech. Například v listu ze 17. srpna daného roku.²⁰⁶ Již z úvodních pasáží je patrné, že nákup nemovitosti byl velmi složitou a zdlohouvou

---

²⁰⁴ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 184.

²⁰⁵ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 267.

²⁰⁶ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 40.

záležitostí. Správce hraběnkou o dané situaci informoval velice pečlivě, tlumočil jí průběh schůze, vznesené návrhy i přibližné závěry. Z listu je možné dozvědět se, že mezi zájemci o panství se nacházeli šlechtici zvučných jmen, jako byli Kounicové či Collorédové. Jejich jednání byla velmi zdlouhavá, urozená společnost totiž marně hledala východisko, které by vyhovovalo všem zúčastněným. Nežřídko se také stávalo, že se někdo z účastníků nedostavil, proto se setkání musela několikrát opakovat.

Domluva mezi Janem Jiřím a Marií Maxmiliánou Terezií se však též neobešla bez komplikací. Správce musel neustále vyčkávat na hraběčiny požadavky, aby je následně mohl tlumočit dál. Vzájemná komunikace skrze korespondenční lístky nebyla dostatečně rychlá ani spolehlivá. Jak se lze z výše zmíněného dopisu z 20. září a obdobně i následujícího dopisu z 27. září²⁰⁷, ze kterého je možné se dozvědět, že ještě v osm hodin večer nedorazil poštovní vůz, dočíst, nežřídko se stávalo, že se očekávané psaní s rozkazem, jak má další postup vypadat, nedostavilo, což vyjednávání neustále prodlužovalo.

V dopise z 15. listopadu 1684²⁰⁸ je hraběnka Janem Jiřím informována o počinech hraběčiny syna Jana Jáchyma, o jehož konání v oblasti hospodaření a plnění nařízení šlechtičny má správce velmi dobrý přehled. Primárně byl však dopis sepsán, aby Jan Jiří mohl „*opět poníženež prosit*“ o vyplacení platu, který by pokryl jeho dluhy, a díky kterému by mohl uhradit nezbytné nutnosti.

Jak z předchozího dopisu vyplývá, správce Sichart se nestaral pouze o chod a fungování panství po stránce ekonomické, ale pravděpodobně také dohlížel na syna Marie Maxmiliány Terezie – Jana Jáchyma. V několika dopisech hraběnkou informuje o jednání mladého šlechtice. Což dále dokládá například jeho stručný dopis ze září

---

²⁰⁷ MZA, inv. č. 2098, karta 110, f. 109.

²⁰⁸ Tamtéž, f. 67.

1684,²⁰⁹ ve kterém hraběnku informuje o stavu jejího syna, který byl pravděpodobně nemocný, slovy: „*Náš milostivý pán Jan Jáchym stále pokračuje v od doktora předepsaném předpisu a daří se mu chvála Bohu dobře.*“ Následujícím dokladem může být dopis zaslaný hraběnce v květnu 1687,²¹⁰ ve kterém ji informuje o cestě Jana Jáchyma z panství Planá, kde ještě nedávno společně pobývali, směrem k Vídni. Obdobné zmínky o konání Jana Jáchyma se objevují i v řadě dalších dopisů. Jan Jiří byl tedy pravděpodobně pověřen dohledem nad hrabětem a podáváním informací jeho matce.

Jak se lze v dopise z 19. dubna 1684²¹¹ dočíst, Jan Jiří měl dobrý přehled i o dalších synech Marie Maxmiliány Terezie. Ta je hned v úvodu listu informována o zlepšení zdravotního stavu mladého hraběte Leopolda. Podle Jana Jiřího hraběncin syn netrpí ani nachlazením, ani bolestí hlavy či rukou a jeho puls je také v pořádku. Netrápí ho ani puchýře a ekzém. Zároveň hraběnku uklidňuje, že se mladý pán díky prostředkům předepsaným od doktora brzy zotaví. Avšak záhy poté, co hraběnku upokojí, jí sděluje, že včerejší den potrápil Leopolda znovu záchvat, který hrabě překonal velmi obstojně. Jak se zdá, probíhala léčba dodržováním předepsané diety a užíváním nápoje, který snižuje teplotu.

Aby starostí nebylo málo, zdraví v této době trápilo i Leopoldova mladšího bratra Kristiána. Ten však netrpěl vnitřními neduhy, nýbrž zlomeninou. Doktor sice po prohlídce neshledal žádné komplikace, doporučoval však nadále klidový režim a speciální materiál, který měl pravděpodobně zlomenou část těla, která není blíže specifikována, fixovat. Dle slov Jana Jiřího v této době sedmiletý chlapec byl navzdory svému neduhu veselý a příliš se starostmi se zlomeninou nezaobíral.

Až neuvěřitelně působí další řádky, kde se lze dočíst o slabosti a horečce, kterými trpěl nevlastní bratr synů Marie Maxmiliány Terezie a Antonína Františka – Jan Jáchym.

---

²⁰⁹MZA, inv. č. 2098, karton 110, f., f. 44.

²¹⁰MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 25.

²¹¹Tamtéž, f. 164.

Tři z pěti dětí tedy nejspíše na stejném místě trpěly každý svými speciálními neduhy, které jim pomáhal překonat doktor Löw. Ten se v dané době rozhodoval, zda sloužit v domácnosti hraběnky Collalto, či kněžny ze Schwarzenbergu. Nakonec zvolil první variantu a nechal se na schwarzenberském dvoře zastoupit jiným kolegou.

Ovšem ani Janem Jáchymem výčet postižených nějakou zdravotní komplikací nekončí. Ze slov Jana Jiřího. *„Pan hrabě Jan Jáchym se nechává slyšet, že má s churavostí Její hraběcí milosti obzvláštní soucit: přeje také poddaně ze své ponížené pozice, aby se Její hraběcí milost již plně uzdravila a nadále setrvala ve stálém zdraví,“* je patrné, že se ani sama hraběnka v daném časovém rámci necítila být zcela zdravá. Na tomto místě však již definitivně dochází k obratu od tématu zdraví k řešení finančních a správních záležitostí.

Zmíněný dopis z května 1687 obsahuje také zmínku o další oblasti týkající se šlechtického hospodaření a nakládání s penězi. Touto otázkou jsou půjčky a úvěry. Nejběžnější finanční transakcí ve šlechtickém prostředí v období raného novověku bylo sepsání dluhopisu neboli obligace. Těch za svůj život jedinci z urozených kruhů vydali desítky, někdy dokonce i stovky. Dluhopisy měly ustálenou formu, jež musela zahrnovat formuli, ve které dlužník potvrzoval, že částku skutečně přijal a nikdy tuto skutečnost nepopře. Zárukou pro věřitele pak bylo ručení dlužníka veškerým svým majetkem a jedním či několika konkrétními statky. Věřitel získal vystavením obligace právo exekuce na statcích dlužníka, pokud by ten nedodržel stanovené podmínky. Obdobné obligace vystavovali i habsburští panovníci svým aristokratickým věřitelům. Obligací získávali dlužníci střednědobý či dlouhodobý úvěr, krátkodobý úvěr se řešil směnkou.²¹²

Od počátku vrcholného středověku se žádný z evropských států neobešel bez úvěru od šlechty, každý panovník měl tedy potřebu půjčit si od svých šlechtických vazalů. Za

---

²¹²VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*, s. 24.

tento skutek chtěli šlechtici konkrétní protislužbu či nějakou záruku, že své finance obdrží nazpět. Středověcí panovníci tak odměňovali své věřitele udělením hodnosti či úřadu nebo zástavou korunního majetku. Tak se korunní jmění velmi rychle rozkládalo, neboť nevyplacené zástavy přecházely do vlastnictví věřitelů.²¹³ Obdobně vypadala situace i v raném novověku. Půjčky od šlechticů se většinou stávaly výhodným obchodem pro obě strany. Udělení privilegia, zastavení určitého majetku nebo svěření úřadu byly lákadlem, za který neváhali aristokraté poskytnout panovníkovi půjčku s běžným nebo dokonce nízkým úrokem. Výpomoc císařské pokladně se také mohla stát jednou z cest k důstojnému postavení a měla značný vliv na utváření kariér jednotlivců z urozených kruhů.²¹⁴

Pro zhodnocení významu úvěru ve šlechtické společnosti nevznikl prozatím hlubší výzkum. Jisté je, že míra zadlužení aristokracie v druhé polovině 17. století dosahovala astronomických výší. Urození se s určitostí hojně stávali věřiteli panovníka, zda si však aristokraté běžně půjčovali peníze mezi sebou, zůstává otázkou. Pochybnosti také panují okolo faktu, zda byli jejich věřiteli v převažující míře nižší šlechtici, jako tomu bylo před třicetiletou válkou nebo jiné subjekty jako církve, měšťané či Židé. Petr Maťa aktivní kredit české aristokracie poskytovaný příslušníkům z vlastních řad potvrzuje ve své knize několika příklady. Dodává ale, že tvořily pouze dílčí položku, se kterou je nutno počítat, ovšem zároveň je nasnadě ji nepřeceňovat, neboť příjmy z úvěrů nebyly oporou rozpočtu a sloužily pravděpodobně nanejvýš jako dílčí investice dočasné povahy.²¹⁵

Ani listům hraběnky Collalto se slova jako „půjčka“, „dluh“ či „obligace“ nevyhýbala. Tak se lze dočíst, že i collaltovský pár jednal o půjčce panovníkovi. Dne 21. června 1689 obdržela hraběnka dopis od jednoho z moravských úředníků, který ji vyzývá k potvrzení, že opravdu požadovanou sumu v hodnotě 1000 k. zamýšlí půjčit. Hraběnka pravděpodobně měla vystavit dluhopis, ovšem prozatím neproběhla finanční transakce.

---

²¹³ VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*, s. 101.

²¹⁴ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 177.

²¹⁵ Tamtéž, s. 223.

Úředník byl tedy pověřen, aby se informoval o stavu situace a postoji Marie Maxmiliány Terezie a jejího manžela k dané problematice.

Jako další z příkladů lze uvést dopis z roku 1677,²¹⁶ kde je možné sledovat obtíže se splácením peněz. Půlroční lhůta se ukázala jako krátká doba na splacení částky, která měla být uhrazena, to pak doprovázel strach z nemilých následků či dokonce z exekuce. Pisatelem navrhované řešení, které mělo těmto nepříjemnostem předcházet, zaručovalo vyplacení zálohy a poté rozdělení splátky na menší sumy, které bylo jistě snazší uhradit.

Šlechtičny nebyly izolovány ani od všedních problémů vlastních poddaných. Ze své pozice měly možnost ovlivňovat osudy veškerého svého poddaného obyvatelstva. Díky rychle rostoucí byrokratizaci panství však mezi vrchností a poddanými stálo množství úředníků, kterým aristokratky rády přenechávaly starosti s prostým lidem.²¹⁷

Situace poddaného lidu se během třicetileté války a v následujících desetiletích velmi zhoršila. Kromě vysokého robotního zatížení došlo i k utužování jejich společenského postavení. Bez souhlasu vrchnosti neměli možnost uzavřít sňatek, stěhovat se, dokonce ani dát děti do učení či na studium. Navíc museli poddaní kupovat výlučně produkty, jako bylo pivo či řemeslné výrobky, od své vrchnosti. Pokud poddaní chtěli, mohli si na jednání své vrchnosti stěžovat u státních úřadů nebo u panovníka. Většina z nich však volila spíše cestu násilných vystoupení. Tak se lze na mnoha českých a moravských panstvích ve druhé polovině 17. století setkat s nepokoji, vzpourami a povstáními.²¹⁸ Zda došlo k poddanským bouřím i na collaltovských panstvích za správy Marie Maxmiliány Terezie z dochované korespondence nelze zjistit, o tom, že každodenní starosti poddaných doléhaly až k hraběnce, však doklady existují.

Jedním z těchto případů je dopis, ve kterém hraběncin poddaný prosí šlechtičnu o propuštění, aby mohl být zaměstnán ve mlýně, k čemuž ho dle jeho slov nutí situace, ve

---

²¹⁶ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 149.

²¹⁷ ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 64.

²¹⁸ PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*, s. 189.

keré se momentálně s ženou a dětmi nachází.²¹⁹ Dalším může být prosba, kterou sice neodeslali přímo hraběncini poddaní, ovšem týkala se zejména jich. Jako zprostředkovatel žádosti tu sloužil soused šlechtičny, který ji prosil, aby svolila sňatku svého poddaného Andrese Niestlera s nedávno ovdovělou Annou Sengle, jejíž vrchností byla právě Marie Maxmiliána Terezie.²²⁰ Pokud si v této době poddaní chtěli uspořádat veselku, byl potřeba souhlas vrchnosti, v tomto případě se navíc pravděpodobně následně muselo vyřešit i soužití budoucích novomanželů na jednom z panství.

Mezi poddané na panstvích Marie Maxmiliány Terezie i Antonína Františka patřili také Židé. Postavení židovského obyvatelstva v raném novověku bylo velmi problematické. Na jednu stranu požívali výhody, které jim plynuly jako odměna za jejich služby, na druhou stranu byli často diskriminováni a vylučováni ze společnosti. Zejména šlechta a panovník povětšinou těžili z hlavního úkolu Židů, kterým bylo poskytování úvěru a zajišťování odbytu zemědělských výrobků.²²¹ Často byli bráni jako narušovatelé integrity společnosti, trnem v oku byli zejména církvi. Kanonické právo odsuzovalo Židy k trvale podřadnému, neplnoprávnému postavení, zároveň jim bránilo ve výkonu řady povolání a segregovalo je od zbytku společnosti. Odlišnost je často uváděla do postavení obětních beránek. Při většině katastrof se na ně hledělo jako na jejich strůjce, tak byli obviňováni z trávení vody ve studních, znesvěcování hostií i rituálních vražd. Během raného novověku bylo typické vypovídání Židů, většinou se jednalo o jejich vypovězení z konkrétní oblasti či města, ale mohlo dojít také k vypovězení z celé země. Tyto akce pak byly doprovázeny násilnostmi na židovském obyvatelstvu a ničením židovského majetku. Po roce 1650 začal stát dokonce provádět politiku redukce obyvatel židovského původu.²²²

---

²¹⁹ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 5.

²²⁰ Tamtéž, f. 30.

²²¹ PUTÍK, Alexandr – SIXTOVÁ, Olga: *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I*. Praha 2005, s. 6.

²²² Tamtéž, s. 25.

Podle dostupné literatury se židovská komunita nacházela například na panství Planá, její počátky v oblasti nejsou příliš zřejmé. Jisté je, že nejpozději v 16. století je v Plané židovské osídlení doloženo, roku 1594 byli totiž zdejší Židé obviněni ze žhářství. K roku 1611 je pak potvrzena existence židovské čtvrti. Ještě za působení předchozích majitelů z rodu Šliků roku 1661 byla komunita z vlastního města a Starého Města vypovězena. Nadále směli Židé sídlit pouze na Zámeckém Předměstí. Odtud však byli nejpozději v letech 1686–1687, tedy v období, kdy bylo panství pod správou hraběnky Collalto a jejích synů, vypovězeni také.²²³

Hraběnčina korespondence nechává nahlédnout do vztahu šlechtičny a Židů z trochu jiné stránky. V dopise z dubna 1678²²⁴ je možné najít informace o skutečnosti, že se Marie Maxmiliána Terezie nebránila uzavírání obchodních smluv s židovským obyvatelstvem. Daný list sice konkrétně neřeší toto vyjednávání, ovšem obsahuje o smlouvání zajímavé informace. Jeden z podřízených zaměstnanců šlechtičny upozorňuje hraběnku na nedoplatený dluh jistému Abramamu Wolfovi. Patrně šlo o nedoplatek za nějaký druh zboží. Autor textu spíše než samotný dluh řeší obecně závaznost smluv s židovskými obchodníky, zda stačí ústní či je potřebná písemná dohoda. V dalším dopise sepsaném o dva roky dříve²²⁵ se nachází podobná zmínka o uzavírání smluv s Židy, ovšem v tomto případě šlo o poplatek, který měl být vyplacen z židovské strany.

Marie Maxmiliána Terezie neměla starosti pouze s majetky, které byly ve vlastnictví jejího druhého manžela, ale jako poručnice svých nejstarších synů, které porodila Janu Jáchymovi ze Sinzendorfu, musela dohlížet také na panství, která odkázal hrabě ze Sinzendorfu svým potomkům. Mezi zděděné statky patřilo i panství Plan, neboli Planá, ležící nedaleko města Tachov. Plané byla pravděpodobně původně zeměpanským majetkem, který přešel v blíže nespecifikované době do šlechtických rukou. Na panství se

---

²²³ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Pa – Pr.* Praha 2002, s. 155.

²²⁴ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 143.

²²⁵ MZA, inv. č. 2104, karton 110, f. 18.

vystřídal značný počet majitelů. Jan Jáchym ze Sinzendorfu jej získal roku 1665 po Františku Arnoštu Šlikovi, jeho správcovství nemělo ovšem dlouhé trvání, jelikož v téže roce hrabě umírá. Po smrti šlechtyce převzala dozor nad državou jeho manželka jako poručnice společných synů. Kromě několika kostelů se na panství nachází i původní středověký hrad, který byl v 1. polovině 16. století přestavován Mořicem Šlikem na renesanční zámek. Později byl zámek upraven do raně barokní podoby.²²⁶

Panství Planá však nebylo odkázáno pouze společným synům nebožtíka a hraběnky, nýbrž i dalšímu členovi ze sinzendorfské větve Augustovi, o skutečnosti, jak se hraběnka pokoušela nastalou situaci řešit, vypovídá dopis,²²⁷ kde lze sledovat hraběčino hospodaření v praxi. Tento list, nacházející se mezi ostatními šlechtičně doručenými listy, byl totiž sepsán přímo hraběnkou. Zda byl dopis někdy odeslán, zůstává otázkou. Jelikož k němu náleží i obálka, není příliš pravděpodobné, že by se jednalo o opis, který si hraběnka měla v úmyslu založit.

Jako příjemce dopisu je označen samotný „*Nejproslulejší, velkolepý a nejnepřemožitelnější římský císař, král maďarský a český a arcivévoda rakouský.*“ Hraběnka se na něho či jeho kancelář zamýšlela obrátit s prosbou, která by podle jejího mínění nejlépe vyřešila situaci s panstvím Planá. Jako nejlepší řešení viděla odprodej tohoto statku, jehož výtěžek by byl spravedlivě rozdělen mezi dědice. Od císaře tedy žádala, aby jménem svých synů tuto operaci mohla provést. Dopis neobsahuje datum vzniku, pravděpodobně byl však sepsán v období mezi dobou následující nedlouho po smrti hraběte ze Sinzendorfu a druhým sňatkem Marie Maxmiliány Terezie, jelikož hraběnka v podpisu zahrnuje pouze přídomek „*hraběnka ze Sinzendorfu.*“ Že plán na prodej panství nebyl dotažen do konce podle návrhů šlechtičny, dokazuje nejen další korespondence, kde je Planá zmiňována. Ať už se jedná o dopis od manžela, ve kterém se

---

²²⁶ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Pa – Pr*, s. 153.

²²⁷ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 129.

lze dočíst o cestě, kterou hraběnka na panství podnikla²²⁸ či list od Jana Jiřího Sicharta, informující čtenáře o pobytu syna hraběnky Jana Jáchyma na panství.²²⁹ Úředně potvrzený je tento fakt i v závěti hraběnky, ve které je s panstvím operováno.

Velké nebezpečí představoval pro šlechtická sídla oheň, s níž se manipulovalo v kuchyni a svítilo se jím ve večerních hodinách. Stejně tak přenášení loučí a svící vytvářelo hrozbu vzplanutí v hospodářských budovách i četných skladištích a vznik požáru hrozil také přeskočením jiskry z komína. Aby požár nenapáchal rozsáhlé škody, snažili se šlechtici omezit manipulaci s otevřeným ohněm na vlastních panstvích i v přilehlých poddanských městech, kde požár mohl zničit domy, ze kterých by pak vrchnosti neplynula renta. Pokud by navíc domy začaly hořet, existovala velká pravděpodobnost, že se oheň rozšíří i na šlechtické sídlo či hospodářské budovy.²³⁰ Uhlídat oheň však nebylo jednoduchou záležitostí a požáry se staly velmi častým jevem. Ani panstvím, které spravovala rodina Marie Maxmiliány Terezie, se tento živel nevyhýbal, jak dokládá dopis z roku 1676.²³¹ V něm je šlechtična informována o požáru, který zachvátil panství Pöggstall, tedy další z držav, které zdědili po smrti Jana Jáchyma ze Sinzendorfu jeho synové. Požár měly mít na svědomí dle slov autora textu tři děti a oprava, na níž bude třeba samozřejmě jistý finanční obnos, se uskuteční pod jeho dohledem, jakmile mu to situace dovolí.

Raně novověká šlechta patřila mezi privilegované skupiny společnosti. Jejich výlučné postavení bylo mimo jiné podmiňováno držbou pozemkového majetku, kterého šlechtická společnost v českých zemích koncentrovala ve svých rukou nebývalé množství. Tento majetek nezahrnuje však pouze pozemky, ale také poddaný lid, který na nich obhospodařoval půdu, platil rentu a jemuž aristokraté vládli. Pozemkový majetek mohl

---

²²⁸ MZA, inv. č. 2099, karton 110, f. 3.

²²⁹ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 25.

²³⁰ BŮŽEK, Václav a kol.: *Věk urozených*, s. 191.

²³¹ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 3.

a většinou také byl hospodářským podnikem, zaručujícím svému vlastníkovi neustálý příliv peněz. Díky situaci, která panovala na přelomu středověké a raně novověké éry se postupně z šlechtice bojovníka, stal šlechtic velkostatkář, obracející pozornost k výnosům a výdajům svých panství. Hospodaření na těchto panstvích tvořilo největší položku aristokratických příjmů, proto mu musela být věnována náležitá pozornost. Velmi výnosným odvětvím bylo pivovarnictví, rybníkářství a zemědělská výroba soustředěná do systému vrchnostenských dvorů, mimo šlechtickou pozornost nestála ovšem například ani těžba a zpracovávání drahých kovů, lesnictví či provoz mlýnů.

Čas od času se stávalo, že se šlechtic nemohl starat o svá panství sám, proto jejich správou pověřil osobu, ke které choval důvěru, v případě Antonína Františka Collalto to byla jeho choť Marie Maxmiliána Terezie. Hraběnka byla zainteresována v chodu rozsáhlých rodinných panství obdobně jako další raně novověké šlechtičny, jejichž manželé kvůli velkému pracovnímu vytížení v úřednické sféře neměli možnost spravovat rodový majetek osobně. Jelikož pracovní povinnosti neustále odváděly jejího chotě daleko od domova, musela hraběnka řešit neustále běžné i nevšední situace, které se každodenně odehrávaly na jí spravovaných državách. Není tedy divu, že korespondence zabývající se hospodářskou a správní problematikou tvoří největší procento z celku zachovalé korespondence šlechtičny. Díky těmto dopisům lze sledovat, jaké kompetence hraběnka ve správě majetků měla a jak pestré problémy jí k řešení vyvstávaly.

Hlavní oporou šlechtičny při správě rodových majetků jí byli pověřeni správci, kteří hraběnku neustále informovali o dění na jednotlivých panstvích. Jejich dopisy obsahují zejména informace týkající se výdajů panství, potřebných nákladů, ale i výdělků, které ze statků plynuly. Hraběnka tak byla detailně spravována o nákupech potravin, v případě Marie Maxmiliány Terezie se zachovaly zejména dopisy informující o nákupu masa a vína, o částkách, které byly třeba na opravu jednotlivých budov i o výnosech, které za určité

období z panství plynuly. Dochovaná hospodářská korespondence nabízí možnost sledovat konkrétní ceny jednotlivých nakupovaných položek, ale v omezené míře také výši příjmů z panství či platů některých zaměstnanců.

Výjimkou nejsou ani listy podávající zprávy o poddaném obyvatelstvu, jehož osudy sice hraběnka měla ve svých rukou, pravděpodobně však přenechávala hlavní starost o ně na svých úřednících, jak tomu u šlechtičen dané doby bylo běžné. Hlášeny musely být také nevíтанé, avšak velmi frekventované, záležitosti jako byly požáry nebo jiné katastrofy, které mohly napáchat značné škody na celém panství.

Ve spojitosti s pozemkovým vlastnictvím nelze opominout ani otázku šlechtických sídel. Pro šlechtickou společnost raného novověku hrála klíčovou roli zejména otázka reprezentace. Svou moc demonstrovali aristokraté rozšiřováním svých držav a budováním velkolepých staveb. Středověké hrady byly během raného novověku nahrazeny zámky, obklopenými zahradami, altánky a letohrádky. Panovnický dvůr či úřední povinnosti v metropolích lákaly šlechtice k výstavbě městského paláce, který by odpovídal postavení svého majitele. Sledovány byly nejnovější módní trendy. K budování obrovských komplexů si šlechtici zvali architekty i ze zahraničí.

Raně novověká šlechta zaujímala ve společnosti specifické postavení, které bylo třeba neustále demonstrovat, aby nevznikly ani nejmenší pochybnosti o výlučnosti této skupiny. Není tedy divu, že právě náklady na reprezentaci tvořily finančně nejnáročnější složku na seznamu výdajů aristokratického dvora. Ohromné částky putovaly zejména do již zmíněného stavitelství, ale také do umění, sběratelství, či na pořádání nejrůznějších slavností. Čím honosnější, dražší a velkolepější dílo bylo, tím více potvrzovalo příslušnost jedince do urozené společnosti a zároveň jeho moc. Tak vznikaly ve sledovaném období stavby, u nichž se hledělo spíše na estetičnost než na jejich funkčnost. Aby šlechtici poukázali na moc svou i moc rodu, ze kterého pocházeli, neváhali na těchto položkách

příliš šetřit. To je však často dostávalo do finančních obtíží, které vedly k peněžním půjčkám, jejichž úrok mohl dlužníka přivést až k bankrotu. Ze snahy o zakupování nových majetků či z listu o dosud nevyplacené odměně pro malíře, lze vydedukovat, že ani Marie Maxmiliána Terezie a její choť nebyli výjimkou v této oblasti a snažili se svůj rod prezentovat tak, jak se v jejich postavení patřilo. Collaltové sice patřili k velmi významným a mocným činitelům v českých zemích, avšak, jak dopisy o půjčkách naznačují, i oni občas potřebovali na pokrytí výdajů finanční výpomoc.

Šlechtická společnost v odraze korespondence hraběnky

Collalto

Největší procento dopisů ze zachované korespondence hraběnky Collalto je zaměřeno na oblast právní, správní či na hospodářskou činnost šlechtičny, následuje korpus listů od manžela a další jeden od synů. Ovšem dochovalo se také několik dopisů, které lze označit za soukromou korespondenci, již hraběnce posílali známí a přátelé, kteří chtěli být se šlechtičnou v kontaktu. Povětšinou se jedná o ojedinělé dopisy od různých odesílatelů, nelze tedy sledovat delší soustavnou konverzaci, která by dovolila hlouběji proniknout do skutečností, kterými se hraběnka a okruh jejích přátel zabývali. Nicméně i tyto střípky přinášejí zajímavé informace o osobním životě Marie Maxmiliány Terezie.

Ke šlechtickému životu patřilo neustálé zviditelňování jednotlivce i sociální skupiny, do jejíchž řad patřil, a zároveň odlišení od níže postavených kruhů. Otázka reprezentace byla klíčovým bodem. Ohromné výdaje, užívané k provozu dvora, zaplacení služebnictva, stavebních prací, slavností i luxusních předmětů, měly svou symbolickou a sociální funkci. V myšlení šlechtické společnosti nebylo vydávání enormních sum na reprezentaci a zajištění věčné a nesmrtelné památky daného jedince i celého rodu považováno za rozhazovačství, nýbrž za nezbytnost. Jedním z nástrojů udržení a upevnění moci byla i mecenášská činnost, což si uvědomovaly i aristokratky.²³²

Pod termínem mecenát se ukrývá široká škála možností, jak lze vyjádřit svou nesmírnou štědrost. Snad největší oblibě se těšil mecenát církevní, který v sobě zahrnoval celou řadu darů a příspěvků. Šlechtičny si zejména podle svých finančních možností mohly vybrat, kam jejich peníze poputují. Tak mohly věnovat almužnu, kostelní náčiní,

---

²³² LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 492.

sponzorovat výrobu oltáře, ale i stavbu kostela či dokonce založit nebo financovat některou církevní instituci.²³³ Bohaté dary církvi však nesloužily pouze k potřebám reprezentace, ale byly také výrazem hluboké zbožnosti. Byly chápány jako dobré skutky, které měly donátorkám otevřít cestu k posmrtné spáse.²³⁴

Mezi nejoblíbenějším mužské řady fundátorek patřili zejména jezuité, kapucíni, piaristé a milosrdní bratři.²³⁵ První jmenovaní se na hraběnkou obrátili roku 1679 v souvislosti s opravou jezuitského kostela v Jihlavě.²³⁶ Jihlavští jezuité využívali od roku 1612 provizorní kostel na náměstí, který byl zřízen z budovy bývalého největšího městského hostince. Celých dalších šedesát let jim panující podmínky, spojené zejména s třicetiletou válkou a dramatickou švédskou okupací, které dostaly řád do velkých finančních potíží, nedovolovaly vystavět kostel nový. V sedmdesátých letech se však stav kostela zhoršil do té míry, že nebylo možné v něm konat ani bohoslužby. V té době začalo intenzivní shromažďování financí. Díky vybraným příspěvkům pak byla roku 1683 přestavba trávající šest let zahájena.²³⁷

Jak již bylo řečeno, mezi potenciálními přispěvateli na opravu kostela byla oslovena i Marie Maxmiliána Terezie. Dopis jí za jihlavské jezuitské kolegium odeslal rektor koleje Jan Albrecht. Ten píše hraběnce o „*poctě, které se mu dostalo*“, tedy možnosti započít s přestavbou zchátralé budovy kostela. Zároveň se zmiňuje, že se jezuitskému řádu v Jihlavě již v předchozí době dostalo pomoci od jejích předků z rodu Althann. Následně se dostává k jádru věci a vysvětluje hraběnce, že je oprava finančně náročná, a z toho důvodu by byla její finanční výpomoc velmi vítána. Hraběnka je v listu

---

²³³ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 264.

²³⁴ LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 495.

²³⁵ Tamtéž, s. 494.

²³⁶ MZA, inv. č. 2100, karta 110, f. 67.

²³⁷ PISKOVÁ, Renata a kol.: *Jihlava*. Praha 2009, s. 382

pobízena, aby přispěla zejména na zedníky, na oplátku je jí přislíbeno, že bude v kostele v blízkosti oltáře zvěčněna.

Vedle jezuitů byla hraběnka oslovena také řádem františkánů.²³⁸ Dopis, který hraběnka obdržela od jednoho ze členů františkánského kláštera v Tachově – Františka Leopolda, byl sepsán 28. listopadu 1680. V jeho úvodu se lze dočíst o naléhavé potřebě, která přiměla autora listu žádat hraběnku o pomoc. František Leopold byl dle svých slov „*donucen žádat Marii Maxmiliánu Terezii o almužnu,*“ která by pomohla jejich „*ubohému klášteru.*“

Šlechtična byla pravděpodobně ve spojení s tímto řádem již v předchozí době. Z listu je možné vyčíst, že si je pisatel vědom její „*vrozené dobročinnosti a štědrosti ve vztahu k potřebným,*“ což podle něho „*pocituje jejich řád velmi často.*“ Hraběnka tedy pravděpodobně již několikrát pomocnou ruku klášteru podala. Z dopisu vyplývá, že o tom, jak měla konkrétně almužna vypadat, mohla hraběnka rozhodnout podle své libosti. Na oplátku za tuto výpomoc bylo samozřejmě šlechtičně přislíbeno osobou pisatele i „*chudého konventu*“, že na ni řád bude myslet v modlitbách i při mších a bude prosit Boha o „*trvalé zdraví, dlouhý život a šťastné panování,*“ což mělo platit nejen pro její osobu, ale i pro celý dvůr.

Šlechtická společnost v českých zemích se v 17. století domlouvala zejména šesti jazyky – němčinou, češtinou, latinou, italštinou, španělštinou a francouzštinou. Ještě v předbělohorském období zaznívala nejběžněji mezi aristokraty čeština, ovšem v období po porážce stavovských vojsk se postupně dostával do popředí jazyk německý. S pokračující „*kosmopolitizací*“ císařského dvora i elity dědičných habsburských zemí se stávalo samozřejmostí ovládat i dosud v monarchii ne tak frekventované jazyky, jakými byla například italština či francouzština. Dorozumívání v kruzích aristokracie se pak řídilo

---

²³⁸ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 137.

nejen jednoduchostí a praktičností, ale mělo i svůj symbolický rozměr. Často byl jazyk volen během rozpravy na základě předmětu, o kterém se v daný moment diskutovalo.²³⁹

Přijatá korespondence Marie Maxmiliány Terezie byla v naprosté většině případů sepsána v německém jazyce. Nelze tedy určit, zda hraběnka ovládala některý z románských jazyků, například italštinu, která byla mateřským jazykem jejího druhého manžela. Ovšem z obsahu jednoho z dopisů, datovaného k roku 1677²⁴⁰, je zřejmé, že hraběnka ovládala mimo němčiny i jazyk český. Odesílatel v tomto listu píše doslova: „jednou jsem přišel na to, že Vaše Milost četla českou modlitební knížku a na něco se ptala.“ Tato informace je vzápětí následována prosbou, zda by Marie Maxmiliána Terezie nemohla s pisatelem procvičovat český jazyk prostřednictvím vzájemné korespondence vedené v češtině. Jméno dotyčného odesílatele je bohužel velmi nečitelné, pravděpodobně však jde o urozenou osobu, jelikož její hlavní pohnutkou pro naučení se české řeči je snaha rozumět lidu na jeho českých a moravských panstvích.

Rok jedince žijícího v raném novověku byl rozdělen slavnostmi a rituály církevního a hospodářského charakteru. Cykličnost roku určovala setba a sklizeň obilí, hospodaření na šlechtických velkostatkách a církevní svátky. Jednou z nejdůležitějších událostí hospodářského a církevního roku byl masopust. Jeho oslavy se nesly ve znamení veselí, her, jídla a pití. Tradiční složku tvořil také maškarní průvod a turnaje. Na určitou předem stanovenou dobu byly záměrně porušovány společenské normy a hierarchie, aby pak návrat do starých pořádků v mentalitě urozených i neurozených mohl potvrdit zavedený řád a hierarchickou strukturu. Dalším významným církevním svátkem byly Velikonoce, doprovázené tradicemi jako byl velikonoční beránek či vajíčka. Tato doba se stávala také příležitostí k návštěvě hrobů předků. Opomíjeny nezůstávaly ani letnice, svatomartinské

---

²³⁹ MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*, s. 310.

²⁴⁰ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 71.

veselí a Vánoce. Všechny tyto příležitosti, slavené jako rodinné události, dokázala šlechta využít současně i ke své reprezentaci.²⁴¹

Přáníček k všelijakým významným událostem jako jsou Velikonoce, Vánoce a Nový rok si hraběnka pravděpodobně vyměnila s ostatními korespondenty velký počet. Obdobně jako u přání od manžela se v gratulacích od rozličných odesílatelů nachází zejména přání k pevnému zdraví.²⁴² Často však není list určen pouze pro řádky frází, vyjadřující touhu po pohodovém prožití svátečních dnů a následném spokojeném životě adresáta, ale je v zápětí doplněn také o různé informace právního, správního či hospodářského charakteru, a to zejména od odesílatelů mužského pohlaví, kteří pravděpodobně chtěli mít na konci roku záležitosti tohoto typu vyřešené.²⁴³

Velmi milé přání bylo hraběnce zasláno z panství Planá roku 1688²⁴⁴ od zdejšího kaplana, jehož text zněl: „*V hluboce ponižené a podřízené poslušnosti gratuluji a také současně z celého srdce oslavuji, k čemu ponoukám všechny nejmilejší, jak její Milost, tak pana hraběte (tit.), jako také pět mladých pánů, skrze nejvyšší trojjediný božský majestát, ustupující rok 1680 nechat za sebou v blaženosti, a jeho nulu trojnásobně proškrtat 80 se vší milostí: štědrrou laskavost a půvabnou vlídnost zlidštěný jediný Spasitel, snad chce nyní, v počínajícím 81 tisíckrát více (stejně jako na tomto místě řádně ze srdce přeji) její Milosti zachovat potěšení, trvalé stálé zdraví, největší užitek a prospěch poddaných, stejně jako v nadcházejících časech v dalším prospěch dávat a dostávat. Amen!*“ Tento dopis sepsaný, aby mohl kaplan popřát hraběnce i její rodině do nového roku, má oproti většině zbylých stručnějších přáníček odlišnou formu, proto byl na tomto místě odcitován.

---

²⁴¹ BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 278.

²⁴² Např. MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 83.

²⁴³ Např. MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 79.

²⁴⁴ MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 27.

Mezi nejzajímavější z přáníček patří bezesporu i list, který hraběnce zaslala její matka.²⁴⁵ Toto přání neobsahuje informaci o roce vzniku, ale z textu je patrné, že vzniklo ještě za života Jana Jáchyma, prvního manžela Marie Maxmiliány Terezie, hraběnka z Althannu v něm totiž žádá dceru, aby „*za mě dala také pusu mému Jáchymovi.*“ Jelikož toto jméno nesl jak manžel Marie Maxmiliány Terezie, tak i jejich nejmladší společný syn, bylo by možné diskutovat, kterému z nich je políbení určeno, z dalších řádků však vyplývá, že se šlechtična obrací s pozdravy směrem ke svému zeti, o vnucích se potenciální babička v dopise nezmiňuje, je tedy možné, že list vznikl ještě před tím, než byli chlapci počati.

V úvodu dopisu hraběnka dceři děkuje za „*milé přání k Novému roku,*“ které právě obdržela. Následně sama přeje dceři spousty dalších let plných „*svatého požehnání*“ a šťastný Nový rok. Aby hraběnka dceři „*připomněla, že ji od srdce miluje,*“ upozorňuje ji také na skutečnost, že jí zanedlouho pošle nějakou škatuli. Na tuto informaci pak navazuje již zmíněný pozdrav směrem k Janu Jáchymovi, který podle slov hraběnky: „*ode mě jako od své paní matky taky něco obdrží.*“ Jakým dárkem byl hrabě od své tchýně poctěn, se však nelze dočíst.

Ačkoliv se dopisů potvrzujících čilou korespondenci mezi oběma urozenými dámami zachovalo naprosté minimum, existuje ještě jeden exemplář, dokládající, že hraběnka byla se svou matkou ve spojení častěji. Tímto dokladem je list, který byl napsán Marií Maxmiliánou Terezií,²⁴⁶ ačkoliv byl uložen mezi její přijatou korespondencí. Jeho obsah se týká zejména skutečnosti, že hraběnka šťastně dorazila na panství Pöggstall. Dopis je psán velmi zdvořile. i přes skutečnost, že je poměrně stručný, stihla v něm šlechtična dvakrát vyjádřit touhu své matce „*políbit ruku*“ a zároveň ji ujistit o své trvalé přízni.

---

²⁴⁵ MZA, inv. č. 2100, karton 110, f. 11.

²⁴⁶ MZA, inv. č. 2100, karton 110, f. 4.

Velmi frekventovaným tématem šlechtické korespondence 17. století, která primárně neřešila hospodářské a úřední skutečnosti, se stalo zdraví. Aristokraté si vyměňovali neustále informace jak s rodinnými příslušníky, tak i s dalšími lidmi o svém zdravotním stavu, tázali se na zdraví adresáta nebo zasílali gratulace k významným událostem obsahující fráze, ve kterých adresátovi přáli „*pevné zdraví*“. Například v dopise z června 1671²⁴⁷ pisatel informuje čtenáře, že se dozvěděl o hraběnkyně cestě do Chebu, kam si mířila „*osvěžit zdraví*“. Na základě tohoto zjištění se rozhodl popřát hraběnce šťastnou cestu. Mnohem méně pozitivní zprávu zaslala hraběnce z Vídně její známá Marie Uršula.²⁴⁸ Ta dopis původně koncipovala jako přání k „*blaženě prožitým velikonočním dnům*“, vzápětí se však rozepsal o svém špatném zdravotním stavu, který ji již 17 dní drží v beznaději, že někdy ještě bude lépe.

Hraběnka Marie Maxmiliána Terezie byla bezesporu váženou osobností, jejíž slovo mělo značný vliv, proto se na ní obraceli také žadatelé, kteří potřebovali její přímluvu, což dokládá nedatovaný dopis Jiřího Kuňkavy z Widesky.²⁴⁹ Ten hraběnkou prosí, aby zařídila co nejmírnější trest pro jeho syna, který se dopustil zhárství, za což má být přísně potrestán. Otec slibuje, že jeho syn bude napříště svůj život směřovat lepším směrem a bude hraběnce velice zavázán. Dle slov pisatele se hraběnce „*nejvyšší Bůh odmění šťastným a dlouhým panováním a poté štědrostí na nebesích.*“

Dopisu plného díků za podání pomocné ruky se hraběnka dočkala od jistého Bartoloměje Pivody.²⁵⁰ Ten v nedatovaném listě hraběnce popisuje nepříjemné zážitky, které prožil u Františka Karla de Castro, královského zemského místopísaře, jemuž měl sloužit předtím, než se dostal do služeb k rodině z Althannu. Pisatel v textu velmi detailně líčí, jak ho pan de Castro několikrát napadl, bil ho, či ohrožoval kordem. Přičemž mu

---

²⁴⁷ MZA, inv. č. 2098, karton 110, f. 25.

²⁴⁸ Tamtéž, f. 17.

²⁴⁹ Tamtéž, f. 89.

²⁵⁰ MZA, inv. č. 2101, karton 110, f. 5.

dokonce usiloval o holý život, na což služebníka upozornil slovy: „*jsi lotr a musíš zemřít pod mýma rukama.*“ Bartoloměj v dopise vyjadřuje svůj vděk, že mohl změnit pracoviště a nalézt díky hraběnce nové útočiště. Za svou ochotnou pomoc bude dle jeho mínění obdobně jako v předchozím případě Marie Maxmiliána Terezie „*Bohem bohatě odměněna jak na světě pomíjivém tak věčném na nebesích.*“

Fráze, odkazující k Bohu, či vyjadřující hlubokou pobožnost, se vyskytují v korespondenci dané doby velmi často. Jak již bylo řečeno v jedné z předchozích kapitol, jednalo se o období, kdy byla zbožnost stavěna na přední pozice při jednání lidí a její projevy lze pozorovat prakticky kdekoliv. Mimo jiné byla barokní zbožnost projevována také poutěmi ke svatým místům, kde byly předpokládány projevy Boží milosti. Na těchto místech se nacházely zejména milostné obrazy a sochy, jejichž prostřednictvím věřící projevovali svou úctu Panně Marii či některému ze světců. Neputovalo se však pouze za obrazy a soškami, ale také k hrobům světců i k místům spojeným s jejich působností. Pout' měla mnoho podob. Člověk mohl na pout' vyrazit sám individuálně nebo se přidat ke skupině poutníků, již organizovala nějaká korporace, jakými byly farní společenství či náboženská bratrstva. Cesta skupiny byla vyplněna modlitbami a písněmi, neustále při ní zněly náboženské texty. Zastavení se konala zejména u kapliček lemujících cesty. Pokud bylo poutní místo spojeno se studánkou, pili věřící její vodu, či se umývali v místních lázních, jednalo se o rituál tělesné a duševní očisty věřícího. Po cestě se většinou nacházela místa, kde měli poutníci možnost přenocovat. Jednalo se zejména o hospody, noclehárny, ale i soukromá obydlí místních obyvatel.²⁵¹

Na své poutní cestě si na Marii Maxmiliánu Terezii vzpomněl jistý kaplan František Theodor, který jak se zmiňuje v úvodu dopisu z května roku 1689²⁵², hraběnce slíbil, že ji bude informovat. Tomu dle jeho slov zabránila „*nesmírně špatná cesta,*“ při které musel

---

²⁵¹ MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 179.

²⁵² MZA, inv. č. 2107, karton 111, f. 91.

překonat sních, vodu a další nepříjemnosti. Putování bylo natolik náročné, že se tento cestovatel dokonce obával, že už nikdy neuvidí Německo. Jeho kroky směřovaly „*k loretě do svatého domu*.“ Jelikož píše o delší náročné cestě, je velmi pravděpodobné, že cestoval do italské obce Loreto,²⁵³ kde se nachází dům, který je uctíván jako z Nazaretu přenesený původní dům Panny Marie, ve kterém došlo k Zvěstování.²⁵⁴ Zde pak pisatel strávil tři dny na modlitbách, v nichž prosil boha o hraběčino pevné zdraví a štěstí. Dopis je datován z Lince, pravděpodobně tedy úspěšně dorazil do cíle.

Dámy z urozené společnosti a zejména ty, jež často trápila samota, často vedly živou korespondenci se svými přítelkyněmi, kterým se svěřovaly se svými pocity citové nejistoty, strádáním, se skutečností, že se velmi nudí či s fakty z jiných oblastí, jakými byla třeba nespokojenost s vlastním vzhledem.²⁵⁵ Přijatá korespondence hraběnky Collalto bohužel tak osobní záležitosti příliš nereflektuje. Mezi dopisy se sice nachází několik listů od žen, které je snad možno považovat za přítelkyně hraběnky, ovšem povětšinou šlechtičně velmi obecně píší řádky, ze kterých vyplývá, že mají hraběnku stále v paměti, tudíž i jí připomínají svou existenci a „*trvalou náklonnost*.“

Jedním z takových dopisů je například nedatovaný list od Marie Elisabethy z Weissenwolfu,²⁵⁶ která hraběnku stručně v několika řádcích zpravuje o skutečnosti, že se v modlitbách myslí na chotě aristokratky, hraběte Collalto. Jelikož však svá slova blíže nespecifikuje, je těžké určit, zda byl v té době nemocný, či se nacházel na cestách, či ho potkala nějaká nesnáz. Dalším může být poděkování za přání, které hraběnce zaslala Marie

---

²⁵³ V období baroka docházelo často k přejímání mariánských kultů ze zahraničí. Vedle typu vyobrazení byla přejímána i architektonická podoba mariánských kaplí. Loretánská úcta je nejrozšířenějším typem, který je vedle sochy vyjádřen také kaplí. V Čechách a na Moravě vzniklo v 17. a 18. století kolem padesáti loretánských kaplí a socha loretánské černé Matky Boží zdobila nespočet oltářů v různých kostelích. MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 65.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 66.

²⁵⁵ BŮŽEK, Václav: *Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku*, s. 51

²⁵⁶ MZA, inv. č. 2102, karton 110, f. 27.

Clara von Abele. Ta pouze stručně informuje Marii Maxmiliánu Terezii, že gratulace dorazila a velmi ji potěšila.²⁵⁷

Dopisy, jejichž obsah není ani úřední, ani hospodářské povahy, jsou velmi pestré. Primárně jde zejména o přání k významným událostem či prosby, se kterými se na hraběnkou odesílatelé obraceli. Bohužel však obdobně jako ve výše zmíněných oddílech, jde o pouhé zlomky, které nenechají čtenáře dostat se hlouběji do řešené problematiky. V dané situaci jsou značně postrádány dopisy s odpověďmi hraběnkou, které by ukázaly například štedrost hraběnkou v oblasti mecenášství či její postoj k vzájemnému studiu českého jazyka s pisatelem, který ji prosil o společné procvičování.

---

²⁵⁷ MZA, inv. č. 2101, karton 110, f. 37.

Závěr

Korespondence jako pramen osobní povahy nabízí jedinečnou možnost blíže poznat a prozkoumat společnost, od které jsou současníci odděleni propastí několika let, desetiletí či staletí. Je to významný materiál, otevírající cestu k seznámení se s jedinci, jejichž činy, pocity i myšlenky na něm zaznamenané zůstaly zachovány až do dnešních dní. Dopisy se však neomezují pouze na osobnosti jednotlivých pisatelů, ale odráží také celkové fungování tehdejší společnosti. Ať již doplňují nebo potvrzují dosud známá fakta, či přináší naprosto nové informace, platí za velmi důležitý pramen pro historické bádání. Zejména pak v rovině výzkumu dějin ženské otázky, pro niž existuje velmi omezená pramenná základna, jsou dopisy nepostradatelnými pomocníky.

Práce s korespondencí však přináší kromě nesporné řady výhod i několik úskalí. Jako každý historický pramen byl vznik dopisů citelně ovlivněn prostředím, ve kterém vznikaly. Existence stanovených norem předurčovala jejich formu a strukturu, což je potřeba zohlednit na prvním místě. Odhalit hranici mezi tím, jak autor jednat chtěl a jak jednat měl, je prakticky nemožné. Celkový kontext a čtení mezi řádky však jistě badateli k určitým závěrům napomohou. Další nesnáz může způsobovat fakt, že se v listech občas objevují narážky, souvislosti či náznaky, které nemusí být pro historika srozumitelné nebo identifikovatelné. Nezřídka se pro historika stanou překážkou také různé přezdívky či šifry, jejichž rozluštění může být velmi tvrdým oříškem.

Korespondence Marie Maxmiliány Terezie je beze sporu významným pramenem dokumentujícím život této urozené dámy. V jednotlivých listech se odráží každodenní radosti i starosti, které běžně prožívala. Reflektována je zde její role manželky, matky i hospodyně. Z dopisů je patrné, že všechny tyto úlohy plnila svědomitě. V korespondenci od manžela se jeví vztah collaltovského páru jako velmi harmonický. Antonín František

neustále zdůrazňoval své trápení pramenící z odloučení od své drahé polovičky, obracel se na hraběnkou s žádostmi o radu i s prosbami, aby jej zastupovala ve věcech správy majetku. Listy od synů dokazují, že bylo dbáno o jejich vzdělání. Jejich množství však bohužel nedovolovalo hlubší sondu do vztahu rodič – dítě. Největší část dopisů pak odhaluje, jaké kompetence šlechtična měla v souvislosti s hospodařením na rodovém majetku a jaké starosti ji každodenně zaměstnávaly. Na základě dané korespondence lze získat také podstatné množství informací o fungování společnosti ve 2. polovině 17. století.

Zásadní problém při práci vyvstal zejména ze skutečnosti, že se jedná pouze o dopisy, které byly hraběnce doručeny. Citelně je tedy znát absence reakce Marie Maxmiliány Terezie na slova a prosby odesílatelů. Přítomnost hraběččiných odpovědí by jistě mnohem lépe dotvořila obraz této šlechtičny. Další překážkou se stala neúplnost dochované korespondence, která brání k hlubšímu proniknutí do řešení jednotlivých záležitostí. Obvykle se od jednoho pisatele dochoval pouze jeden dopis, z jehož řádků však nejednou vyplynula skutečnost, že hraběnka byla s autorem ve spojení častěji. Obdobně je zřejmé, že ani korespondence od manžela a synů nebyla zachována ve své úplnosti. Celkově působí sice korpus zachovalé korespondence velmi objemně, ovšem škála odesílatelů je značně široká a nabízí značný počet témat. Z toho důvodu vede rozmanitost informací badatele spíše k naznačení jednotlivých oblastí, než k jejich podrobnější analýze, která by tím pádem mohla být předmětem dalšího výzkumu.

Seznam pramenů a literatury

IX. Prameny

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2098, karton

110.

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2099, karton

110.

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2100, karton

110.

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2101, karton

110.

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2102, karton

110.

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2104, karton

110.

Moravský zemský archiv v Brně: Rodinný archiv Collaltů Brtnice, inv. č. 2107, karton

111.

X. Literatura

ARNEGGER, Katharina: *Das Geschlecht der Sinzendorf*. Disertační práce. Vídeň 2000.

BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005.

BASTL, Beatrix: *Formen und Gattungen frühneunzeitlich Briefe*. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie. Ein exemplarisches Handbuch*, Wien - München 2004.

- BASTL, Beatrix: *Macht der Emotionen? Refugien der Intimität? Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice 1999.
- BASTL, Beatrix: *Tugend, Liebe, Ehre: Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*. Vídeň 2000.
- BECHER, Johann Joachim: *Kluger Haus=Vater, Verständige Haus=Mutter undwohlerfahrener Land – Medicus*. Leipzig 1685, s. 242.
- BŮŽEK, Václav: *Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku*. In: *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. Století*, Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav: *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav-HRDLIČKA, Josef: *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*. Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav a kol.: *Světy posledních Rožmberků*. Praha 2011.
- BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.
- CERMAN, Ivo: *Chotkové: příběh úřednické šlechty*. Praha 2008.
- ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Milena: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006.
- ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014.
- ČTVRTNÍK, Pavel – GALUŠKA, Jan – TOŠNEROVÁ, Patricia: *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec 2008.
- DVORSKÝ, František: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. Praha. (více dílů)
- DE BEAUVOIR, Simone: *Druhé pohlaví*. Praha 1966.

- DÜLMEN, Richard van: *Kultura a každodenní život v raném novověku: (16.–18. století), díl I.: Dům a jeho lidé*. Praha 1999.
- EARLE, Rebecca: *Epistolary selves: Letters and Letter-Writers, 1600–1945*. Abingdon 1999.
- GELLER, Christian Furchtegott: *Gedanken von einem guten deutschen Briefe*. In: *Belustigungen des Verstandes und des Witzes*. Leipzig 1742, s. 177–189.
- HOLÝ, Martin: *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*. *Folia Historica Bohemica* 21, 2005, s. 111–206.
- HOLÝ, Martin: *Šlechtičtí vzdělanci z českých zemí a evropská res publica litteraria v poslední třetině 16. a v prvních desetiletích 17. Století*. *Historie – otázky – problémy* 1, 2009, č. 1, s. 13–34.
- HORSKÁ, Pavla: *Dětství rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha 1990.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Manželkou nejvyššího zemského komorníka koncem 17. století: Anna Marie Teresie Collaltová*. In: *Historik na Moravě: Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*. Brno 2009, s. 645–655.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*. In: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. České Budějovice 1999, s. 575–595.
- JANÁČEK, Josef: *Ženy české renesance*, Praha 1977.
- JANÍČEK, Karel: *K věrohodnosti rodové linie Althannů v sále předků na zámku ve Vranově nad Dyjí*. In: *Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 1998, Znojmo 1999*.
- KALISTA, Zdeněk: *Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic 1660–1663*. Praha 1936.
- KALISTA, Zdeněk: *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*. Praha 1941.

- KOLÁŘOVÁ, Marta: *Protest proti globalizaci*. Praha 2009.
- KOLDINSKÁ, Marie: *Nepřítomné i všudypřítomné. Odras žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. století*. In: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*. Pardubice 2004, s. 9–20.
- KOLDINSKÁ, Marie: *Válka a všední den. Odras třicetileté války v každodenním životě české šlechty*. *Historie a vojenství* 50, 2001, č. 1, s. 10-23.
- KUBEŠ, Jiří: *Dějiny každodennosti (1500–1750)*. Pardubice 2007–2012.
- KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov 2013.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, A – G*. Praha 1966.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Pa – Pr*. Praha 2002.
- LENDEROVÁ, Milena: *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002.
- LENDEROVÁ, Milena: *Chvála deníků a dopisů*. In: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*. Pardubice 2004, s. 21–31.
- LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena: *Tragický bál: Život a smrt Pavlína ze Schrarzenbergu*. Praha – Litomyšl 2004.
- LENDEROVÁ, Milena a kol.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. Století*. Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří: *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření*. Pardubice 2004.
- MALÝ, Tomáš: *Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací: Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno 2009.

- MAREK, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa: Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*. České Budějovice 2005.
- MAREŠ, Petr: *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570–1596*. České Budějovice 2015.
- MAŠEK, Petr: *Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003.
- MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl I., A–M. Praha 2008.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – NOVOTNÁ, Dana – STRAKOVÁ, Martina: *Brtnice rodiště Josefa Hoffmanna*. Brtnice 2006.
- MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Příbram 2013.
- MRÁZ, Bohumír – NEUBERT, Ladislav: *Karlovy Vary*. Praha 1983.
- OATES-INDRUCHOVÁ, Libora: *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha 1998.
- PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*. Praha 2008, s. 182.
- PISKOVÁ, Renata a kol.: *Jihlava*. Praha 2009.
- PRCHAL, Vítězslav: *Mezi Martem a Memorií: Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*. Pardubice 2011.
- PUTÍK, Alexandr – SIXTOVÁ, Olga: *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I*. Praha 2005.
- RATAJOVÁ, Jana – STORCHOVÁ, Lucie (ed.): *Nádoby mdlé hlavy nemající? Diskurzy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*, Praha 2008.
- REJCHRTOVÁ, Noemi: *Dětská otázka v husitství*, ČSČH 28, 1980, s. 53–77.
- SCHULZE, Winfried: *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in die Geschichte*. Berlin 1996.

- SLAVÍČEK, Lubomír: *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách - sbírky Otty Nostice ml. (1608–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*.
In: Opera historica. České Budějovice 1996. s. 483–513.
- STORCHOVÁ, Lucie: *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha 2014.
- ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha 2004.
- ŠIMŮNKOVÁ, Alena: *Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století*, ČČH 95/1997, č. 1., s. 55–107.
- VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*. Hradec Králové 2011.
- VELKOVÁ Krutá vrchnost, ubozí poddaní? *Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha 2009.
- VON HOHBERG, Wolf Helmhardt: *Georgica Curiosa Aucta*. Nürnberg 1687, cap. CVIII.
- VOREL, Petr: *Zlatá doba českého rybníkářství: Vodní hospodářství v ekonomice 16. století*.
Dějiny a současnost, 2007, č. 8, s. 30-33.
- VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla: *Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století*. In: Documenta Pragensia XIII, s. 291–299.
- VYBÍRAL, Zdeněk: *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*. České Budějovice 2005.
- TINKOVÁ, Daniela: „Žena“ – prázdná kategorie? *Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*. In: Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie. Pardubice 2006, s. 19–32.
- TISCHER, František: *Dopisy Sylvie hraběnky Černínové, rozené Caretto – Millesimovy, s choťem jejím Heřmanem hrabětem Černínem z Chudenic z let 1635-1651*. Praha 1941.

TOUŠLOVÁ, Iveta – PODHORSKÝ, Marek – MARŠÁL, Josef: Toulavá kamera 1. Praha
2005.

TOUŠLOVÁ, Iveta – PODHORSKÝ, Marek – MARŠÁL, Josef: Toulavá kamera 11. Praha
2010.

ŽITNÝ, Miroslav: *Korespondence rytíře Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku
z let 1600-1610*. České Budějovice 2015–2016.

Resumé

This thesis is focused on life of Countess Marie Maxmiliana Teresie Collalto. This gentlewoman lived in 17th century in the Kingdom of Bohemia. She was twice married. Both of her husbands were very distinguished men of kingdom. Life of the countess was studied through the corpus of letters what was sent to Marie Maxmiliana Teresie by her second husband, sons or people who helped her with administration of domains. These letters offer an opportunity to get to know countess of Collalto and society what surrounded her. It is possible to receive much information about life of noble society in 17th century. The main problem about this correspondence is loss of many letters and the fact that the letters are only those which was sent to her. The aim of the thesis is to analyze the letters to get as much information as possible about everyday life of Marie Maxmiliana Collalto and her entourage and use that information to describe the life of noble society in the second half of 17th century.